

Sfera Politicii

113

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

ANUL XII, 2004

Revista este editată de
Fundația Societatea Civilă

EDITORIAL BOARD

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
ANNELI UTE GABANYI
GAIL KLIBMAN
DAN OPRESCU
VLADIMIR TISMĂNEANU
G. M. TAMAS

DIRECTOR

STELIAN TĂNASE

REDACȚIE

Redactor șef:

ROMULUS BRÂNCOVEANU

Redactor șef-adjunct:
IOANA COSTESCU

Secretar de redacție:
LIVIU STOICA

Colectivul redațional:
ADRIAN CIOROIANU
ALEXANDRU RADU
LAURENTIU ȘTEFAN SCALAT
VALENTIN STAN
VIOREL ZAIU

Adresa Redacției:

Piața Amzei, nr. 13, Et. 1.
București, România
Tel/Fax: 01 312 84 96,
01 212 76 61

sferapoliticii@rdslink.ro
redactia@sferapoliticii.ro
http://www.sferapoliticii.ro

**Revistă recunoscută
de CNCSIS**

2. Editorial	Romulus Brâncoveanu	“Democrația românească”, teorie și metodă
5. Politică internă	Alexandru Radu	Partidele ca organizații politice. Testul răsturnării liderului
9.	Viorel Zaicu	Etica politicii, etica analizei politice
12.	Claudiu Herțelie	O încercare de estimare a domeniului “Religie” din economia națională
19. Analiză politică	Vlad Flonta	Principalele partide din RFG
27. Politică internațională	Petru Dumitriu	Geopolitica și independența financiară a Națiunilor Unite
38.	Octavian Manea	Revoluția neoconservatoare
47.	Sebastian Huluban	The European Security and Defence Policy from the Strategic Theory Perspective
55. Eseu	Paul Poparad	Capitalism cu față umană
61. Document	Stelian Tănase	Valter Roman

Revista Sfera Politicii apare cu sprijinul
NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY

“Democrația românească”, teorie și metodă

ROMULUS BRÂNCOVEANU

This is a comment on the type of democracy in Romania, as illiberal democracy. Given the Romanian democratization process, we can hope that, in the future, all populisms and politicization will cease, and a true liberal and constitutional democracy will be installed, which will not be a “Romanian democracy” as Paul Wolfowitz suggested to be exported in Iraq. The question is whether it is good or not to “export” such a political model. “Romanian democracy” could be an exporting model only as an alternative to dictatorship and under the assumption that it will be adjusted in time, under the external pressure.

Un pic de teorie

România se află la al cincilea rând de alegeri libere și pluraliste de după căderea comunismului: 1990, 1992, 1996, 2000. Respectarea ciclurilor electorale ar putea fi interpretată de către un observator nefamiliarizat cu realitatea românească drept un semn de admirabilă stabilitate și predictibilitate politică. Predictibilității ciclului electoral i s-ar putea adăuga testul alternanței la guvernare, trecut în 1996 și 2000, și existența unei economii de piață funcționale, certificată de Uniunea Europeană. O democrație autentică, într-o țară normală, în care sistemul electoral, cupleză cu piața liberă și este însotit de o realizare sistematică a drepturilor și libertăților specifice democrației, ar putea conchide atunci observatorul nostru.

Cu toate acestea, cu numai câteva săptămâni în urmă, un posibil asemenea observator, Paul Wolfowitz aprecia că în Irak ar fi posibilă edificarea unei “democrații românești” (*The New Yorker*, 1 nov 2004). Tot Wolfowitz întrevăzuse posibilitatea răsturnării lui Saddam Hussein, după un “model românesc”. Este destul de clar că “democrație românească” nu înseamnă în ochii lui Wolfowitz vreun model ideal de democrație. Fără să reprezinte un ideal, “democrația românească” aşa cum e pare, totuși, un rău mai mic în comparație cu instabilitatea politică sau cu dictatura. Deși declarația politicianului american nu împinge democrația românească în derisoriu (o anumită notă ironică este, totuși, apăsată), trebuie spus că tocmai defectele acestui soi de democrație o fac dezirabilă și adaptabilă pentru alte zone geografice și chiar culturale.

Aprecierile lui Wolfowitz cu privire la demo-

crația de pe la noi nu sunt, totuși, singurele din spațiul american. Fareed Zakaria (1997), de pildă, includea democrația românească între exemplele sale de aşa-numită democrație iliberală, cum ar fi Belarus sau Bangladesh. Aspectul iliberal al democrației românești s-ar fi manifestat, potrivit lui Zakaria, în primele mandate ale președintelui Iliescu. Totuși, consecințele iliberalismului românesc nu sunt la fel de serioase pe cât sunt în Belarus, în Rusia, sau în alte țări ale spațiului ex-sovietic, din Europa și Asia. Spre deosebire de unele din aceste țări, sistemul iliberal din România nu a condus și nici nu pare că se îndreaptă spre forme de guvernare autocrată. E un iliberalism cu alternanță la guvernare.

Și ceva metodă

Alegerile deschise, libere și corecte reprezintă esența democrației. Guvernele rezultate din alegeri pot fi ineficiente, corupte, lipsite de viziune, irresponsabile, conduse de interese particulare și incapabile de adoptarea politicilor cerute de binele public. Asemenea trăsături fac unele guverne indezirabile, dar nu le fac nedemocratice. Democrația este o virtute publică printre altele, iar relația democrației cu alte vicii și virtuți publice poate fi înțeleasă doar dacă democrația este clar distinsă de alte caracteristici ale sistemelor politice (Huntington, 1991). Oricâte rezerve am putea avea față de definiția lui Huntington, ea surprinde, totuși, un fapt esențial pentru democrație: alegerea conducătorilor de către popor. Poporul poate aduce la putere regimuri nedemocratice uneori, dar în regimurile democratice guvernările sunt în mod necesar aleși de către cetățeni.

Vorbind de alegerea guvernărilor, presupunem deopotrivă suveranitatea poporului și posibilitatea schimbării acestora. Prin urmare, democrația nu privește pur și simplu guvernarea de către popor, ci mai ales mecanismul prin care sunt aleși cei care trebuie să guverneze. Ceea ce înseamnă că abia alegerile libere și corecte definesc mecanismul electoral care poate fi denumit democratic. Dacă alegerile nu se desfășoară liber și corect nu putem vorbi de democrație, chiar dacă mecanismul electoral a fost pus în funcțiune și lucrează. Pentru ca mecanismul democratic să lucreze corect trebuie, pentru schimbare guvernărilor trebuie să nu depindă de bunul plac al acestora și să fie aplicate în mod riguros (spre exemplu limita celor două mandate, pentru președinte, a fost încălcată în România) Orice încercare de a împiedica schimbarea guvernărilor prin mecanismele democratice existente sau de a modifica funcționarea acestora în favoarea menținerii acestora la putere este nedemocratică. În pofida unor asemenea nuanțări, Huntington susține destul de abrupt că alegerile legitimează orice fel de guvern, și, prin urmare, orice sistem în care aspectul plebiscitar este determinant reprezintă, în ultimă instanță, o democrație. Există însă și punctul de vedere opus. F. Zakaria, de exemplu, respinge generalitatea unei asemenea definiții (de altfel, e o problemă dacă putem vorbi de generalitate pentru un fenomen care se realizează *oricum* numai local și individualizant), considerând că tradiția democratică occidentală nu se caracterizează în primul rând prin aspectul plebiscitar. Modelul vestic, scrie el, este întruchipat nu de plebiscit, ci de imparțialitatea justiției. Astfel, în cursul secolului al XIX-lea, în țările din Europa Occidentală, a existat mai degrabă o formă de autocrație liberală (semi-democrație), decât o democrație în puterea cuvântului, asimilabilă constituționalismului liberal. În 1830, în Marea Britanie, țara-cadru a democrației moderne, abia 2% din populație alegea una dintre camerele Parlamentului (Camera Comunelor). De aceea, exemplaritatea democrației occidentale, nu stă în existența scrutinului, ci în *constitutionalismul liberal*, adică în domnia legii, dreptul la proprietate privată, separarea puterilor, libertatea cuvântului și libertatea de asociere. În această schemă, domnia legii, include și imparțialitatea executării acesteia. (Zakaria, 1997). Or, cum bine se știe, în noile democrații, ceea ce este subred este tocmai “constituționalismul liberal”.

Democrația pare să fie astăzi o valoare universală, dar numai cu greu putem să identificăm o trăsătură a ei care să fie definitorie și, în același timp, să constituie un criteriu de democrație față de alte forme de guvernare. De altfel, discuții cum sunt cele de

mai sus nu sunt discuții teoretice. Ele se leagă de contexte sociale și politice, precum și de politicile strategice la nivel global. De aceea, vom înțelege mai bine lipsurile și calitățile democrației noastre, dacă vom plasa evoluția sistemului nostru în contextul mai larg al prefacerilor care au loc în lume și care se leagă de ceea ce Huntington (1991) consideră a fi fost un al treilea val de democratizare.

Acest val de democratizare a început în 1974 în Portugalia. Pe atunci existau numai 40 de țări cu regim democratic, astăzi numărul acestora ridicându-se la 121. De un concept clar al democrației avem nevoie nu pentru a număra țările democratice, ci pentru a ne orienta în hătisul proceselor politice și geostrategice ce marchează lumea de astăzi și aşa-numitul proces de globalizare. Punctul de vârf al procesului de democratizare început în 1974 a fost, de bună seamă, colapsul comunismului. Căderea comunismului reprezintă un succes, oarecum, nesperat al democratizării, căci țările comuniste păreau reduta destinată să cadă ultima. Dominoul s-a prăbușit însă în partea lui cea mai bine asigurată, lăsând procesului de democratizare oportunități neanticipate. Astfel, în nou secol, efortul de democratizare este nu doar politic, ci și militar. Războiul din Irak trebuie înțeles mai ales în acest context, al efortului militar cerut de continuarea procesului de democratizare. Această logică război – democrație nu este neapărat străină instaurării regimurilor democratice. Ea a funcționat în Germania Occidentală, Italia și Japonia, și aşa cum a funcționat după al doilea război mondial în țările învinse, ar putea funcționa și în Irak. Dacă ne situăm în contextul război – democrație, modelul românesc are și părți lui bune. Răsturnarea printr-o mișcare populară a regimului lui Saddam ar fi reprezentat o cale mai bună sau un acces mai bun la o stabilitate democratică, decât ocupația militară. Cum tot la fel, o democrație în care se înaintează numai în urma presiunilor externe, și nici atunci într-un ritm convenabil, dar în care se păstrează aparențele, este dezirabilă în comparație cu instabilitatea politică, războiul civil sau dictatura. Prin defectele ei, “democrația românească” ar reprezenta, astfel, o soluție și un model care ar putea fi exportat. Totuși, această schemă este valabilă numai în măsura în care scopul este universalizarea democrației.

Înțelegerea democrației ca proces și echivalarea acesteia cu democratizarea transformă democrația într-o sarcină pe termen lung și într-o scuză pentru relele epocii sau ale momentului. Politicienii noștri nu sunt străini de această interpretare și mulți dintre ei o manipulează în defavoarea democrației și în propriul folos. Nici societatea noastră nu se lasă mai prejos.

Societatea românească are, de altfel, o uriașă capacitate de disimulare și ipocrizie. Este poate adevărat că poporul român nu-a căpătat această capacitate în comunism, dar comunismul i-a oferit terenul pe care a exersat-o enorm. Întreg spațiul public în comunism fusese acaparat de manifestările ei: supunere față de partid și de capriciile acestuia, puterea de să găsi întotdeauna suficiente resurse pentru a-l trăda pe cel de alături, de a asuma cu zâmbetul pe buze că albul e negru și negrul e alb și.a.m.d. Totuși, în acei ani, exista o recunoaștere tacită a binelui. Binele tacit prevela și constituia un reper. Tot el contribuia la menținerea unei sănătăți sociale oarecare. Astăzi, disimularea și ipocrizia sunt un mod de viață. Semnele acestui mod de viață sunt peste tot. Și nu e vorba doar de faptul că intelectuali de seamă au girat și girează cu prestigiul lor partide, oameni politici sau publicații, ci de faptul că realitatea românească devine pe zi ce trece un imens și tot mai vulgar tabloid. Pagina politică a acestui tabloid arată un sistem democratic de tip iliberal în care partidele politice plebiscitează mărimea salariilor, a pensiilor, prețurile la produsele alimentare etc., iar guvernul, în loc să elaboreze și să implementeze politici, împarte ajutoare sociale, realizează festivaluri de muzică ușoară, editează cărți de poezie și.a.m.d. Cei care nu guvernează intră, la rândul lor, în acest joc, hipnotizați ca de atâtă ori în istorie. Această participare nediferențiată reprezintă contribuția românească la modelul iliberal. Când oferă mici sau festivaluri, mărirea pensiei și recompensa pentru depunerea la CEC pentru străvechea Dacie, sau când propune desființarea corupției în 48 de ore, ieftinirea mâncării și băuturii etc., reprezentantul știe că minte și știe că reprezentantul știe de minciuna sa. Reprezentatul se lasă mințit, îl aplaudă pe reprezentant, ... “papă tot” ce i se dă, mici și promisiuni, și apoi își vede de ale lui.

Acste aspecte ale modelului democrației românești sunt și nu sunt parte a culturii noastre politice. Argumentul cultural nu este greu de schițat. Când nu este pur și simplu pitoresc și nu se referă la trăsături psihologice naționale în sensul lui Drăghicescu, argumentul cultural trimite, de obicei, la lipsa tradiției politice. Acste aspecte nu sunt cauzate, însă, doar de cultura politică, ci și de modelul iliberal ca atare. În tipul de iliberalism românesc în care alternanța la guvernare este posibilă iar păstrarea aparențelor este esențială, încercarea de a suspenda producerea acestia are loc fie prin nerespectarea legii (domnia legii este anualată, așa cum este cazul numărului mandatelor președintelui Iliescu sau a participării sale în campania pentru alegerile din această toamnă), fie pur și simplu prin politicianism și populism. Dar de politicianism și populism se abuzează nu numai în

rezervarea, ci și în asaltarea puterii. În acest cadru teoretic, numărarea din doi în doi a mandatelor președintelui Iliescu nu se deosebește prea mult, în esență, de reinterpretările voinței populare asumate de Victor Ciorbea când a devenit prim ministru, funcția de primar rămânând o vreme una de rezervă. În asemenea situații, buna practică ar trebui să propună cutume în sensul legii și nu în răspăr cu aceasta. Ori, asemenea precedente sunt departe de a fi în favoarea democrației. Nici din virtute și nici măcar din bună credință, oamenii noștri politici nu vor să instituie regula bună pe termen lung. Ei aleg calea politicianistă și acest lucru a fost vizibil în ultimele luni în avalanșa de măsuri luate de actualul guvern, care a devenit el însuși parte a mașinii electorale. În felul acesta politica de redistribuire mai generală practicată de PSD s-a transformat într-un mecanism de targhetare a grupurilor și de concepere de produse electorale specifice pentru acestea, începând cu studenții, care au primit promisiunea burselor sociale sau în străinătate și terminând cu grupul, foarte special, al celor cu impozit de 18%, care vor beneficia în viitor de o cotă de 10%.

Este destul de greu de anticipat cu ce se va solda șoul politicianist și populist la care alegerile din această toamnă supun societatea românească și au adăugat noi trăsături modelului “democrației românești” gata de a fi exportat. Putem fi însă optimiști! Dacă democrația este un proces și până la urmă oamenii învață din experiență, poate că, într-un târziu, virtuile democrației plebiscitare și ale liberalismului constituțional se vor suprapune și în sistemul nostru politic. Însă atunci, vai, nu vom mai putea vorbi de o “democrație românească”.

BIBLIOGRAFIE

- HUNTINGTON, Samuel P. (1991) *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Oklahoma: University of Oklahoma Press
ZAKARIA, Fareed (1977) “The Rise of Illiberal Democracy”, *Foreign Affairs*, Nov/Dec. vol.76, nr.6, pp. 22 - 43

ROMULUS BRÂNCOVĂNEANU - Doctor în filosofie. Predă filosofie politică și filosofia istoriei la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București.

Partidele ca organizații politice. Testul răsturnării liderului

ALEXANDRU RADU

This very interesting analysis proposes a genuine approach to assess a party's strength: the test of overthrown leader. Recent events from Romanian politics permit a parallel between three such situations, two of them having new leaders and one being lead by the same individual over its entire history. The results show that we can distinguish between Romanian parties as stable organizations and unstably organizations, but overall none of them is very stable. For that they need to gain strength, and the test of such gains seems to be that of the overthrown leader.

Pe 28 noiembrie 2004 partidele românești se confruntă pentru a cincea oară după 1989 într-o competiție parlamentară. În general, experiența acumulată de partide în toată această perioadă este privită ca o premisă a consolidării sistemului partidist. Principalul argument invocat în acest sens de numeroși autori îl reprezintă ceea ce am putea numi generic concentrarea de la nivelul pieței politice. Într-adevăr, multipartidismul excesiv din prima jumătate a deceniului trecut a fost înlocuit de un multipartidism limitat. Această tendință dezvoltă nu numai reducerea progresivă a numărului partidelor politice, ci și modificarea semnificativă a logicii funcționale sau, în expresia lui Giovanni Sartori, a mecanicii sistemul.

În același timp însă, cum o asemenea dinamică a sistemului partidist presupune schimbări și la nivelul partidelor politice ca organizații politice, apare firească preocuparea pentru investigarea fenomenului partidist și din această perspectivă. Este ceea ce îmi propun în rândurile de față, cu precizarea că întreprinderea mea trebuie privită mai ales ca una cu valențe metodologice. Concret, îmi pun problema identificării unui instrument care să măsoare gradul de consolidare a partidelor românești ca organizații politice.

Pentru aceasta, pornesc de la premsa că putem vorbi despre un model tipologic al partidelor românești, iar acesta, raportându-ne la tipurile clasice de partide reținute de literatura din domeniu, este cel al partidului personal. Fără a intra a cum în detalii, argumentele în favoarea acestei aprecieri le aflăm în specificul procesului de geneză a partidismului postcomunist. În esență, partidele s-au constituit "de sus în

jos", bazate pe anturajul liderilor politici, evoluția lor ca instituții politice fiind strâns legată de destinul conducerilor lor. Pe de altă parte, aşa cum bine se știe, o organizație politică este considerată un partid politic propriu-zis numai în măsura în care îndeplinește un set de condiții printre care și aceea că viața ei să fie mai lungă decât a membrilor săi¹. Această caracteristică a partidului politic poate fi tradusă prin cerința ca schimbarea liderului să nu afecteze existența organizației ca atare. Ca atare, în mod deosebit în cazul partidelor românești, repet, de factură personală, se impune a lua în considerare, ca un parametru esențial, capacitatea partidului de a rezista ca organizație la schimbarea liderului fondator. Este ceea ce eu numesc "testul răsturnării liderului". Mai precizez că am în vedere schimbarea liderului în condiții de competiție internă democratică.

În fapt, supunerea unui partid la testul răsturnării liderului presupune investigarea parcursului său istoric în raport cu modificările structurale generate de traversarea unor momente de criză ale conducerii, modificări oficializate prin deciziile adunărilor generale, de tipul congreselor sau convențiilor naționale. Operațiunea pare a fi una simplă atâtă vreme cât istoria partidelor este cunoscută. Totuși, cum vom vedea în continuare, nu orice schimbare a conducerii unui partid poate fi considerată o răsturnare. În fine, pentru a formula o judecată globală, testul trebuie aplicat tuturor partidelor politice existente legal în România. Cu toate acestea, pentru nevoile prezente, mă voi referi doar la trei cazuri: PNȚCD, PD și PRM. Iată, pe scurt, istoria acestor partide.

Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat este primul partid politic constituit oficial după prăbușirea regimului comunist. Partidul vechilor țărăniști a fost înregistrat la Tribunalul Municipiului București la data de 11 ianuarie 1990, sub denumirea inițială de Partidul Național Țărănesc – creștin și democrat (PNȚ-cd). Lider fondator al partidului a fost Cornelius Coposu, reprezentant de seamă al mișcării țărăniști. Congresul din 1991, primul de după reînființarea partidului, l-a confirmat ca lider al PNȚCD. Secundat de Ion Diaconescu, Cornelius Coposu a condus partidul, nu doar ca un președinte, ci și ca un părinte spiritual, până la moartea sa, survenită la sfârșitul anului 1995.

La congresul din 1996, al doilea după 1989, destinele partidului au fost preluate oficial de Ion Diaconescu. Schimbarea președintelui țărănișt, produsă totuși în condiții speciale, nu a afectat unitatea și parcursul partidului. Dimpotrivă, cu noul său președinte, PNȚCD, prin intermediul CDR, a câștigat alegerile parlamentare și prezidențiale din 1996. Totuși, fără Cornelius Coposu PNȚCD nu mai era același, efectele dispariției liderului fondator făcându-se simțite în timp. Pe 28 martie 1998, în contextul crizei din interiorul coaliției majoritare, premierul țărănișt Victor Ciorbea, înfrânt de propriii săi susținători, a trebuit să părăsească Palatul Victoria. Drept urmare, Ciorbea și-a dat demisia din partid și, alături de alți foști țărăniști, a fondat un nou partid - Alianța Națională Creștin-Democrată, provocând prima defecțiune majoră din existența postcomunistă a PNȚCD.

O nouă schismă țărăniștă s-a oficializat la începutul anului 2000, în urma demiterii premierului Radu Vasile, înlocuitorul lui Victor Ciorbea din 1998, înlocuit la rândul său cu independentul Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României. Grupul țărăniștilor fideli lui Radu Vasile, printre care și numeroși parlamentari, cunoscut sub numele de “grupului de la Brașov”, s-a transformat în Partidul Popular.

Părăsiți de adeptii lui Ciorbea și Vasile, dar și de partenerii liberali din CDR, țărăniștii au înregistrat, la alegerile generale din toamna anului 2000, cea mai gravă înfrângere din întreaga istorie a partidului. Obținând doar puțin peste 5% din voturi, PNȚCD a ratat calificarea în Parlament². Ca atare, conducerea națională a partidului și-a depus mandatul, lăsând congresului viitor misiunea de a alege un nou lider.

La începutul lui 2001, delegații la cel de al treilea congres țărănișt au încredințat partidului unui outsider, Andrei Marga, reprezentant al grupării reformatoare. Mandatul său nu a durat însă decât șase luni, Marga fiind înlocuit, în imprejurări confuze, de fostul premier țărănișt Victor Ciorbea. Pentru PNȚCD a

urmat o perioadă neagră, soldată, la sfârșitul lui 2001, cu separarea oficială a celor două aripi țărăniște.

În fine, după alegerile locale din 2004, un nou congres țărănișt l-a înscăunat în fruntea partidului pe primarul Timișoarei, Gheorghe Ciuhandu. În continuare însă, PNȚCD se menține la periferia scenei politice.

Așadar, perioadei de puternică stabilitate și ascensiune constantă, prelungită pentru scurtă vreme după moartea lui Cornelius Coposu și înconunată cu căstigarea alegerilor din 1996, i-a urmat perioada de criză a PNȚCD, marcată de instabilitate, sciziuni și pierderea rolului de actor politic important. Pe scurt, *putem aprecia că PNȚCD nu a avut forța de a-i supraviețui liderul său fondator.*

Partidul Democrat, constituit oficial sub acest nume în primăvara anului 1993, este continuatorul aripii Roman a FSN, devenită partid de sine stătător odată cu scindarea Frontului din martie 1992.

Condus de Petre Roman, PD a atins apogeul carierei sale politice în mandatul 1996-2000, perioadă în care s-a aflat la guvernare, alături de CDR și UDMR. Anterior, în 1995, PD constituise, împreună cu PSDR, Uniunea Social-Democrată,alianță care i-a adus consecrarea internațională. La alegerile din 1996, PD, prin intermediul USD, s-a clasat pe locul al treilea, rezultat care i-a permis să devină a doua formăjune din coaliția guvernamentală³. Conform acordului încheiat cu CDR și UDMR, PD a obținut 6 posturi guvernamentale (din cele 7 ce revineau USD), iar Petre Roman a devenit președinte al Senatului, a două funcție în ierarhia statului⁴. Poziția ocupată de PD a fost datorată în special bunei performanțe înregistrate de Petre Roman în competiția prezidențială, unde a atras voturile a peste 20% dintre alegători (peste 2,5 milioane de votanți). Pentru turul secund, liderul PD a cerut susținătorilor săi să îl voteze pe Emil Constantinescu, clasat în primul tur în urma lui Ion Iliescu, la o distanță de doar 4 procente, fapt care a contribuit decisiv, așa cum demonstrează studiile sociologice, la succesul candidatului CDR.

Ca partid guvernamental, PD s-a distins prin asumarea unei poziții declarat reformatoare, pe de-o parte, și prin afirmarea constantă a independenței sale ca formăjune politică, pe de altă parte. Strategia sa, care l-a plasat în postura de opozitie în interiorul puterii, i-a asigurat un rol decisiv în cadrul coaliției guvernamentale. Costurile acestei strategii, materializate în numeroasele disensiuni și crize intervenite în funcționarea coaliției, au afectat și parcursul PD.

În ciuda faptului că, în ultimul an al mandatului, Petre Roman și-a asumat funcția de ministru de externe, o poziție profitabilă sub aspect electoral, PD a obținut o

performanță modestă la alegerile din 2000, la jumătatea celei din 1996. Totuși, partidul s-a calificat în parlament pe poziția a treia, înaintea foștilor săi parteneri liberali. Un eșec usturător a înregistrat însă liderul PD în competiția prezidențială, Petre Roman reușind să atragă abia 3% dintre votanți.

În aceste condiții, o schimbare la vârful partidului era iminentă. Ea s-a produs în mai 2001, când, cu 653 de voturi, de două ori mai multe decât cele obținute de Petre Roman, Traian Băsescu, popularul primar al Capitalei, a devenit noul președinte al PD, al doilea de la înființarea partidului. Trebuie subliniat că, cel puțin până în 2001, PD era primul caz în care ieșea înfrânt președintele în exercițiu din competiția pentru șefia partidului.

A urmat o perioadă relativ incertă, în care partidul a înregistrat numeroase dezertări. Mulți dintre cei nemulțumiți de schimbarea produsă au părăsit partidul, în principal în favoarea PSD. S-a ajuns astfel la situația excepțională ca, la Senat, PD să nu mai aibă grup parlamentar. Totuși, și acest lucru este de subliniat, partidul și-a păstrat integritatea ca organizație, neafectată nici de decizia fostului său președinte de a pune bazele, la începutul anului 2004, unui nou partid numit Forța Democrată. În același timp, fără a atinge ținta propusă de Traian Băsescu la alegerea sa ca președinte al partidului, PD și-a ameliorat constant susținerea electorală. Mai mult, prin alianța "Dreptate și Adevăr", oficializată în ianuarie 2004, PD a reușit amplificarea rolului jucat pe scena politică. Ca o confirmare a ascensiunii sale, PD, alături de PNL, a câștigat practic alegerile locale din 2004, Traian Băsescu reconfirmându-și mandatul de primar al Capitalei.

Așadar, la Convenția PD din 2001, liderul său istoric, cel care conferise partidului o fizionomie mai degrabă elitistă, a cedat locul unei personalități politice opuse. Condus de Traian Băsescu, PD se prezintă astăzi ca un partid cu o fizionomie schimbată, dar *care a trecut testul răsturnării liderului*.

Partidul România Mare, constituit în jurul revistei *România Mare* condusă de același Corneliu Vadim Tudor, a fost înregistrat oficial în 1991. Preluând o serie de foști membri ai FSN cu vederi naționaliste, PRM a activat ca partid parlamentar încă de la debutul său. Datorită în exclusivitate personalității liderului său, un excelent orator care reușea întotdeauna să iasă învingător din orice confruntare directă cu un adversar, dar, în fapt, un politician cu certe tendințe dictatoriale mascate sub standardul justițiarului, PRM și-a menținut reprezentarea parlamentară de circa 4%, atât în legislatura 1992-1996 fiind chiar, pentru o perioadă scurtă, dar agitată, aliat al guvernării Văcăroiu cât și în legis-

latura 1996-2000. La alegerile parlamentare din 2000, PRM a reușit o surprinzătoarea ascensiune, plasându-se în poziția secundă⁵. Totodată, liderul său s-a calificat în turul al doilea pentru alegerile prezidențiale, atrăgând de partea sa peste 30% dintre votanți.

În tot acest timp, PRM s-a distins printr-o disciplină de fier, orice încălcare a regulilor impuse de lider fiind drastic sancționată de acesta, ca și printr-o puternică stabilitate structural-organizatorică, partidul dovedindu-se imun la microbul fărâmășării partidiste.

Fondatorul partidului, Corneliu Vadim Tudor, a fost confirmat, în unanimitate, ca președinte PRM la primul său congres, din martie 1993, și reales, tot cu vot unanim, în 1997, la al doilea congres PRM. Același Corneliu Vadim Tudor a fost reconfirmat în funcție la congresul din 2001, deși, de astă dată, cu câteva voturi împotriva.

În ciuda victoriei electorale, partidul a traversat mai multe momente critice. Numeroși parlamentari și lideri din linia secundă au părăsit PRM, acuzându-l pe Vadim Tudor de comportament dictatorial. Până la începutul lui 2003, PRM a pierdut 16 parlamentari, din care 15 deputați, adică 13% din totalul reprezentării sale parlamentare câștigate în alegerile din noiembrie 2000.

Totuși, nici pierderile înregistrate, nici firavele încercări reformatoare nu au afectat monolitismul partidului. Explicația este oarecum simplă. În majoritatea lor, cei intrați în conflict cu Vadim Tudor nu erau permiși get-beget, ci permiși de ocazie, precum revoluționarii proveniți din Partidul Forțelor Democrate, aciuati în partid chiar înainte de alegerile din 2000, în speranța unor cariere politice ascendente. Neadaptați la disciplina de fier din partid, aceștia nu au avut decât soluția dizidenței. Aceeași cale a trebuit să o urmeze și cei care și-au pus speranțe într-o utopică reformare "de jos în sus" a partidului, asemenea lui Sever Meșca și Ilie Neacșu⁶. Plecarea tuturor acestora nu a avut urmări importante asupra partidului în ansamblu, nici în ceea ce privește structura sa, nici asupra evoluției sale politice. Mai mult, în ultimul an, grupurile sale parlamentare au recuperat o parte din pierderile înregistrate după alegeri. În prezent, PRM ar fi votat de circa 15% dintre electori.

Așadar, *PRM rămâne același one-man-party, prezervându-și principalele sale caracteristici ca organizație politică*. Putem însă aprecia că o asemenea evoluție favorizează producerea unei crize interne majore odată cu schimbarea liderului fondator.

Cum se remarcă, cele trei cazuri prezentate mai sus reprezintă, fiecare în parte, o posibilă soluție la testul răsturnării liderului, ceea ce și justifică alegerea

pe care am făcut-o. Astfel, PNȚCD este cazul partidului care nu a rezistat schimbării liderului fondator. E drept, criza nu a apărut imediat după moartea lui Cornelius Coposu, ci în timp, devenind evidentă odată cu eșecul electoral din 2000. Cu toate acestea, evoluția PNȚCD ne îndreptățește a spune că PNȚCD a eşuat la testul răsturnării liderului. La polul opus se situează PD, despre care putem afirma că reprezintă prototipul partidului consolidat. În fine, PRM se plasează într-o situație excepțională în raport cu testul răsturnării liderului – faptul că este condus tot de liderul fondator nu ne permite să facem deocamdată nici o judecată de valoare în legătură cu stabilitatea partidului ca organizație.

Din aplicarea testului pe care îl propun rezultă două tipuri de concluzii. Pe de-o parte, în funcție de răspunsurile particulare obținute vom putea împărți partidele românești în două categorii majore: a) organizații politice stabilizate și b) organizații politice insuficient stabilizate. Aceasta li se adaugă categoria partidelor de tipul PRM. Bunăoară, alături de cele deja menționate, în prima categorie vom include formațiuni precum PNL sau UDMR, iar în a doua vor intra partide ca PSDR, PUNR sau PSM. Pe de altă parte, comparând ponderile partidelor ce compun cele două categorii majore vom constata că, pe ansamblu, partidele românești sunt încă insuficient stabilizate, concluzie nu tocmai surprinzătoare.

Voi încheia demersul de față răspunzând unor posibile observații. Mai întâi, reamintesc că nu mi-am propus altceva decât să identific o modalitate de a măsura stabilitatea partidelor ca organizații politice. Cu alte cuvinte, testul răsturnării liderului se vrea a fi un indicator ca multe altele utilizate în știința politică și nimic mai mult. Apoi, deși menirea unor astfel de indicatori este aceea de a standardiza analiza politică, și rezultatele testului răsturnării liderului depind în bună măsură de convențiile adoptate de analist. Un bun exemplu în acest sens îl reprezintă cazul PSD. Astfel, judecând strict formal problema succesiunii liderilor acestui partid, PSD poate fi considerat un partid stabilizat. Dacă însă vom considera că Ion Iliescu a fost adeveratul lider al partidului, indiferent de denumirile purtate de acesta – FSN, FDSN, PDSR sau PSD – atunci va trebui să plasăm PSD alături de PRM și să aştepțăm o schimbare de lider în condiții de concurență internă. În fine, în să întăresc faptul că testul răsturnării liderului este complementar altor modalități și perspective de investigare a domeniului. Bunăoară, mi se pare util a chestiona și raportul dintre centru și filiale în funcționarea partidelor. Rațiunea unei astfel de investigații o aflăm în tendința de descentralizare a partidelor ce se manifestă, în ultimii ani, prin autonomia tot mai mare a filialelor, unele suficient de puternice chiar

pentru a se opune directivelor centrului. Exemplele care pot fi citate în acest sens sunt numeroase, dar diversitatea lor se poate reduce, în esență, la două situații. Pe de-o parte, trebuie avute în vedere schimbările statutare care recunosc forță și competențele specifice organizațiilor locale ale partidelor. Un criteriu puternic îl reprezintă gradul de independență acordat de statute filialelor în ceea ce privește întocmirea listelor cu candidați parlamentari. Soluțiile utilizate sunt diverse, mergând chiar până la libertatea totală a filialelor de a nominaliza persoanele de pe aceste liste. Un alt criteriu este structura bugetului unui partid, alimentat în proporție tot mai mare prin contribuțiile organizațiilor teritoriale și a sponsorilor acestora. Spre exemplu, în campania pentru alegerile locale din acest an, cheltuielile electorale au fost suportate practic în totalitate de filiale. Pe de altă parte, este vorba de ceea ce media numește fenomenul “baronilor de partid”, în fapt o manifestare directă a forței organizațiilor teritoriale ale partidelor, în general fieuri consacrate ale acestora, de ale căror interese și cerințe conducerile centrale trebuie să țină seama. Deși semnalat în mod deosebit în legătură cu partidul de guvernământ, fenomenul “baronilor de partid” devine o caracteristică a partidelor stabilizate, cu reprezentare puternică la nivel teritorial. Dar toate acestea necesită o discuție separată.

NOTE

¹ Este vorba despre ceea ce teoreticienii partidului politic numesc cerința durabilității (vezi în acest sens J. LaPalombara & N. Weiner, *Political Parties and Political Development*, Princeton University Press, 1974).

² Reamintesc că PNȚCD a candidat pe listele CDR-2000, o coalizie de 5 partide pentru care pragul electoral era de 10%. Rezultatele obținute au fost: 5,04% (546.135 voturi) pentru Camera Deputaților; respectiv 5,59% (575.706 voturi) pentru Senat.

³ Pentru Senat, USD a obținut 1.617.384 voturi (13,16%), respectiv 23 mandate (16,08%), iar la Camera Deputaților, 1.582.231 voturi (12,93%), respectiv 53 mandate (15,45%).

⁴ Acordul de solidaritate guvernamentală și parlamentară dintre CDR, USD și UDMR a fost semnat la începutul lunii noiembrie 1996 și oficializat pe 6 decembrie.

⁵ Rezultatele obținute de PRM au fost: la Senat, 21,01% din voturi, respectiv 26,43% din mandate (37 de senatori); la Camera Deputaților, 19,48% din voturi și 24,35% din mandate (84 de deputați).

⁶ De menționat că ceci doi, foști locotenienți ai lui Cornelius Vadim Tudor, au lansat, în 2002, la câteva luni după plecarea lor din partid, o carte numită *Vadim, între Președinție și Ospiciu*, în care liderul PRM este prezentat “dezbrăcat de costumul de salvator al neamului”.

Etica politicii, etica analizei politice

Comentariu de campanie

VIOREL ZAICU

This is a brief comment from an ethical point of view over the myths and methodologies of counseling in political campaign. Local elections of 2004 have shown that counseling experts can fail to exert their abilities. Which part can we blame for that: Politicians or political experts? Why should ethics play a role in this process? Questions of this kind seem to be absolutely necessary for one's understanding of counselor's role in politics, and even of politician's role in public life, because in order to make such an activity beneficent for the public life, we need a set of moral principles, which are now forgotten.

Una dintre temele importante ale analiștilor politici în campanie e dată, bineînțeles, de strategiile adoptate de actorii politici pentru câștigarea electoratului. În principal, astfel de analize făcute publice au câteva funcții clare, chiar dacă sunt arareori menționate explicit: a) examinarea unor manevre politice care să releve modul în care funcționează sistemul și eventualele deficiențe, b) semnalarea necesității abordării anumitor probleme, c) influențarea desfășurării evenimentelor politice în sensul dorit de analist etc. Ar fi fost de domeniul fantasticului să ne imaginăm că analiștii politici, odată înscăunați ca muze ale politiciei, nu se vor implica în culisele acestui joc. Că într-un bazin electoral s-ar petrece cu o precizie cvasi-matematică lucrurile indicate de un analist, este o presupoziție încă neinfirmată. Cine ar încerca să susțină un astfel de argument ar trebui să se întrebe întâi dacă nu recurge la un sofism *ad ignorantiam*. Adesea ne trezim în fața unor teorii care dau impresia că explică foarte bine anumite fenomene ce apar în viața socială, dar sunt infirmate destul de repede de fapte sau chiar de noi teorii, uneori susținând puncte de vedere contrare.

Pe baza unor astfel de teorii, echipe de "specialiști" sfătuiesc actorii politici cum să abordeze o campanie electorală. Sfaturile se bazează pe studii interpretate după necesități. Se stabilesc diverse strategii despre care se spune că țin seama de un profil al alegătorului și de capacitatele actorului politic de a câștiga încrederea acestuia. Ce reprezintă în fapt acest profil și aceste capacitați voi încerca să arăt mai jos. Rezultă tot felul de comportamente care depășesc pragul ridicolului democratic, declarării stupefante în raport cu aşteptările față de respectivul actor și dezbateri publice din care adesea nici cei care le susțin nu mai înțeleg mare lucru. În

general, orice sociolog poate demonstra (cu armele sale) că este bine să oferi mesaje pozitive, la fel de bine cum altul își poate demonstra că este bine să oferi mesaje negative. Orice economistabil poate demonstra (din nou, cu armele sale) că este bine să reduci anumite taxe, în timp ce un altul poate să găsească tot atât de justificări pentru înzdrăvenirea economiei prin creșterea acelorași taxe. Consecințele sunt vizibile: fiecare candidat încearcă să-și împroapeze adversarii, să promită fără vreun simț al măsurii, să nege fără rușine orice și să afirme la fel. Comportamente diferite conduc la același rezultat, iar comportamente identice conduc la rezultate diferite.

Ce nu este rezonabil? Faptul că circul electoral permanent pe care unii actori politici îl propun publicului îngrijorează foarte puțini "specialiști". Este regreabil faptul că marile talente ale dibuirii profilului de alegător și rețetelor de victorie (talente care au mai mult de-a face cu intuiția și cu harul de a țese "adevăruri bine spuse" decât cu o riguroasă pregătire sociologică) sunt consumate nu pentru a depista ce își dorește cu adevărat alegătorul, ci pe cine ar vota și pe baza căror promisiuni și comportamente. În acest mod, printre ucenicii magicienilor care au reușit veritabile tunuri în consilierea politică s-au răspândit mituri prețiose cultivate. Traseul acestor mituri este bifurcat. Mai întâi ele se răspândesc în "interior", printre discipolii "maestrilor". Apoi, sub formă de teorii, analize și evaluări, apar în cadrul discursului public, constituind un fel de artă a diagnosticării și întreținerii mecanismelor politice. Apar astfel inclinații ciudate către discursuri suspecte contrastante cu cele obișnuite, gesturi publice deplasate și afinități doctrinare periculoase. Toate acestea sunt date de voința actorilor politici de a câștiga voturi; în fond, este doar una dintre

cerințele sistemului democratic. Însă nu puțini dintre importanții actori politici ajung să fie surprinși de rezultatele "sub așteptări", de neconcordanțele apărute între promisiunile și comentariile "specialiștilor" și rezultatele date de votul alegătorilor ingrați –, "explicabile" și ele (vezi, cazul PSD, de exemplu). Aici apare și problema: cum se explică asemenea eșecuri, dacă actorii politici sunt plini de calități, iar specialiștii care îi ghidăză de asemenea? Explicațiile care ni se oferă spun: cauze ale eșecului nu sunt comportamentele și promisiunile lipsite și de suport și de bun-simț, ci obstacolele imprevizibile care au modificat condițiile necesare reușitei strategiei proiectate.

Interesantă poate fi și o perspectivă etică asupra acestui subiect. Care dintre științele sociale, atât de înfloritoare în ultimele decenii, a adus mai mult bine individului și care mai mult rău? Dar sistemului? Pentru fiecare în parte, cât bine și cât rău? *Dacă fizicianul atomist își pune probleme de etică cu privire la rezultatele cercetărilor și aplicațiile acestora, de ce cercetătorul social și, cu atât mai mult, cel care aplică știința socială, consilierul politic, nu-și pune asemenea probleme? Poate fi utilizată cunoașterea socială fără condiționare etică? Poate consilierul politic să se sustragă oricarei etici? Poate fi el un profesionist și atât?* Apoi, dat fiind gradul tot mai mare de formalizare-specializare impus de noile condiții instituționale, unde putem găsi, pe una sau mai multe dintre aceste ramuri, un nivel la care teoriile și acțiunile capătă un gir deontologic credibil? Chiar nu putem propune un model în care actorul politic să aibă un comportament bun, să "vorbească prin fapte" și să poată justifica că o bună parte din acțiuni fără a se raporta prin ele la adversarul politic? Dacă nu, atunci care sunt factorii care împiedică acest lucru? Politica în sine sau modul în care este ea influențată de mediul cultural în care se desfășoară? Aceste întrebări se pare însă că nu mai frământă pe nimeni, la noi și aiurea, de vreme ce, pentru atingerea scopurilor, orice mijloace sunt bune, chiar și cele care denaturează chiar scopul.

Deontologia pare să fi căpătat un foarte pronunțat aspect instrumental; ea nu mai este un studiu modal al lui "ceea ce trebuie", ci unul al lui "ceea ce trebuie pentru...", iar rezultatul acestei schimbări este că nici cărău nu se mai pun întrebări asupra lui "ceea ce trebuie". Astfel se nasc miturile de care aminteam, alimentate de capacitatea de a explica "reușitele" și "eșecurile" fără a face apel la vreun criteriu moral. Găsim aici un aparent paradox: deși se pune un mare preț pe eficiență, sistemele politice democratice actuale sunt eficiente mai degrabă în administrarea imaginii decât în administrarea societății și a problemelor sociale. În schimb, adesea ele pot fi socotite responsabile pentru unele dintre aceste probleme.

O seamă de specialiști în consiliere străini și-au încercat forțele pe eșichierul politic românesc. Cred că anul 2004 a demonstrat din plin capacitatea de eșec a acestor indivizi cu statut de "guru". Campaniile pentru alegerile locale ale PRM, PSD și chiar PUR sunt exemple pentru acest fenomen. Sfetnicii PSD, care au îndemnat partidul și candidații să adopte o poziție foarte agresivă pentru alegerile din iunie 2004, mergând de la promisiunile și darurile ilegale din mediul rural până la publicitatea sufocantă din cel urban, au reușit performanța de a răsturna toate așteptările construite cu migală până atunci (inclusiv așteptările sociologilor, deși, în cazul acestora, intervine și problema corectitudinii raportărilor din sondaje). Cred că toate strategiile recomandate de specialiști sunt sortite eșecului atunci când nu iau în calcul decât manevre clasice, "de manual", și cifre seci, obținute din raportări speciale. Descoperim aici adevarata problemă a miturilor: în cadrul relației consilier – actor politic ele reprezintă un catalizator, dar în relațiile consilierilor și actorilor politici cu societatea ele creează o peliculă de separare.

Bunăoară, să presupunem că doi candidați, X și Y, obțin următoarele rezultate într-un sondaj: X – 40 %, Y – 35 %. Apoi rolurile se inversează (X – 35 %, Y – 40 %), după care este atinsă starea inițială (X – 40 %, Y – 35 %). Se presupune că prin măsuri luate de X, locul întâi a fost "recâștigat". Apoi, se consideră că această revenire pe poziții a fost rezultatul unor strategii meșteșugite (fie ele și în afara campaniei – obiceiul campaniei permanente nu e neașo). Așa să fie? Ce ne garantează că subiecții ale căror opțiuni au variat de-a lungul timpului nu-și vor schimba aceste opțiuni și în ziua votului. Ce ne garantează că poziția lor rămâne neschimbată? În fapt, din disperarea cu care actorii politici abordează campania și întrețin principalele scandaluri iscate pe parcursul acesta am putea deduce mai degrabă că *interesul principal este de a crea o agitație generală care să îl priveze pe alegător de date pe baza cărora să își poată forma opinii, punându-l în situația de a alege un rău mai mic, un reprezentant mai puțin pătat etc.*

Pe de altă parte, nu putem presupune nici că peste 20 % dintre cetățenii cu drept de vot își schimbă opinile în mod frecvent, dar nici că doar 5 % dintre ei fac asta*. Acestea sunt cazuri extreme (în cadrul modelului schițat mai sus) și, prin urmare, au o probabilitate redusă. Și totuși, la nivel general, dat fiind și că procentul nehotărâților (în privința exercitării votului sau a opțiunii) a fost scăzut din total, procentele cu care se operează fiind de fapt reșalonări ale unei unități electorale abstracte, ar trebui să primeze următoarea problemă: ce se petrece de fapt în așa-zisele bazine electorale pe care consilierii presupun că le pot controla? Tot ce știm despre aceste fenomene se reduce de fapt la miturile de care am

discutat mai sus. Se citesc niște date (recoltate și prelucrate după criterii anume), se presupun anumite evo luții (sau sunt puse pe seama unor strategii) și se stabilesc "măsuri" pentru îmbunătățirea rezultatelor. Pentru evoluția de mai sus, presupusă chiar a fi reală pentru eși chierul românesc în vara lui 2004, s-au găsit desigur diverse explicații, dintre care cele mai vehiculate au vizat o schimbare de strategie a guvernului, lucru care a condus la o depășire cu succes a crizei. Dacă însă această criză a fost reală sau dacă au intrat în joc factori care au denaturat rezultatele reale nu s-a întrebăt nimeni.

Dacă ne întoarcem însă spre problemele de ordin etic, constatăm că tot acest discurs țesut din strategii câștigătoare, lovitură de imagine, doctrine și necesități istorice este lipsit de criteriu moral. Discursul politic de campanie este subîntins de atacuri la persoană, repulsii față de idei, grija exagerată față de propria imagine și promisiuni lipsite de suport. Când despre o "schimbare de imagine", cum a fost accea a liderului PRM, Corneliu Vadim Tudor, se vorbește ca despre un contract banal de pe piața economică, problemele morale ale discursului analitic sunt la fel de grave ca și cele ale discursului politic propriu-zis. Despre un astfel de tertip este imoral să discuți într-un mod liber față de valori (*werfrei*), ca și când ar fi avut loc o simplă schimbare de imagine pentru un produs, un detergent, bunăoară (căci, ne spun, specialiștii, nu există nici o diferență între *a vinde* un politician și *a vinde* un detergent).

Marketingul politic astfel practicat îl dezleagă pe politician de orice sarcină morală. Pentru a putea discuta despre moralitate în politică este necesar mai întâi să avem de-a face cu consilieri politici cu simț etic. Instrumentele de cercetare ar deveni astfel mai adecvate rolului pentru care au fost create, iar comportamentul politicienilor ar fi mai corect moral. Pentru că incompatibilitatea dintre morală și politică este, totuși, un mit. Iar colegii noștri care au ales, vai, meseria de consilier, trebuie să fie conștienți că în cazul lor politica nu poate fi, după o celebră expresie a lui Weber, doar *Politik als Beruf* – politica ca meserie. Nu poți adică exercita o profesiune de credință, cum ar fi democrația, ca simplă profesiune.

* NB, numărul subiecților care au influențat sinusoidele defazate descrise mai sus poate fi între 5 și 20 % din totalul electoratului (și nu de 5 %, cum s-ar putea crede la o primă privire), întrucât putem presupune că nu neapărat *acei* subiecți care au ales să voteze pentru X sunt cei care au renunțat la Y, iar pentru că această fluctuație s-a petrecut de trei ori, putem spune că avem de-a face cu 4 variații de câte 5 procente, ceea ce poate însemna 20 % dintre alegători, fără a mai lua în calcul marjele de eroare.

VIOREL ZAICU - Master în filosofie moral-politică, doctorand al Facultății de Filosofie, Universitatea București.

SEMNAL

R.I. Moore

Prima revoluție europeană

(cca 970-1215)

Editura: Polirom

Anul apariției: 2004

Traducere de Cristina Gyurcsik

Cuprins

Apropierea mileniului • Cei puternici și cei săraci • Sexul și ordinea socială • Cultura dominantă • Restabilirea ordinii

Descriere

O carte deosebită, ce oferă cititorilor o nouă imagine a Europei de la sfârșitul secolului al X-lea și până la începutul secolului al XIII-lea. Printr-o analiză pătrunzătoare a documentelor și o chibzuită alegere și interpretare a datelor, R.I. Moore dă viață personajelor epocii, protagonisti ai unei perioade în care a avut loc prima revoluție adeverătată în societatea europeană, caracterizată prin transformări în economie, în structura familiei și în sursele de putere, precum și în sfera mijloacelor prin care aceasta era exercitată. ■

Liviu Rotman

Ebreii din România în perioada comunistă. 1944-1965

Editura: Polirom

Anul apariției: 2004

Cuprins

În umbra terorii • Comunitatea evreiască • Leadership comunitar • Aliya în România comunistă • Problema emigrăției în relațiile de stat România-Israel • Comitetul Democratic Evreiesc • O relație problematică: sionism și comunism • Ebrei în eșaloanele superioare ale P.C.R. • O ideologie veche în haine noi: antisemitismul comunist

Descriere

Cartea analizează transformările societății evreiești din România în perioada comunistă, în contextul istoric marcat de tragedia încă recentă a Holocaustului, instaurarea regimului comunist și crearea statului Israel, spre care vor emigra treptat cei mai mulți dintre evreii români. Autorul valorifică numeroase surse documentare pentru a face o radiografia a comunității evreiești între anii 1944 și 1965, realizând astfel o lucrare de referință pentru înțelegerea istoriei contemporane a evreilor din România. ■

O încercare de estimare a domeniului “Religie” din economia națională

CLAUDIU HERȚELIU

Here it is a rough assessment of the amounts of money which result from religion organizations' economic activities in Romania. Even if these activities vary from one church to another, as well as the destinations of money, we can regard these amounts as being important in the overall figures of national capital flow. The author concludes that as long as these activities remain under the laws of the market and the patrimonies have reasonable extents, we cannot talk about negative aspects of churches' implication in economy.

În cele ce urmează vom încerca o evaluare brută a veniturilor anuale ale cultelor din România.

Un prim pas îl constituie evidențierea surselor de venituri. Acestea sunt:

- alocații de la Bugetul de Stat;
- taxe obligatorii;
- contribuții benevole;
- donații externe;
- afaceri derulate de culte (lumânări, calendar, cruceviști, cărți etc.).

Alocațiile de la bugetul de stat

Alocațiile de la bugetul de stat sunt acordate cultelor recunoscute de către stat și merg în direcția acoperirii salariilor și respectiv în sprijinul acordat pentru cheltuieli legate de construcțiile din domeniu. În tabelul 1. prezentăm valorile acestor alocații. Trebuie făcute însă trei mențiuni: nu sunt incluse în aceste date sumele alocate, în mod excepțional, de către guvern din fondul aflat la dispoziția primului ministru în vederea construirii și/ sau renovării unor aşezăminte bisericicești; nu s-au găsit informații pentru toți anii (de ex. în perioada 1993-1995 legea bugetului de stat nu detalia informația până la nivelul dorit iar pentru anii 2000 și 2002 informația nu era disponibilă momentan); nu s-a reușit identificarea momentului descentralizării

finanțării (de bugetul de stat către bugetele locale) salariilor angajaților neclericali și implicit s-a produs o diminuare artificială a alocațiilor bugetare către instituțiile bisericești.

Taxe obigatorii¹

Delimitarea taxelor obligatorii de contribuții benevole este, uneori, destul de dificilă. Aceasta deoarece, teoretic, unele sume sunt benevole. Practic însă, lucrurile stau puțin diferit. În continuare, vom cataloga drept taxe obligatorii, taxele stabilite de consiliile parohiale și tot aici vom include taxele pentru serviciile speciale (botez, cununie, înmormântare, acatiste). Această delimitare este valabilă la Ortodocși și Catolici. O altă formă sub care se poate manifesta taxa obligatorie este cea a unei cote proporționale din venituri² (de ex. nivelul este de 10% în cazul Penticostalilor, al Adventiștilor de Ziua a Saptea, al Cultului Mozaic).

Având în vedere că **Biserica Ortodoxă** (BOR) deține majoritatea covârșitoare (86,7%) a credincioșilor din România, sumele atrase de către aceasta vor constitui partea principală a fluxurilor financiare din “sectorul” religie. În continuare vom lua pe rând serviciile religioase principale care implică compensații materiale.

Botezul

Aplicând proporția deținută de credincioșii orto-

Tabel 1. Alocații de la bugetul de stat în perioada 1991-2004

An	1991	1992	1996	1997	1998	1999	2001	2003	2004
Alocații bugetare (mld. lei)	0.44	0.93	35.30	83.80	132.40	161.95	704.99	959.52	921.00
Echivalent USD (mil.)	5.82	3.03	11.45	11.69	14.92	10.56	24.26	28.90	27.49

Sursa de date: Legea bugetului de stat 1991-2004 cu rectificările și completările ulterioare

docși (87%) la cei 208 mii nou născuți rezultă un număr de 181 mii nașteri în familiile de ortodocși. Pentru a estima o valoare globală vom utiliza varianta minimă de 200 mii, una medie de 500 mii și una maximă de 1,5 milioane lei. Efectuând calculele rezultă o valoare minimă de 41,6 mld. lei (1,3 mil. USD), o valoare medie de 104 mld. lei (3,25 mil. USD) și o estimare maximală de 312 mld. lei (9,75 mil. USD).

Cununia

Cheltuielile legate de cununie sunt diferite de la o regiune la alta. Există în mod clar diferențieri în funcție de mediul de rezidență. Sumele pot varia de la câteva sute de mii de lei în mediul rural la aproape 10 milioane de lei în București sau alte mari centre urbane.³ Este drept că o parte din acești bani intră la cheltuieli colaterale (lumânări, voal etc). Cheltuielile colaterale vor fi evidențiate la secțiunea dedicată impactului asupra unor sectoare ale economiei naționale. Pentru calcule estimative vom considera o sumă medie de 500 mii pentru fiecare cununie, o sumă minimă de 200 mii și o sumă maximă de 1,5 milioane lei. Astfel, cele 87 mii de cununii (87% din 100 de mii) duc la o valoare medie de 43,5 miliarde lei (aproximativ 1,36 milioane USD). Valoarea minimă rezultată este de 17,4 mld. lei (544 mii USD) iar valoarea maximă estimată ar fi de 130,5 mld. lei (4,08 milioane USD).

Înmormântarea

Diferențierile pe medii de rezidență și/ sau regiuni se mențin și în ceea ce privește înmormântarea. Pentru estimări vom considera aceleași sume: 200 mii minim, 500 mii mediu și respectiv 1,5 milioane lei maxim. Numărul deceselor este de 250 mii (87% din 285 mii decedați). Valoarea minimă rezultată este 50 mld. lei (1,56 milioane USD), valoarea medie este 125 mld. lei (3,9 milioane USD) iar o estimare maximală ar ajunge la 375 mld. (11,72 milioane USD).

Taxa periodică

Această taxă este, de obicei, anuală. Ea este fixată de către consiliul parohial și este între 50 de mii și 200 mii lei. Rezultă că cele aproximativ 6,24 mil. gospodării ortodoxe contribuie cu circa 624,2 mld lei (19,5 mil. USD) anual în cazul utilizării variantei medii de 100 mii; cu 312,1 mld. lei (9,75 mil. USD) în cazul variantei minime și cu 1248,5 mld. lei (39 mil. USD) dacă folosim varianta maximală.

Acatistele, slujbele de pomenire și sfestaniiile mai aduc BOR minim 100 mld. lei (3,13 mil. USD) și maxim 400 mld. lei (12,5 mil. USD)⁴. Informațiile sistematizate referitoare la valorile anuale pentru cele patru categorii de contribuții menționate sunt prezentate în tabelul 2.

Tabel 2. Estimări privind contribuțiiile obligatorii ale enoriașilor ortodocși (milioane USD)

Categorie	Minim	Mediu	Maxim
Botez	1,3	3,25	9,75
Cununie	0,54	1,36	4,08
Înmormântare	1,56	3,9	11,72
Taxa periodică	9,75	19,5	39
Acatiste	3,13	7,81	12,5
Total	16,28	35,82	77,05

În ceea ce privește *Bisericile Catolice* ele reprezintă 5,6%⁵ din totalul populației României (4,7% credincioși romano-catolici și 0,9% credincioși greco-catolici). În Biserica Catolică taxa se da o dată pe an și reprezintă 1% din salariul pe o lună al unei persoane adulte care lucrează. Dacă este o vorba de un șomer, sau o persoană care nu lucrează, sau un pensionar mai sărac, nu se cere taxă. Taxe nu se iau nicăi pe serviciile prestate: înmormântări, sfîntirea caselor (de Bobotează sau în timpul anului). Doar la Liturghie dacă se dorește una, aceasta se programează, iar atunci persoana respectivă face o donație (cam 50.000 lei), dacă nu are bani nu e obligatoriu să dea.⁶ Deci cele 403 mii de familii catolice cu o contribuție obligatorie de 50 mii lei pe an duc la o valoare de 20 mld. lei (630 mii USD). În ceea ce privește liturghiile special cerute prin extrapolarea estimării făcute pentru credincioșii ortodocși rezultă o valoare minimă de 6,5 mld. lei (202 mii USD), una medie de 16,1 mld. lei (505 mii USD) și, respectiv, una maximală de 25,8 mld. lei (807 mii USD). Valorile aggregate se regăsesc în tabelul 2,3.

Bisericile Protestante (3,7%) au în componență: Reformați (3,2%), Unitarieni (0,3%), Evanghelici (0,2%). Nu deținem informații relativ la contribuțiiile obligatorii percepute de acestea. Pentru a face o estimare considerăm varianta minimă cea corespunzătoare Bisericii Catolice și vom prelua valoarea maximă și respectiv medie de la Biserica Ortodoxă. Efectuând calculele ajungem la o valoare minimă de 17,6 mld. lei (550 mii USD), una medie de 48,9 mld. lei (1,53 mil. USD) și o estimare maximală de 105,2 mld. lei (3,29 mil. USD).

Bisericile Neoprotestante (2,7%) au în componență: Penticostali (1,5%), Baptiști (0,6%), Adveniști de Ziua a Șaptea (0,4%) și Creștini după Evanghelie (0,2%). În acest caz nu se percep taxe pentru serviciile prestate (botez, cununie sau înmormântare) dar există taxe obligatorii care pot varia dar se

situează în jurul valorii de 10% din veniturile enoriașilor. Refuzul de a plăti aceste taxe obligatorii nu duce la îndepărarea respectivului enoriaș din biserică. Deci chiar dacă sunt obligatorii, aceste taxe se colecteză sub formă de contribuții benevole. În unele cazuri (de ex. la Biserica Baptistă) organizarea bisericii aplică pentru alegerea conducerii congregației votul cenzitar proporțional cu contribuțiile bănești aduse de fiecare parohie. Pentru o estimare a veniturilor acestor biserici ne bazăm pe informațiile publicate de către Biserica Creștină Adventistă de Ziua a Șaptea⁷ (BCAZS) și vom utiliza o extrapolare corespunzătoare până la ponderea de 2,7% deținută de către bisericile neoprotestante. Astfel, potrivit sursei citate, în anul 2002 contribuțiile obligatorii (zecimile) strânsse de către BCAZS România au fost în sumă de 4,73 mil. USD (151,4 mld. lei). Prin extrapolare rezultă că, pentru toate bisericile neoprotestante, contribuțiile obligatorii s-ar situa în jurul valorii de 31,93 mil. USD (1021,7 mld. lei).

Rămâne, astfel, o pondere de 1,3% din populația țării ce cuprinde *alte cazuri*. Dintre aceștia 0,1% sunt fără religie și nu au astfel de contribuții. Pentru restul de 1,2% (musulmani, evrei etc.) vom utiliza o estimare egală cu media celor 4 categorii denominaționale enumerate până acum. Estimarea ne conduce la o valoare minimă de 19,3 mld. lei (600 mii USD), una medie de 27,4 mld. lei (860 mii USD) și una maximală de 44,2 mld. lei (1,38 mil. USD).

În tabelul 3 prezentăm, sintetic, valorile obținute pentru diversele categorii denominaționale prezente până acum.

Tabel 3. Estimații privind contribuțiile obligatorii pe categorii denominaționale (**milioane USD**)

Religie	minim	mediu	maxim
Ortodoxă	16,28	35,82	77,05
Catolică	0,83	1,13	1,44
Protestantă	0,55	1,53	3,29
Neoprotestantă	31,93	31,93	31,93
Alte cazuri	0,60	0,86	1,38
Total	50,19	71,27	115,09

Contribuțiile benevole

În categoria contribuțiilor benevole includem: cutia milei, sumele colectate cu “coșulețul” (altele decât cele obligatorii), sumele strânsse în urma vizitelor efectuate de către prelați la locuințele enoriașilor, donații efectuate de către enoriași cu ocazii speciale

(construire lăcașuri de cult, acțiuni caritabile etc.).

Biserica Ortodoxă

Vom face o estimare cumulată pentru *cutia milei* și pentru sumele colectate cu ajutorul “*coșulețului*”. Conform rezultatelor BOP publicate de către fundația Soros, 12% dintre enoriașii ortodocși merg cel puțin odată pe săptămână la biserică. Dacă în jumătate din biserici se folosește această metodă și dacă jumătate din cei prezenți contribuie, rezultă 4,7 milioane de “contribuabili” săptămânnali. Aceasta înseamnă 243,4 milioane persoane anual. Ca și la secțiunea precedentă, vom utiliza trei variante; una minimală (contribuții de o mie de lei), una medie (contribuții de 5 mii lei) și una maximală, utilizând o contribuție de 10 mii lei. Efectuând calculele rezultă o sumă minimă de 243,5 mld. lei (7,6 mil. USD), una medie de 1217,3 mld. lei (38,04 mil. USD) și o estimare maximală de 2434,5 mld. lei (76,08 mil. USD).

Vizitele preoților la enoriașii din parohie se produc cel puțin odată pe an (pentru estimare vom utiliza o valoare arbitrară de 1,5 vizite anual). Aceasta înseamnă că cele 6,24 milioane gospodării se transformă în 9,36 milioane vizite. Pentru varianta minimală de estimare vom utiliza suma de 10 mii lei pentru o vizită, pentru varianta medie 50 mii lei și pentru varianta maximală 100 mii lei. Rezultă o valoare minimă de 93,6 mld. lei (2,93 mil. USD), una medie de 468,2 mld. lei (14,63 mil. USD) și una maximală de 936,4 mld. lei (29,26 mil. USD).

Suma strânsă de BOR în anul 2003 pentru *construirea de lăcașuri de cult* a fost de 170 mld. lei (5,38 mil. USD)⁸ iar bugetul alocat de BOR pentru *acțiuni caritabile* a fost de 117 mld. lei (3,66 mil. USD)⁹. În tabelul 4 prezentăm informațiile despre contribuțiile benevole ale credincioșilor ortodocși.

Tabel 4. Estimații privind contribuțiile benevole ale enoriașilor ortodocși (**milioane USD**)

Categorie	Minim	Mediu	Maxim
Cutia milei și alte colecte	7.61	38.04	76.08
Vizite	2.93	14.63	29.26
Construcții	5.38	5.38	5.38
Acțiuni caritabile	3.66	3.66	3.66
Total	19.57	61.71	114.38

Bisericele Catolice

Estimațiile au fost realizate utilizând aceleași prezumții ca și la BOR. Nu s-au realizat estimații

pentru sumele adunate în cazul vizitelor deoarece, aşa cum am arătat puțin mai sus, nu se strâng sume cu aceste ocazii. De asemenea pentru acțiunile caritabile și pentru sumele strânse în vederea construirii de lăcașuri de cult estimările s-au realizat prin extrapolare. Valoarea minimă, rezultată în urma calculelor, a fost de 34,4 mld. lei (1,08 mil. USD); valoarea medie înregistrată fiind de 97,3 mld. lei (3,04 mil. USD) iar cea maximală 175,9 mld. lei (5,5 mil. USD).

Biserici Protestante

S-a pornit de la aceleași premise pentru estimarea sumelor la această categorie. Valorile estimate pentru categoriile acțiuni caritabile și construcții au fost calculate prin extrapolare. Suma minimă rezultată a fost de 26,7 mld. lei (835 mii USD), cea medie 84,3 mld. lei (2,63 mil. USD) iar cea maximă de 156,2 mld. lei (4,88 mil. USD).

Biserici Neoprotestante

În acest caz s-a utilizat ca și la secțiunea precedentă informațiile publicate de către BCAZS. Astfel suma strânsă din contribuții benevole de către BCAZS România a fost de 61,1 mld. lei (1,91 mil. USD)¹⁰. Prin extrapolare, rezultă că bisericiile neoprotestante au strâns o sumă de 412,6 mld. lei (12,89 mil. USD).

Pentru celelalte *denominaționi religioase* s-a procedat analog cu secțiunea precedentă ținând cont de valorile rezultate la precedentele biserici și ținându-se cont de ponderea rămasă neacoperită de estimări. A rezultat astfel un minim de 13,4 mld. lei (420 mii USD), o medie de 31,2 mld. lei (980 mii USD) și un maxim de 56,6 mld. lei (1,67 mil. USD).

În tabelul 5 prezentăm, sintetic, valorile obținute pentru diversele categorii de estimări prezentate până acum.

Tabel 5. Estimări privind contribuțiile benevole pe categorii de estimări (milioane USD)

Religie	minim	mediu	maxim
Ortodoxă	19.57	61.71	114.38
Catolică	1.08	3.04	5.50
Protestantă	0.84	2.63	4.88
Neoprotestantă	12.89	12.89	12.89
Alte cazuri	0.42	0.98	1.67
Total	34.80	81.25	139.33

Donațiile externe

În cazul donațiilor externe păsim pe nisipuri mișcătoare. Teoretic, toate bisericiile au posibilitatea

de a primi bani de la “frații” din exterior. În cazul BOR este puțin probabil să se întâmple așa. Tot în aceeași situație se situează (conform raportului citat anterior) BCAZS. Despre Biserici Catolice și Protestante nu sunt astfel de informații. Celelalte Biserici Neoprotestante precum și denominațiunile incluse la alte cazuri, conform unor surse de la Departamentul de Stat pentru Culte¹¹, sumele vehiculate ajung la impresionanta cifră de încă 1500 mld. lei (46,88 mil. USD).

Afacerile derulate de culte

Din categoria afacerilor derulate de culte fac parte: producția și/ sau vânzarea de cruciulițe, lumanări, calendare, cărți; servicii oferite sub forma unor pelerinaje, închirieri de spații, exploatații agricole, administrări forestiere, activități comerciale cu obiecte de cult; realizări media – muzică, emisiuni radio/tv, etc. Pentru estimării s-au folosit informațiile furnizate de oficialitate ale BOR¹² conform cărori aceste activități aduc un venit anual de aproximativ 600 mld. lei (18,75 mil. USD). O altă informație existentă este cea relativ la BCAZS; cifra de afaceri a editurii acestei biserici a fost de 22,1 mld. lei (690 mii USD)¹³. În lipsa altor informații s-a utilizat o metodă de extrapolare asemănătoare cu secțiunile precedente. S-a ajuns, astfel, la o valoare estimată a veniturilor obținute de instituțiile bisericești din România, în urma desfășurării activităților aducătoare de profit, de 823 mld. lei (25,73 mil. USD).

În concluzie, sectorul “religie” din economia națională poate fi de dimensiunile prezentate în tabelul 6.

Tabel 6. Estimări grosieră a sectorului “religie” din economia națională (milioane USD)

Categorie	minim	mediu	maxim
1. Bugetul de Stat ¹⁴	28.9	28.9	28.9
2. Contribuții obligatorii	50.19	71.27	115.09
3. Contribuții benevole	34.80	81.25	139.33
4. Donații externe	46.88	46.88	46.88
5. Afaceri derulate	25.73	25.73	25.73
Total	186.49	254.04	355.92

Sursa de date: Calcule proprii

Sumele rezultate nu sunt de neglijat. Ele reprezintă între 0,44% și 0,84% din PIB. Situația este mai mult sau mai puțin comparabilă cu cea înregistrată în

alte țări. În SUA de exemplu doar contribuțiile pentru biserică (deci capitolele 2 și 3) reprezintă 0,6% din PIB (în valoare absolută 60 mld. USD)¹⁵.

Efecte colaterale ale fenomenului religios în domeniul economic

Trecând peste aspectele cu efect indirect asupra economiei (educație, sănătate, caritate etc.) în care instituțiile bisericești au o implicare mai mare sau mai mică, nu de mică importanță sunt unele aspecte ce implică aşa numitele efecte colaterale. La secțiunea precedentă am amintit de cheltuielile de la cununie (lumânări, voalul miresei) care au un efect direct asupra buzunarelor celor direct implicați. Și în cazul înmormântărilor apar astfel de cheltuieli colaterale. Ele sunt încasate, de multe ori, chiar de către stat. Astfel au fost identificate, în unele zone, 35 de taxe de înmormântare, taxe ce pot ajunge la câteva milioane de lei.¹⁶

Un alt domeniu unde sectorul “religie” are o contribuție semnificativă este cel al construcțiilor. S-au construit, se construiesc sau se renovează un număr tot mai mare de lăcașuri religioase. Catedrala Mănăstirii Neamului are un buget de 200 milioane USD.

O altă modalitate prin care religia interferează cu economia este dată de comportamentul populației în jurul marilor sărbători religioase (Paște și Crăciun). Este binecunoscut faptul că o mare parte din firmele de comerț cu amănuntul au aproape 50% din volumul total al desfacerilor în luna decembrie. De altfel și cu ocazia sărbătorilor de Paște există obiceiul de înnoire cu impact asupra desfacerilor. Un alt aspect este cel al dietei din domeniul posturilor ce preced aceste sărbători. Evident că acest tip de comportament are efecte asupra cererii de ouă și/ sau produse lactate sau din carne. Ar fi interesant de analizat evoluția vânzărilor de produse pescărești în zilele în care este “dezlegare la pește”.

În România există cazuri în care religia influențează aproape funcțional o anumită piață. Este situația pe care o întâlnim în legătură cu carnea de miel. Cererea pentru un astfel de produs este într-o proporție covârșitoare legată de Paște. Și restul cererii (din alte perioade ale anului) are tot un substrat religios. Este vorba despre consumatori cărora religia le interzice consumul de carne de porc (musulmani, mozaici, adveniști) care consumă cu precădere carne de pasăre și care înlătuiesc carnea de porc cu carne de miel și/ sau berbecuț. În continuare prezentăm impactul pe care l-au avut sărbătorile pascale din 2004 asupra consumului de carne de miel și ouă. Considerăm un preț de 3,3 mii lei pentru un ou și 140 mii lei pentru un kg de carne de miel, la o greutate medie a unui miel de 10

kg. Cei 3 milioane de miei și cele 40 milioane de ouă duc¹⁷ în final la o valoare de 4332 mld. lei (135,38 mil. USD) doar în mediul urban. Valoarea se dublează dacă se ia în considerare autoconsumul din mediul rural.

Destinații ale fluxurilor financiare

Nu lipsită de importanță este și destinația acestor sume vehiculate. Aceste direcții sunt:

- salarizare;
- construcții/ consolidări lăcașuri de cult, case parohiale etc.;
- acțiuni caritabile și/ sau de asistență socială;
- servicii comunitare (educație, sănătate, media);
- administrare a infrastructurii sectorului;
- externalizări (spre proiecte comune transnaționale dar de același culoare religioasă);
- activități misionare (naționale sau internaționale).

Concluzii

Pentru comparație prezentăm situația existentă în alte țări: în Suedia nu se percep taxe pentru botez, cununie sau înmormântare decât dacă există dorința ca acestea să se oficieze în altă parohie; în Germania, membrilor declarați ai bisericilor li se reține din salariu o cotă de 8%, fondul astfel obținut se distribuie proporțional bisericilor care sunt obligate să desfășoare și unele activități de asistență socială (acesta este unul dintre motivele pentru care numărul enoriașilor declarați nu depășește 50% din populație); fondurile Bisericii Anglicane sunt constituite din donații și taxe (două treimi) și o treime din dobânzi și prestarea activităților comerciale. Cele prezentate mai sus ne întăresc convingerea că fenomenul religios este un actor important care, direct sau indirect, într-o măsură mai mică sau mai mare, influențează aspectele economico-sociale. De altfel aceasta nu este o noutate: Max Weber remarcă aceste legături încă de la începutul secolului trecut.

De departe de a constitui o imagine negativă, sumele vehiculate în sectorul religie reprezintă o față umană a unor instituții care au ca principale scopuri declarate, cu totul alte teluri decât acumulările materiale. Pe de altă parte, aşa cum am menționat și în paragrafele anterioare, există o multitudine de activități desfășurate de către instituțiile bisericești ce implică fluxuri financiare și există o mulțime de activități de tip non-profit în care o implicare a acestora este inherentă.

Aceste fluxuri financiare nu sunt un scop în sine; sau, mai bine zis, cel puțin acesta este nivelul declarativ și, în majoritatea cazurilor, cel real. Atât timp cât nu se ajunge în situația premergătoare de-

ceniului 6 al secolului XIX - când aproape jumătate din terenurile țării aparțineau instituțiilor bisericești; și acestea din urmă erau implicate în diverse forme de activitate economică specifică vremii (mori, cărciumi, hanuri etc.) toată implicarea instituțiilor confesionale în activitățile economice nu reprezintă un aspect negativ.

Datorită modului de organizare, oarecum autocratic, instituțiile bisericești reușesc să își administreze cu abilitate și perseverență patrimoniul dobândit și, de cele mai multe ori (vezi cazul Bernardino Nogara al Bisericii Catolice), acest patrimoniu este într-un trend ascendent. Nu considerăm că ar fi utilă prezența pe scena economică a bisericilor la maniera în care se manifestă în Iran, de exemplu, dar, atât timp cât ponderea implicării se situează în limite rezonabile nu putem decât să privim cu ochi buni această implicare.

NOTE

¹ Toate ipotezele și construcțiile financiare prezentate în continuare vizează anul 2003.

² Trebuie făcută precizarea că această contribuție "obligatorie" se strângă sub formă de donații.

³ Pentru edificare, redăm în continuare un fragment din Popescu, I., **Taxa pe dumnezeiere**, "Cotidianul", București, 5 ianuarie 2004: *Să zicem că vreți să vă căsătoriți. [...] Prima etapa constă în alegerea unor nași potriviti, adică unii dispuși să cheltuiască foarte mult. Obligația lor este să cumpere lumânările – în jur de 3-4 milioane de lei și voalul miresei – cel puțin 300.000 lei. Apoi se cere să achite cheltuielile bisericii. Aici lucrurile se complică pentru că, în funcție de pretenții biserica poate fi una modestă, unde slujba costă în jur de două milioane de lei, un lăcaș "mediu" la care se cere peste trei milioane de lei, sau una dintre bisericile "de protocol" care "te scutură" de peste șapte milioane de lei. Două dintre cele mai scumpe biserici din București sunt Cașin și Domnița Bălașa, cotate drept "biserici de vipuri". Aici prețurile pentru o cununie depășesc 7 milioane, taxe obligatorii la care se adaugă donațiile spontane (pentru impresie!) ale celor cu obrazuri subțiri.*

Sumele acestea nu se plătesc, însă, dintr-o dată, ci în câteva transe, probabil pentru a diminua efectul lor psihologic. Astfel se percep la început o taxă de programare - între 350.000 și 500.000, singurii bani pentru care se oferă chitanță... Ce urmează să dai, întră, chipurile, în Cutia Milei – cea mai subtilă formă de evaziune fiscală! Apoi taxa de naș – 2, 3, 4... 7 milioane este cea mai substanțială pentru că reprezintă de fapt contravaloarea sfintei liturghii. Tot nașii plătesc separat și corul care nu valorează niciodată mai puțin de un milion. Urmează taxa de altar, pe care o plătește de obicei mirele, reprezentând de multe ori contravaloarea multiplicată a unui obiect de cult care își este "oferit" chiar în altar(!). În sfârșit, după o săptămână, tinerii însurăței se întorc la biserică împreună cu nașii "pentru a fi iertați". O dată cu lumânările, dăruite bisericii, se mai plătește și taxa de ierăciune de cel puțin câteva sute de mii de lei pentru cele câteva minute de "citanie".

⁴ Amariei, R., **Averea bisericii, o taină bine păzită**, "Capital", București, 8 mai 2003

⁵ ***, **Recensământul populației și al locuințelor – vol. I Populație – structura demografică**, INS, București, 2003

⁶ <http://www.hanuancutei.com/forum/index.php?act=ST&t=664> & accesat la 6 ianuarie 2004

⁷ La adresa <http://www.adventist.org> este publicat următorul material ***, **140th Annual Statistical Report – 2002**, General Conference of Seventh-day Adventists, Silver Spring, 2003

⁸ Zubașcu, I., **Credincioșii ortodocși au contribuit cu 170 miliarde de lei la construirea unor noi biserici**, "România Liberă", București, februarie 2004

⁹ Zubașcu, I., **Patriarhia Română a cheltuit 117 miliarde de lei în scopuri caritabile**, "România Liberă", București, 12 februarie 2004

¹⁰ **ibidem**. Merită menționat faptul că o parte din aceste fonduri (135 mii USD) au fost destinați acțiunilor caritabile.

¹¹ citate de Amariei, R. în **ibidem**

¹² citate de Amariei, R. în **ibidem**

¹³ **ibidem**

¹⁴ cu menținerea observațiilor făcute la secțiunea dedicată acestei categorii de venituri.

¹⁵ Bobircă, A., **Considerente privind organizarea și reglementarea pieței religiilor**, "Jurnalul Economic", nr. 9, pag. 100-107, ASE, București, 2002

¹⁶ Prezentăm, în continuare, părerea ziariștilor unui cotidian național exprimată în articolul: Chiruța, R., Vrînceanu, S., **35 de taxe de înmormântare**, "Evenimentul zilei", București, 9 ianuarie 2004: *Înmormântarea este pe cale să devină un lux pentru mulți dintre români. Bunăoară, un ieșean care dorește să își înmormânteze o rudă trebuie să achite statului nu mai puțin de 35 de taxe. Printre acestea se numără și "taxa pentru identificare loc de veci". Și focșănenii au de plătit municipalității locale nu mai puțin de 13 taxe pentru o înmormântare, după cum reiese dintr-o hotărâre adoptată recent de Consiliul Local. Sumele, care variază de la 20.000 lei la două milioane lei, se plătesc în conturile Direcției de Dezvoltare Servicii Publice, care se ocupă de exploatarea cimitirilor din Focșani. Ca urmare a deprecierii continue a leului, executivul local a majorat de la începutul acestui an, toate taxele cu privire la decese și înmormântări. Astfel, de la funcționarii care se ocupă de eliberarea documentelor necesare îngropării și până la groparii care cără mortul de la mașină și până la groapă, nimeni nu mișcă un deget sără a percepe o taxă.*

Specialiștii municipalității s-au gândit însă și la "oferte speciale" pentru focșănenii care și dau duhul. Pentru depunerea defuncțului în camera mortuară aleșii locali au stabilit o taxă de 50.000 de lei pentru fiecare 24 de ore, în vreme ce transportul mortului de la biserică sau de la dric și până la locul înhumării costă 100.000 de lei. Săparea unei gropi simple se taxează cu 480 000 de lei, în vreme ce o gropă cu pod scoate din buzunarul familiei îndoliate 500.000 de lei. Concessionarii unei parcele în cimitirele din Focșani pot beneficia și de "oferte". Astfel, dacă va fi săpată o groapă cu pod, concesionarul nu va mai plăti taxa pentru lucrări în cimitir în valoare de 100.000 de lei.

Consilierii locali au stabilit însă să se taxeze cu câte 50.000 de lei și înhumarea, și deshumarea osemintelor, în cazul în care în mormânt se află un alt decedat. Pentru îngroparea cadavrului se mai adaugă o taxă specială de 70.000 de lei, în timp ce pentru "dezvelire și acoperire mormânt" s-a mai pus o taxă de 150.000 de lei. Taxa pentru eliberarea adeverințelor din cimitir costă 70.000 de lei bucata, în timp ce taxa pentru montarea crucii variază de la 400.000 de lei la 900.000 de lei, în funcție de soclu și suprafața ocupată. Cel mai mult se taxează concesionarea locurilor de veci care pot ajunge până la două milioane de lei. Ca și cum taxele nu ar fi fost de ajuns, specialiștii Primăriei Focșani au instituit și o taxă anuală de 20.000 de lei pentru întreținerea

cimitirilor, dar și o altă de 100.000 de lei, care se plătește în cazul în care rudele vor să execute lucrări de amenajare sau îngrijire a gropilor. Un calcul simplu arată că, pentru a-și duce mortul la groapă, familia decedatului trebuie să dispună de peste 1,8 milioane lei, în schimbul cărora primește de la primărie cele 13 chitanțe pentru eternitate.”

¹⁷ Pop, I., 3 milioane de miei și peste 40 milioane de ouă pentru Sârbătorile de Paști, “Adevărul economic”, București, 7 aprilie 2004

BIBLIOGRAFIE

- Amariei, R., *Averea bisericii, o taină bine păzită*, “Capital”, București, 8 mai 2003
- Bobircă, A., *Considerente privind organizarea și reglementarea pieței religiilor*, “Jurnalul Economic”, nr. 9, pag. 100-107, ASE, București, 2002
- Chiruța, R., Vrînceanu, S., *35 de taxe de înmormântare, “Evenimentul zilei”*, București, 9 ianuarie 2004
- Pop, I., *3 milioane de miei și peste 40 milioane de ouă pentru Sârbătorile de Paști*, “Adevărul economic”, București, 7 aprilie 2004

Weber, M., *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Ed. Humanitas, București, 2003

Zubașcu, I., *Credințioșii ortodocși au contribuit cu 170 miliarde de lei la construirea unor noi biserici*, “România Liberă”, București, februarie 2004

Zubașcu, I., *Patriarhia Română a cheltuit 117 miliarde de lei în scopuri caritabile*, “România Liberă”, București, 12 februarie 2004

***, *140th Annual Statistical Report – 2002*, General Conference of Seventh-day Adventists, Silver Spring, 2003

***, *Legea bugetului de stat cu rectificări și completări ulterioare*, “Monitorul Oficial”, București, 1992-2003

***, *Recensământul populației și al locuințelor – vol. I Populație – structura demografică*, INS, București, 2003

<http://www.adventist.org>

<http://www.hanuancutei.com/forum/index.php?act=ST&t=664&>
accesat la 6 ianuarie 2004

CLAUDIU HERTELIU - Asist. univ. drd., Academia de Studii Economice București, Catedra de Statistică și Previziune Economică.

Being a member of the EU: A UK Perspective

Dr Philippa Sherrington

Department of Politics & International Studies, University of Warwick.

E-mail: p.sherrington@warwick.ac.uk

Extract of a lecture given at Institutul N. Titulescu, Bucharest, 23 September, 2004.

Although it is the Blair Government having to manage the EU issue in British politics right now, the current policy and political position is embedded in the UK's relationship with the EU and its minimalist approach to European integration since 1950, and especially since 1973. The EU is the fly in the ointment of UK politics. The European issue has caused inter-party and intra-party splits over the years, so much so that successive governments have been forced to focus upon keeping a lid on these ideological domestic conflicts, at the expense of developing a distinct policy approach towards EU membership and promoting a proper domestic political debate involving the electorate. The EU is not a left/right or state/market cleavage in UK politics.

It is often argued that ‘peculiar’ and deep features of the British political economy help to explain the rather ambivalent attitudes displayed by political actors towards European integration. In addition, the symbolism of Europe arguably has greater resonance in other EU

member states than in UK. European symbols have become identified with welcome change and of external reinforcement for domestic political or economic objectives. Yet, in the UK (and in Denmark) the case for European policies has to rest on cognitive support – an appreciation of the benefits rather than affectionate support for the idea.

Traditionally, it was argued that the UK adopted the ultimate minimalist approach to integration, hoping that its stubbornness would dictate the pace for all member states. Certainly, during the period 1973 to 1985, this approach seemed to work. Admittedly, the EC itself lacked direction at this time, adjusting to enlargement. But British governments seemed quite content, especially after the budgetary rebates were resolved. Since Margaret Thatcher, EU policy in the UK has become entrapped in this framework. There is no coherent policy position, decisions are taken on an ad-hoc basis, piecemeal and fragmented in nature.

The UK's attitude towards EMU is muddled, and a clear public debate on whether the UK should adopt the euro is avoided due to the high political risks. On the development of ESDP, the lessons of 2003 are that Blair's attempt to position Britain as an honest broker and bridge between Europe and America, maintaining a close relationship with both, without preferencing either, has not succeeded. Both during and since the Iraq war, the UK was viewed by ‘Old Europe’ as more Atlanticist than European, intending to sell American macroeconomics and welfarism to Europe. Blair's willingness to develop and maintain alliances with conservatives like Berlusconi and Aznar who are also pro American in their general thrust, was also viewed with distrust by the UK's most powerful European partners. The current position on EMU, and the difficulty that the UK has in addressing the development of ESDP typify the idea of the UK being not so much awkward, but reluctant, trapped in a historically constructed framework of ambivalence towards European integration. ■

Principalele partide din RFG

VLAD FLONTA

The article is focused on the main West German political parties in the postwar period. According to Jean Blondel, there are only 4 stable configurations of party systems in democratic countries. The German case is the most relevant for the “two and a half parties” system. This kind of party system does also exist in Canada, Belgium and Ireland. However, between 1969 and 1987 the German system was a perfect “two-party” system.

Germania de astăzi este nu numai moștenitoarea istoriei germane unitare, ci mai ales moștenitoarea celor două Germanii, comunistă și occidentală, apărute după cel de al doilea război mondial. Dar cu atât mai mult Germania occidentală, Republica Federală a Germaniei, se constituie în osatura democratică, de o soliditate democratică aparte. Pentru că Germania de astăzi s-a născut din două dictaturi, nazistă și comunistă, și experiența partidelor din fosta Republică Federală a Germaniei constituie un exemplu de reconstituire a democrației, cu tenacitate, cu multă aplicație și fără nici un compromis.

Primul lucru care trebuie remarcat, este că sistemul de partide politice din RFG a dat dovedă după Al Doilea Război Mondial de o remarcabilă stabilitate. Cu excepția alegerilor din 1949, când voturile au fost în mod firesc mai disperse la primele alegeri libere de după totalitarismul nazist și perioada de ocupație (la aceste alegeri nici nu a existat prag electoral; un prag electoral de 5% a fost introdus la alegerile din 1953 și se menține până azi), CDU/CSU (*Christlich-Demokratische Union/Christlich-Soziale Union*, CSU fiind ramura bavareză a CDU) și SPD (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*) au totalizat mereu peste 70% din sufragii. Proporțiile dominării vieții politice germane de către aceste două partide au variat însă. Ele dominau deja în 1949 alegerile obținând un total de 44,4%. La alegerile din 1953 și 1957 dominarea lor se accentuează, dar rămâne totuși relativ moderată. Ele obțin împreună 73,2% în 1953 și 72,3% în 1957. Începând cu alegerile din 1961 însă, dominarea acestor partide este covârșitoare, ele totalizând mereu peste 80% din voturi. Între 1969 și 1987 ele totalizează chiar peste 90% din voturi (90,6% în 1969,

94,3% în 1972, 92,6% în 1976, 90,5% în 1980 și 92,5% în 1983).¹ Nu mă refer deocamdată la distribuția voturilor între cele două partide, fiind interesat pentru început de natura bipartidismului german.

Conform lui Jean Blondel, există doar patru configurații stabile ale sistemelor de partide în țările democratice:

1. Bipartidismul perfect, în care două partide stăpânesc viața politică (aceste două partide obțin peste 90% din sufragiile exprimate, iar diferența medie între ele nu este mai mare de 2-3%)
2. Bipartidismul imperfect (sau sistemul “două partide și jumătate”), în care cele două mari partide totalizează în general 75-80% din opțiunile electoratului, al treilea partid fiind mult mai slab decât primele două.
3. Multipartidismul cu partid dominant, în care un partid obține 40-45% din sufragii, celelalte partide obținând procente considerabil mai mici
4. Multipartidismul pur, în care cele două partide mari nu obțin împreună decât jumătate din sufragii.²

Dacă privim cifrele de mai sus, observăm că sistemul de partide din RFG a oscilat între bipartidismul perfect și bipartidismul imperfect. În toate sistemele bipartidiste imperfecte și în unele din cele perfecte există ceea ce se numește un “partid-balama” (în germană “*Türangelpartei*”), denumire plastică și care indică faptul că, deși mic, acest partid poate inclina balanța de o parte sau de alta. Un asemenea partid a fost în Germania FDP (*Freie Demokratische Partei*), de orientare liberală. FDP a lipsit de la guvernare doar în perioadele 1956 -1961 când CDU/CSU a guvernat împreună cu DPD – *Demokratische Partei Deutschlands*, 1966 – 1969, când a existat mai întâi o scurtă perioadă în 1966 în care CDU/CSU a guvernat

în minoritate și apoi CDU/CSU și SPD au format o mare coaliție și apoi a unei scurte perioade din 1982 când a fost rândul SPD să conducă într-un guvern minoritar), cu excepția deci a unei perioade de 8-9 ani, a fost mereu prezent la guvernare între 1949 și 1998! La alegerile din 1998 structura sistemului german de partide nu s-a schimbat, dar locul FDP ca partid-balama a fost luat de partidul ecologist (*“Die Grünen”*). Prin faptul că poate înclina balanța de o parte sau de alta, un asemenea partid are într-un sistem bipartit un potențial de coaliție și un potențial de șantaj³ foarte ridicate și poate obține o reprezentare guvernamentală peste procentul câștigat în alegeri. Hans-Dietrich Genscher (FDP) a fost ministru de Externe al RFG pentru o lungă perioadă de timp, post de importanță vitală mai ales în perioada Războiului Rece. Apoi, Klaus Kinkel (FDP) a ocupat și el acest post. Acum, acest post este ocupat de Joschka Fischer, președintele partidului ecologist german. De altfel, cazul german este considerat cel mai relevant pentru sistemul “două partide și jumătate”. Alte sisteme de acest fel există în Canada, Belgia și Irlanda. Cum am arătat însă, între 1969 și 1987, sistemul german a fost un sistem bipartit perfect.

După ce am aruncat această privire generală asupra sistemului de partide german, să vedem care sunt actorii individuali.

*

Să începem cu CDU. CDU s-a format în cursul anilor 1945-1946 într-o manieră “federală”, adică s-au format partide diferite în diversele *land*-uri, care au fost însă de la început interdependente și s-au unit în 1946. Orientările doctrinare au fost foarte diferite în această primă fază în diversele zone. Uniunea Creștin-Democrată era “socialistă și radicală la Berlin, clericală și reacționară la Köln, capitalistă și reacționară la Hamburg și contrarevoluționară și particularistă la München”.⁴

În cele din urmă s-a impus însă în cadrul competiției interne din partid organizația din zona de ocupație britanică. Primarul orașului Köln, Konrad Adenauer, a fost ales la 1 martie 1946 ca președinte al CDU. Principiile fundamentale ale politicii lui Adenauer au fost:

- respingerea oricărei forme de socialism (nu numai a celui de tip sovietic, care avea să cuprindă în curând întreaga Europa de Est, ci și a celui democratic, promovat de exemplu de SPD) și opțiune necondiționată pentru sistemul economic capitalist.
- orientarea către integrarea în Europa Occidentală (de care Germania se izolase în perioada nazistă, deși evident că făcea parte din ea din punct de vedere teritorial și al tradițiilor culturale) și o relație privilegiată cu SUA.

– Recucerirea treptată a suveranității în cadrul unei Germanii de Vest, care urma să aibă o organizare federală.

– Adoptarea unui sistem de valori “creștin-occidental” și neoconservator și a unei democrații reprezentative⁵.

CDU/ CSU a câștigat la mică distanță primele alegeri postbelice, cele din septembrie 1949 (cu 31,0% față de 29,2% ale SPD) și a guvernăt în coaliție cu FDP și DPD, sub conducerea cancelarului Adenauer, care a rămas în această funcție timp de 14 ani, conducând nu mai puțin de 8 guverne în acest timp. Când și-a încheiat în 1963 ultimul mandat de cancelar el avea venerabilitatea de 87 ani. Recordul său de longevitate în funcția de cancelar a fost doborât de Helmut Kohl, care a fost cancelar între 1982 și 1998.

La alegerile care au urmat, CDU/CSU a înregistrat o ascensiune spectaculoasă, obținând 43,7% în 1953 și chiar 50,3% în 1957, stabilizându-se apoi în jurul unei valori de peste 45%.⁶ Compoziția socială⁷ arată de asemenea că CDU a devenit un “*catch-all-party*”, în sensul definit de Otto Kirchheimer.⁸ Evoluția numărului de membri confirmă de asemenea acest lucru. După ce în 1947 a avut circa 400.000 de membri, s-a înregistrat în cursul anilor ‘50-’60 un anumit recul (215.000 în 1957, 250.000 în 1963, 329.000 în 1970). Acest lucru pare oarecum paradoxal pentru că în anii ‘50-’60 CDU a avut un procent electoral mult mai bun decât în 1949 și pare la prima vedere să infirme teza că CDU a devenit un “*catch-all-party*”. Totuși era normal ca după perioada de euforie partizană (care există în orice țară după o perioadă totalitară și este cu atât mai pronunțată cu cât respectiva ordine totalitară a durat mai mult și a fost mai represivă, situația din statele ex-comuniste din Europa de Est fiind relevantă în acest sens) entuziasmul pentru politica să mai scadă. De la începutul anilor ’70 se reia însă tendința crescătoare: 423.000 de membri în 1972, 530.000 în 1974, 693.000 în 1980 și 735.000 în 1983. Urmează apoi din nou o mică scădere și iarăși o creștere odată cu unificarea Germaniei, ajungând la 789.000 (din care 134.000 din fosta RDG) în 1990.

Guvernarea Adenauer a fost marcată de destule succese. În primul rând, Germania de Vest și-a recăpătat suveranitatea (în trei etape: 1949, 1952 și 1955). De asemenea, RFG a fost admisă în 1950 în Consiliul European ca membru asociat, în 1951 în UNESCO și în 1955 în NATO. În 1954 a fost semnat un tratat de prietenie cu Statele Unite, iar în 1955 au fost reluate legăturile diplomatice cu Uniunea Sovietică, care au facilitat și întoarcerea a 15.000 de prizonieri de război germani. Succesele electorale ale CDU au fost înles-

nite și de rapida revigorare a economiei germane, susținută de Planul Marshall, semnat în 1949. Numărul de șomeri a scăzut de la circa 2 milioane în 1950 la 500.000 în 1960, ajungând la jumătatea anilor '60 chiar la 200.000.

După retragerea în 1966 din funcția de președinte a CDU a unui Adenauer tot mai contestat din toate părțile și tot mai uzat (din toate punctele de vedere, în 1966 avea 90 de ani și avea să moară în anul următor) în partid a urmat o perioadă de instabilitate. Au urmat trei președinți cu mandate foarte scurte: Ludwig Erhard 1966-67, de asemenea cancelar între 1963-66, Kurt-Georg Kiesinger 1967-71, și el cancelar între 1966-69 în guvernul de "mare coaliție" între CDU/CSU și SPD (rămas singular până acum) și Rainer Barzel 1971-73. În 1969 CDU a trecut în opozitie, rol cu care s-a obișnuit destul de greu după o perioadă de 20 de ani de prezență la guvernare. CDU s-a perceput la începutul anilor '70 ca un fel de partid guvernant în aşteptare. Dar această aşteptare avea să dureze mult mai mult decât credeau conducătorii CDU, și anume până în 1982.

În 1973 a fost ales un nou președinte al CDU în persoana primului ministru din Rheinland-Pfalz, Helmut Kohl. El avea să rămână în această funcție până după pierderea alegerilor din 1998, cedându-i apoi locul lui Wolfgang Schäuble. Guvernarea Kohl, începută în 1982, avea să aducă o consolidare a puterii economice a Germaniei și, probabil cea mai mare reușită a lui Kohl, reunificarea Germaniei în 1990. Este discutabil dacă această reunificare a fost dictată în primul rând de considerente idealiste⁹ sau de interese electorale, având în vedere faptul că în decembrie 1990 în Germania au fost alegeri. Este de asemenea de presupus că și un alt cancelar ar fi optat pentru reunificarea Germaniei, agreată în general de opinia publică atât în Est cât și în Vest, chiar dacă ar fi imprimat poate un ritm mai lent acestui proces. Dar, precum bine se știe, și norocul joacă un rol important în istorie. În 1990, Kohl a fost "omul potrivit la locul potrivit" și a devenit astfel mult celebratul "*Kanzler der Deutschen Einheit*".

Tot guvernarea Kohl a trebuit însă apoi să susțină dificultățile reunificării. Ajutorul pe care Germania de Vest l-a dat Germaniei de Est pentru reconstrucția economică s-a situat în jurul valorii de 200 de miliarde DM anual și a fost suportat de populație prin controversatul "*Solidaritätszuschlag*". Unii "*Wessis*" au fost destul de indispuși de faptul că costurile reunificării sunt considerabil mai mari decât s-a spus inițial (de fapt, Oskar Lafontaine-SPD, contracandidatul lui Kohl la funcția de cancelar în 1990, a avertizat în campania electorală asupra anvergurii costurilor reunifi-

cării). Acești bani nu au rezolvat însă peste noapte problemele economice din fosta RDG. Salariile au rămas mult mai mici decât în Vest, iar șomajul, formal inexistent în statele comuniste, a crescut exploziv în urma restrukturării și chiar închiderii unor întreprinderi.

Pe acest fond al problemelor reunificării, a unui număr de aproape 5 milioane de șomeri și a erodării inevitabile în cazul unei guvernări de 16 ani, CDU/CSU a pierdut alegerile din 1998, trecând în opozitie, unde a rămas și după alegerile din 2002. Guvernarea nesatisfăcătoare a coaliției SPD-Grüne a făcut ca CDU/CSU să crească din nou în sondaje în primul an după alegeri. Aceste câștiguri au fost însă pulverizate de "scandalul banilor negri" izbucnit la sfârșitul lui 1999. CDU a încălcăt legea partidelor germane, nedeclarând toate donațiile primite. Kohl a refuzat în repetate rânduri să dea publicitatea numele donatorilor, pretinând că aceștia vor să-și păstreze anonimatul. Există bănuieri că de fapt acești donatori nici nu ar exista și că ar fi vorba de bani proveniți din luare de mită (s-a vorbit insistent de o asemenea mită în cazul privatizării rafinăriei Leuna din fosta RDG) sau chiar bani din fondurile SED (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*) fostul partid unic din RDG.

Oricare ar fi adevărul, scandalul a afectat profund credibilitatea și imaginea partidului, unii crezând chiar că partidul nu va rezista acestui scandal și va dispărea pur și simplu, precum partidul creștin-democrat italian. Wolfgang Schäuble, care, alături de Kohl, a spus numai jumătăți și sferturi de adevăr săptămâni în sir, a fost silit să demisioneze din funcția de președinte al CDU. Locul lui a fost luat de Angela Merkel, prima femeie care ocupă această funcție, care provine din fosta RDG.

Mă voi referi acum la orientarea doctrinară și programatică a CDU. Primul program al CDU (Programul de la Aalen, 1947) era marcat de spiritul social-democrației creștine. Deși era în totală opozitie cu acest spirit, Adenauer a participat la elaborarea acestui program. El și apropiații lui au făcut concesii importante acelei părți a partidului care avea o orientare social-democrată. În program se spunea:

"Sistemul economic capitalist nu a coresponsabilizat intereselor statale și sociale ale poporului german. După îngrozitoarea catastrofă politică, economică și socială care a fost consecința unei politici criminale, nu poate exista decât o schimbare din temelii. Conținutul și obiectul acestei noi ordini sociale și economice nu mai poate fi goana după profit și putere caracteristică capitalismului ci numai bunăstarea poporului nostru."¹⁰

Conform acestui program, concernele și întreprinderile monopoliste urmau să fie dizolvate și eco-

nomia urma să fie planificată. Acest program nu a fost pus însă niciodată în aplicare. În 1949 a fost elaborat un alt program din care următorul pasaj sună cu totul altfel:

“Economia socială de piață la planificarea și la dirijarea producției, forței de muncă și desfacerii, dar aproba influențarea economiei cu mijloacele organice ale unei politici economice cuprinzătoare pe baza unei adaptări elastice la cele observate pe piață. Această politică economică, prin combinarea reușită a politicilor financiare, de creditare, comerciale, vamale, fiscale, investiționale și sociale și prin alte măsuri, duce la realizarea obiectivelor acestei economii, prosperitatea și acoperirea necesităților întregului popor.”¹¹

Primul program în toată regula, acceptat ca atare de toate curentele de opinie din partid, a fost adoptat la al patrulea congres al partidului, care a avut loc în 1953 la Hamburg. Acest program consacra o concepție liberală asupra statului și principiul subsidiarității.

Programul prevedea între altele:

- despăgubiri pentru cei urmăriți și persecuatați de regimul nazist
- egalitatea în drepturi a bărbatului și femeii
- o reformă a codului penal
- promovarea tinerilor în posturi de decizie
- libertatea religioasă și independența bisericii față de stat
- acțiuni pentru depășirea tensiunilor interconfesionale
- susținerea specială a celor care doreau să urmeze profesiuni academice sau artistice

Acest program adoptat în 1953 a fost valabil cam 15 ani. În perioada “marii coalții” între CDU/CSU și SPD din 1966-69 s-au înmulțit vocile care cereau o revizuire a programului partidului, tocmai pentru că diferențele de program între cele două partide păreau să se șteargă tot mai mult și deci identitatea doctrinară a partidului era amenințată. Programul a fost discutat la congresele din 1968 și 1971 (Berlin și Düsseldorf), dar o formă definitivă i s-a dat abia la congresul care a avut loc în 1973, tot la Hamburg. CDU se definește în preambul ca “moderne Volkspartei” (în traducere “partid popular modern”). Marile obiective politice sunt “pace, libertate și dreptate”. O pace durabilă nu este însă posibilă decât dacă “Europa liberă va fi unificată politic pe baza respectării drepturilor omului și comunităților”. Această Europă liberă și unificată urma să fie realizată prin extinderea și aprofundarea comunităților europene. În vizionarea CDU, era necesară pentru aceasta și o deschidere spre lagărul socialist din Estul Europei.

Programul avertizează și asupra “pericolului unor tensiuni sociale și politice majore, care provin în tot mai mare masură din segregarea între țările industrializate dezvoltate și celelalte țări”. Este necesară de aceea “o politică a solidarității internaționale”. Apare și noțiunea de egalitate a șanselor: “Nimeni nu trebuie să fie împiedicat prin origine, poziția socială a părinților, domiciliu, dezavantaje materiale și lipsa dorinței de a se cultiva a anturajului. De aceea sistemul de învățământ trebuie să-i dea fiecărui șansa egală de a-și folosi și dezvolta capacitatele și înclinațiile.” În 1978 a fost adoptat un “Document al înnoirii spirituale a CDU” (conform partidului) la Ludwigshafen. În preambul se spune că programul se bazează pe “înțelegerea creștină a omului și a datoriei sale față de Dumnezeu”. CDU fiind un partid al poporului, trebuie să aplaneze adversitatea între curentele socialiste, liberale și conservatoare. Valorile de bază erau definite ca fiind “libertatea, solidaritatea și dreptatea”. Făcând comparația cu 1973, observăm că solidaritatea a luat locul păcii în această triadă, celelalte două priorități rămânând neschimbate. Această schimbare ar putea fi interpretată ca o concentrare sporită asupra problemelor interne, eventual în detrimentul celor externe. În program, alături de multe generalități aproape goale de conținut (care apar însă în toate programele partidelor, în toate țările, democratice sau totalitare, bogate sau sărace) se mai vorbește de descentralizare și autoadministrare și de asemenea de protecția minorităților. Nu mă mai refer la programe ulterioare ale CDU; liniile dominante au rămas în mare aceleași.

Voi trece acum la prezentarea partidului mereu aliat cu CDU, și anume CSU (numit din acest motiv și ramura bavareză a CDU). CSU s-a format în 1945, la München sub conducerea lui Josef Müller, un anti-fascist care supraviețuise unui lagăr de concentrare. Demersul lui Müller era însă dificil pentru că formarea unui asemenea partid era aproape imposibilă în Bavaria fără a avea susținătorii nucleului fostului BVP (*Bayerische Volkspartei*). Müller voia să se distanțeze de această tradiție a BVP, dar nu putea, pentru că aderența la ideile lor era încă foarte mare. Această fază a constituirii CSU a fost marcată de lupte aprige între facțiuni. Tradiționaliștii din fostul BVP ar fi dorit un partid de cadre, separatist (deci împotriva unei alianțe cu CDU) și catolic. Grupul strâns în jurul lui Müller ar fi dorit alianță cu CDU și o orientare interconfesională. Primul curent a avut câștig de cauză; Müller a fost înlocuit în 1949 din fruntea partidului de Hans Ehard, care a ocupat această poziție până în 1955 și a fost de asemenea prim-ministrul al Bavariei între 1946-54 și apoi între 1960-62. Apoi, locul său a fost luat de Hans Seidel, care a fost președinte al CSU până în 1961 (și prim-ministrul bavarez între 1957-60).

După 1961 CSU a intrat în era conducerii charismaticului Franz Josef Strauß, care avea să conducă partidul nu mai puțin de 27 de ani, până la moarte sa din 1988. Lui i-a urmat la conducerea partidului Theo Waigel și Edmund Stoiber.

Cu excepția alegerilor locale din 1950, când a obținut doar 27,4% din voturi, și oarecum a celor din 1954, când a obținut 38,0%, CSU a avut o poziție hegemonică în Bavaria, obținând mereu peste 45% și de cele mai multe ori peste 50% (mergând chiar până la 62,1% în 1974, 59,1% în 1978 și 58,3% în 1982). La alegerile generale, CSU a obținut în circumscripția bavareză rezultate foarte asemănătoare, situându-se după 1957 mereu peste 50%.

În ce privește evoluția numărului de membri, situația este foarte asemănătoare cu cea a CDU. După 69.000 de membri în 1946 și 82.000 în 1947 a urmat acea scădere a euforiei patizane de care am vorbit și în cazul CDU. În 1955 erau doar 35.000 de membri, iar în 1957 43.000. Apoi însă tendința crescătoare se reia: 70.000 în 1965, 93.000 în 1970, 123.000 în 1974, 166.000 în 1978 și 184.000 în 1984. CSU fiind un partid bavarez, reunificarea Germaniei nu aduce o creștere: în 1991 erau 185.000 de membri. Ca și în cazul CDU, compoziția socială este foarte echilibrată.

În perioada în care s-a aflat la guvernare, CSU a avut 4-5 miniștri în guvernul federal. CSU nu a avut însă niciodată un cancelar, deși Franz Josef Strauß a candidat odată, în 1980 pierzând în fața lui Helmut Schmidt.

Relațiile între CDU și CSU nu au fost lipsite de momente de tensiune. Un asemenea moment s-a consumat în 1975, când CSU a sfidat CDU, propunând-ului pe Strauß drept candidat pentru funcția de cancelar la alegerile din 1976, și nu pe Kohl, deja președinte al CDU (din 1973).

Primul program al CSU a fost elaborat în 1945. El pleda pentru un "stat al libertății, democratic, construit pe baza autoadministrării și a răspunderii personale". Partidul milita și pentru "dreptate socială, împărtirea echitabilă a poverilor și sacrificiilor războiului și posibilități egale pentru toți indiferent de origini, poziție socială sau avere".

CSU urmărea de asemenea:

- acordarea de despăgubiri echitabile celor urmăriți și persecuția de regimul nazist
- instaurarea unei republiki federale
- stimularea sindicatelor
- respectarea proprietății private
- acordarea de salarii echitabile
- prețuri stabilă
- o reformă a sistemului educațional "în spiritul democrației și al moralei creștine".

Într-un alt program, cel din 1976, CSU se auto-defineste ca fiind atât conservator ("pentru că se simte obligată să asigure un sistem de valori durabil"), liberal ("pentru că se pronunță pentru drepturile fundamentale ale cetățeanului și libertatea sa") și social ("pentru că îi susține pe toți oamenii, în special pe cei mai slabi"). Bineîntele, CSU nu vedea nici o incompatibilitate sau contradicție între aceste orientări și pretindea să ia numai părțile bune ale fiecăreia dintre ele (caracteristică pe care o împarte de altfel cu multe alte partide).

Al doilea mare partid al Germaniei, alături de CDU, este SPD, care s-a format în 1945 sub conducerea lui Kurt Schumacher, personaj charismatic având și un trecut antifascist. De la început SPD s-a pronunțat pentru un stat centralizat și nu federal, cum doreau CDU și CSU. Tot în opozitie cu CDU, SPD a fost împotriva integrării în Europa Occidentală, împotriva unei relații speciale cu SUA, împotriva aderării la Consiliul Europei și la NATO. Nefiind la guvernare până în 1966, SPD nu a putut impune însă aceste puncte de vedere. Integrarea în Europa Occidentală era văzută ca fiind în mod necesar "conservatoare, clericală, capitalistă și cartelistă", acestea fiind un paravan pentru o poziție în esență naționalistă. Schumacher îl numise de altfel pe Adenauer în 1949 "cancelar al aliaților". Unificarea Germaniei era pentru SPD "nu un obiectiv îndepărtat, ci un obiectiv apropiat", deși nu arăta cum s-ar putea realiza acest lucru în condițiile Razboiului Rece. Ca o ironică a istoriei, în 1990, când premizele reunificării fuseseră create, CDU s-a pronunțat pentru o reunificare rapidă, iar SPD pentru una mai lentă.

În această primă fază, SPD a adoptat o poziție socialistă radicală, chiar cu accente anticapitaliste. Însă revigorarea economică rapidă, reușită de guvernarea Adenauer (cu sprijinul Planului Marshall) a făcut SPD să-și revizuiască această poziție. În 1954, la Congresul de la Berlin, a fost adoptată deviza: "Competiție atât cât e posibil, planificare atât cât e necesar".

Schumacher a murit în 1952 și în fruntea partidului s-a instalat Erich Ollenhauer, care a atenuat puțin poziția radicală a SPD. Totuși, în 1956 SPD a inițiat mișcarea "Kampf dem Atomtod" ("Lupta împotriva morții nucleare") prin care încerca să împiedice înarmarea nucleară a "Bundeswehr" și cerea o zonă liberă de arme nucleare în Europa. SPD nu a reușit însă să impună un referendum național pe această temă.

Poziția SPD în ce privește politica externă și de securitate s-a schimbat abia în cursul anului 1960. Partidul s-a pronunțat la congresul din 1960 pentru o politică externă comună cu CDU/CSU și pentru integrarea în NATO și Europa Occidentală, care erau deja fapte împlinite. O opoziție în raport cu ele era deja complet

anacronică. La același congres Willy Brandt, primarul Berlinului, a fost nominalizat drept candidat pentru funcția de cancelar la alegerile din 1961, pe care avea să le piardă în fața lui Adenauer. În 1963, după moartea lui Erich Ollenhauer, aceasta avea să devină și președinte al SPD.

După retragerea FDP din guvern în 1966, CDU/CSU a guvernat pentru o scurtă perioadă într-un guvern minoritar. După dezbateri aprinse în cadrul partidului, SPD a acceptat oferta CDU/CSU de a intra la guvernare într-o "mare coaliție". Este un moment de mare importanță al evoluției democrației germane postbelice, care contribuie în mod esențial la consolidare. Două partide care la începutul perioadei postbelice s-au plasat pe poziții radical diferite (și în ceea ce privește obiectivele majore, cum sunt politica externă și de securitate, al cărei rol a fost încă amplificat în perioada Războiului Rece), polarizând societatea germană, ajung să cadă de acord asupra unei guvernări comune. Se trece de la "politica perceptuată ca joc de suma nulă" (sau "politica ca confruntare") la "politica perceptuată ca joc de suma pozitivă" (sau "politica ca negociere")¹². În termenii teoriei elitelor, se trece de la elite dezbinăte la elite unificate consensual.¹³

În 1969 democrația germană avea să mai facă un pas spre consolidare, prin realizarea alternanței la guvernare: CDU/CSU trece în opoziție, după 20 ani de guvernare neîntreruptă. Un criteriu propus de Samuel P. Huntington pentru evaluarea consolidării democratice este ceea ce el numește *the two-turnover test* (testul dublei rasturnări)¹⁴. Partidul sau coaliția care vine la putere în urma primelor alegeri libere trebuie să piardă la un moment dat puterea prin alegeri, iar cei care îl (o) înlocuiesc să piardă la rândul lor puterea prin alegeri. Acest lucru se întâmplă în Germania de vest de târziu, abia în 1982. Consolidarea democratică avusese loc însă în Germania mai devreme, în special datorită boom-ului economic, în contrast radical cu Republica de la Weimar (1919-1933), care a fost zguduită de două crize economice majore. Mai întâi în 1922-23, când, sub presiunea plății unor mari reparații de război, s-a produs un dezastru monetar: s-a înregistrat o inflație nemaiîntâlnită în vreă țară în istoria omenirii. Cifrele sunt incredibile: 1 marcă-aur valora 46 de mărci în iunie 1922, 84.000 de mărci în iulie 1922, 24 de milioane în septembrie, 6 miliarde în octombrie, și 1 trilion în decembrie 1922¹⁵. Apoi, Germania a fost lovită de Marea Criză din anii 1929-1933, care a facilitat fără îndoială ascensiunea național-socialismului. Spre deosebire de perioada interbelică, democrația germană era deja suficient de consolidată pentru ca criza petrolieră din anii 1973-1974 și recesiunea economică mondială care a urmat să nu pună în pericol instituțiile democratice.

Să revenim însă la SPD, care din 1969 intră la guvernare alături de FDP sub conducerea cancelarului Willy Brandt. El și-a legat numele de conceptul de *Ostpolitik*. Între 1949 și 1969, RFG a dus o politică de izolare a RDG. "Doctrina Hallstein" (numită astfel după Walter Hallstein, secretar de stat la Ministerul de Externe vest-german, care a formulat-o în 1955) practicată de RFG cerea să nu se întrețină nici un fel de relații diplomatice cu orice stat care ar recunoaște RDG. Brandt renunță la doctrina Hallstein. *Ostpolitik* inițiată de el înseamnă o politică a destinderii relațiilor cu blocul comunist și stabilirea unor relații speciale cu RDG. RFG recunoaște granițele Oder-Neisse și *statu quo*-ul în Europa. Dogmaticul lider est-german Walter Ulbricht respinge o asemenea evoluție. Însă în 1970 Brandt și liderul sovietic Leonid Brejnev semnează o înțelegere în acest sens și pentru că Ulbricht se opune în continuare, el este schimbăt în 1971 de Kremlin cu Erich Honecker.

RFG devine partenerul comercial cel mai important al RDG după URSS. În anii '70-'80 fonduri importante susțin economia est-germană. RDG reușește în consecință să evite criza economică pe care toate celelalte țări din blocul comunist o traversează începând cu jumătatea anilor '70. Nivelul de trai din RDG devine cel mai ridicat din blocul comunist. De aceea, în RDG protestele sociale sunt minore, ceea ce permite pe de altă parte regimului să nu introducă reforme.¹⁶ În special pentru *Ostpolitik*, Willy Brandt primește în 1971 Premiul Nobel pentru Pace.

Brandt a fost însă mai puțin priceput în a combate efectele crizei economice mondiale izbucnite odată cu criza petrolieră. În această situație, Brandt nu mai era omul potrivit. Era nevoie de un manager de criză, specialist în economie. Schimbarea lui Brandt a survenit în urma scandalului Guillaume. Günther Guillaume a fost unul din principalii consilieri ai lui Brandt, demascat ca spion al STASI. Dar și fără afacerea Guillaume, Brandt ar fi fost schimbăt. Locul său a fost luat de Helmut Schmidt, fost ministru al Apărării și ministru de Finanțe. Guvernarea Schmidt a continuat destinderea dar s-a remarcat în special prin rezultatele economice pozitive. S-au facut progrese în ce privește protecția socială, în construirea *welfare state*.

În cursul anului 1982 divergențele dintre SPD și FDP s-au amplificat. Ele s-au manifestat mai ales în discutarea bugetului pe 1983, la care s-au putut observa contradicții ireductibile. În septembrie 1982 Guvernul Schmidt a pierdut sprijinul FDP și timp de o lună a existat un guvern minoritar, urmat apoi de o coaliție CDU/CSU – FDP sub conducerea nouului cancelar Helmut Kohl.

În 1990 SPD s-a extins și în fosta RDG. Deja în august 1989 acolo se constituise în secret SDP (*Sozial-*

demokratische Partei). La început acest partid a fost primit cu rezervă de SPD, dar în ianuarie 1990, când la prima Adunare Generală publică, SPD și-a schimbat numele în SPD, s-a conturat deja o apropiere. Congresul SPD-Est, care a avut loc la Leipzig în februarie 1990 l-a ales pe Ibrahim Böhme ca președinte al partidului și pe Willy Brandt ca președinte de onoare. Semnificația acestui gest era evidentă. Însă deși a primit ajutoare consistente din Vest, SPD-Est a obținut doar 21,9% din voturi la alegerile din martie 1990, întrând totuși la guvernare. În iunie 1990, Ibrahim Böhme a fost desconsiderat ca colaborator al STASI și președinte al SPD-Est a devenit Wolfgang Thierse. Congresul de unificare a SPD-Est și SPD-Vest a avut loc în septembrie 1990 la Berlin și a scos în evidență disproporția între cele două partide, SPD-Est disponând de mai puțin de 30.000 de membri și de structuri organizatorice foarte slabe.

Primele alegeri din Germania unificată, care au avut loc în decembrie 1990, au confirmat acest lucru. SPD a obținut doar 35,2% din voturi. Un rezultat atât de slab nu mai fusese înregistrat din anii '50. Slăbiciunea partidului în *land*-urile din Est a contribuit serios la acest eșec electoral.

În 1998 SPD a reușit să revină la putere după 16 ani de opozitie, punând capăt "erei Kohl". SPD a dus o campanie destul de populistă și de superficială în 1998, câștigând datorită erodării inevitabile a administrației Kohl. În campania electorală, Kohl a adoptat o atitudine defensivă, evitând orice întâlnire directă cu contracandidatul său, mediaticul și telegenicul Gerhard Schröder. Aceasta, dimpotrivă, a făcut o campanie ofensivă și exuberantă, rostind cuvinte mari și anunțând "sfârșitul erei Kohl". S-a format o coaliție între SPD și Grüne, a cărei guvernare a nemulțumit considerabil, SPD mai ales scăzând serios în sondaje. Un soc l-a constituit demisia lui Oskar Lafontaine din funcția de ministru de Finanțe și concomitent din SPD (al căruia președinte era). O decizie cel puțin ciudată având în vedere faptul că SPD ajunsese în sfârșit la guvernare, după 16 ani de opozitie. El explică totuși această decizie în cartea sa *"Mein Herz schlägt links"* ("Inima mea bate în stânga").

Compromiterea CDU ca urmare a scandalului banilor negri a mai ameliorat însă poziția SPD, care a reușit să câștige și în 2002.

În ce privește numărul de membri, SPD depășește destul de clar CDU/CSU: 875.000 în 1947, 650.000 în 1951, 590.000 în 1955, 710.000 în 1965, 1.000.000 în 1976, 916.000 în 1985 și 928.000 în 1991.

În final mă voi referi la evoluția programelor SPD. În august 1945 a apărut prima declarație progra-

matică a SPD, elaborată de un colectiv condus de Kurt Schumacher. Socialismul se opune categoric "caracterului de clasă" al nazismului și își propune "spargerea totală a liniei capitaliste imperialiste și militare". Conducătorii SPD considerau atunci că socialismul și democrația sunt indisolubil legate și se condiționează reciproc. În viziunea lor, democrația era aproape incompatibilă cu capitalismul. Democrația poate deveni un principiu de organizare socială doar dacă "puterea politică a banului este anihilată prin măsuri de socializare".

Un alt obiectiv principal al partidului era "transformarea interioară completă și definitivă a germanilor într-un popor al păcii". Programul critică însă în același timp politica de ocupație a aliaților, constatănd că granița zonei de ocupație sovietice se mutase prea la vest și că despăgubirile de război erau prea mari, ceea ce inhiba refacerea economică a unei țări complet distruse și secătuite de război. SPD se pronunță împotriva unui stat federal, această idee fiind calificată drept separatism, "construirea de state mici" și "balcanizare a spațiului Reich-ului" (SPD nu a renunțat la termenul de Reich, deși pleda pentru o formă de stat republicană).

După eșecul electoral din 1949 a apărut un nou program. SPD renunță la orientarea anticapitalistă inițială și la ideea că democrația și socialismul ar fi indisolubil legate, insistând însă în continuare asupra "dreptății sociale".

Partidul își propune:

- să lichideze somajul și să crească salariile¹⁷
- un sistem fiscal mai echitabil
- stimularea construcției de locuințe sociale
- ajutoare pentru refugiați
- o restructurare a sistemului de asigurări sociale și a sistemului de pensii
- întărirea administrației locale
- îndepărtarea influenței aliaților
- includerea Berlinului în RFG, ca al 12-lea *land*
- modificarea graniței Oder-Neisse
- eliberarea prizonierilor de război.

Acest program, intitulat "Dürkheimer Punkte", insistă de asemenea asupra reunificării rapide a Germaniei.

În 1952, la scurt timp după moartea lui Schumacher, la ongresul de la Dortmund, a fost prezentat un "Program de acțiune al SPD", adoptat într-o formă largită la Congresul SPD de la Berlin, care a avut loc în 1954. În partid se manifesta tot mai puternic un grup reformist, care cerea renunțarea la "balastul ideologic". Conform acestui "program de acțiune", "SPD a devenit dintr-un partid al muncitorilor un partid al poporului".

Un nou pas înainte în această direcție a fost făcut la Congresul de la Bad-Godesberg, din 1959. Pentru prima dată doctrina partidului nu se mai revendică de la analiza marxista a societății capitaliste. Socialismul democratic se revendică acum de la “etica creștină”, “filosofia clasice” și “umanism”. Nu se mai cerea naționalizarea industriilor strategice și se considera că “proprietatea privată asupra mijloacelor de producție trebuie protejată și stimulată”. Ca urmare a acestor evoluții, SPD se transformă și el într-un “catch-all-party”.

În 1975, la Congresul de la Mannheim, partidul elaborează un program în care insistă asupra:

- unei reforme a sistemului educațional
- unei umanizări a sferei profesionale
- unei reforme a sistemului de sănătate
- egalității femelor cu bărbații
- acordării unei atenții sporite problemelor ecologice.

Un alt program a fost adoptat la Congresul de la Berlin, desfășurat în decembrie 1989. Programul pledează pentru o alăoa întelegere a progresului:

“Dorim un progres care să nu se bazeze pe cantitate, ci pe calitate, pe o mai bună calitate a vieții umane. Acest lucru cere o regândire, redirecționare și anume opțiuni, în special în tehnica și economie. (...) Simpla continuare a dezvoltărilor de până acum nu mai asigură un viitor.”¹⁸

S-a menținut termenul “socialism democratic” și Marx a fost din nou adoptat ca predecesor al social-democrației. Iată cum arată societatea socialistă a viitorului în viziunea SPD:

“Dorim să realizăm o societate solidară a oamenilor liberi și egali, fără privilegii de clasă, în care toți oamenii să decidă asupra vieții și muncii lor. Ordinea nouă și superioară, spre care tinde socialismul democratic, este o societate eliberată de împărțirea în clase. Dorim să realizăm această societate prin eliminarea privilegiilor și desăvârșirea democrației.”¹⁹

O concepție “de clasă” există și în ce privește relațiile dintre statele lumii: “Bogăția statelor industrializate din Nord se bazează pe exploatarea statelor din Sud”. Această stare de lucruri trebuie să înceteze pentru a putea garanta stabilitatea și pacea lumii iar socialismul democratic este, în viziunea SPD, soluția.

NOTE

¹ Datele provin din Karlheinz Niclauss, *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland* Verlag Ferdinand Schöning, Paderborn, 1995, pp.40-43. (*Sistemul de partide din RFG*)

² Jean Blondel, *Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies* (in *Revue Canadienne de Sciences Politiques*, iun 1968, pp. 183-190) apud George Voicu, *Pluripartidismul. O teorie a democrației*, Editura All, București, 1998, pp. 124-125

³ Dan Pavel, Iulia Huiu, “Nu putem reuși decât împreună”. *O istorie analitică a convenției democratice, 1989-2000*, Editura Polirom, Iași, 2003, pp. 384-385: “Potențialul de coaliție (“The coalition potential”) este dat de măsura în care este nevoie de un partid în calitate de potențial partener pentru formarea unei majorități guvernamentale. Un partid poate fi considerat ca irrelevant, dacă nu este nevoie de el niciodată pentru a forma o majoritate. (...) Potențialul de șantaj (“The blackmail potential”) al unui partid este legat de potențialul de veto al unui partid parlamentar, în privința promulgării, adoptării unei legislații.” Concepte au fost introduse de Giovanni Sartori în *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambridge University Press, Londra, 1976, pp. 122-123 și 300-301.

⁴ Richard Stöss (Hg.) *Parteien-Handbuch. Die Parteien der Bundesrepublik Deutschland, 1945-1980*, 2 Bände, Opladen Verlag, 1983, p. 493 (*Compendiu partidelor. Partidele din RFG între 1945-1980*, 2 vol.), apud Robert Hofmann, *Geschichte der Deutschen Parteien Von der Kaiserzeit bis zur Gegenwart*, Piper Verlag, München, 1993, p. 197 (*Istoria partidelor germane. Din vremurile imperiale până în prezent*).

⁵ Robert Hofmann, *op. cit.*, p. 197.

⁶ Karlheinz Niclauss, *op. cit.*, pp. 40-43.

⁷ Nu mai redau aici această defalcare pe grupe de meserii, ea este foarte echilibrată. Vezi pentru detalii Robert Hofmann, *op. cit.*, p. 217.

⁸ Otto Kirchheimer, *The Transformation of Western European Party Systems*, în Joseph La Palombara & Myron Weiner (Eds.); *Political Parties and Political Development*, Princeton University Press, 1966.

⁹ Vezi Helmut Kohl, *Am vrut unitatea Germaniei*, Editura Institutul European, Iași, 1999.

¹⁰ Robert Hofmann, *op. cit.* p.206.

¹¹ Robert Hofmann, *op. cit.* p.207

¹² Pentru detalii, vezi Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, Editura Polirom, Iași, 1999, p.211, pp. 220-223

¹³ Pentru definirea exactă a acestor concepte, vezi Michael Burton, Richard Günther, John Higley, *Transformarea elitelor și regimurilor democratice*, în Polis, nr. 4/1995, pp. 53-84.

¹⁴ Samuel P. Huntington, *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, 1991, pp.266-267

¹⁵ Pierre Milza, Serge Bernstein, *Istoria secolului 20*, 3 volume, Editura All, București, 1998, vol. 1, p.234

¹⁶ Stelian Tănase, *Miracolul revoluției. O istorie politică a căderii regimurilor comuniste*, Editura Humanitas, București, 1999, pp.143-44

¹⁷ Lucruri care se cam bat însă cap în cap.

¹⁸ Robert Hofmann, *op. cit.*, p.263

¹⁹ Robert Hofmann, *op. cit.*, p.264

Vlad Flonta - a absolvit Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității București. Din 1997, consultant și intermedier de afaceri independent. În 2003 admis la doctorat la Goethe-Universität Frankfurt am Main, cu o teză despre elitele economice postcomuniste.

Geopolitica și independența financiară a Națiunilor Unite

PETRU DUMITRIU

The capacity of the United Nations to act in full independence, as provided in its Charter, is in practice subjected to the influence of the main contributors to the regular budget, in particular the United States. This feature was accentuated by the emergence of voluntary contributions that account for financing most of humanitarian and development activities undertaken in United Nations system. Consolidating the independence of the United Nations by diversifying its financial resources seems like a reasonable way to strengthen its operational capacity. A new avenue has been already opened by the effort to attract financial support from the private sector. More audacious ideas like international taxation are examined, but apparently their time has not come yet. The main obstacle to the change is not of technical or procedural nature, but the absence of the political will to genuinely enhance the independence of the United Nations in relation with its most influential Member States.

Introducere: ce fel de independență?

Organizația Națiunilor Unite are o vocație de universalitate și o legitimitate politică incontestabile, care o recomandă ca pe unul dintre factorii indispensabili de influență pe plan global, în ciuda sincopelor și evoluției sinuoase a percepțiilor asupra menirii sale. Pentru a fi la înălțimea universalității și legitimității pe care le reprezintă, organizația trebuie să opereze independent și fără restricții din afara profilului său constituțional.

Independența unei organizații interguvernamentale nu poate exista la modul absolut. Ea depinde de mandatul, autoritatea și competențele care îi sunt conferite prin actul constitutiv. În același mod, în ceea ce privește resursele necesare, libertatea de a dispune și utilizarea mijloacelor financiare și de altă natură pentru realizarea obiectivelor, este de asemenea dependentă de prevederile documentului constitutiv. Cu alte cuvinte, nu despre acest fel de independență este vorba în analiza care urmează. Obiectul discuției este acel grad de independență atribuit unei organizații internaționale prin voința membrilor săi pentru realizarea obiectivelor care au constituit lantul deciziei politice a statelor de a deveni parte la crearea sa.

Despre independența Organizației Națiunilor Unite se poate vorbi prin urmare în două moduri. În primul rând, ea înseamnă capacitatea sa de a-și îndeplini mandatul potrivit Cartei și coordonatelor fundamentale ale intereselor colective care au dus la crearea organizației mondiale în 1945. Sau, altfel spus, este vorba de abilitatea de a rezista preeminenței altor

interese decât cele ale majorității statelor. În al doilea rând, independența decurge din abilitatea de a dispune integral și necondiționat de resursele care trebuie să-i fie alocate de către statele membre, în conformitate cu actul constitutiv.

Independența financiară a ONU nu este un element de suprastatalitate. Nu există decizii, altele decât cele strict administrative, care să nu depindă exclusiv sau în mod determinant de controlul statelor membre. Această constatare este valabilă pentru toate tipurile de mandate, indiferent de natura obiectivelor și sferelor de preocupare cărora acțiunile Națiunilor Unite li se subsumează. Chiar și pentru deciziile obligatorii și coercitive ale Consiliului de Securitate, elementul de control colectiv există prin faptul că, din punct de vedere financiar, și deciziile Consiliului trebuie dublate de aprobarea de către Adunarea Generală a implicațiilor finanțier-bugetare. Deși, pe ansamblul sistemului ONU, specializarea mandatelor și domeniilor de activitate a condus la fragmentarea gestiunii financiare și la autonomizarea față de mecanismul centralizator al Adunării Generale, care cuprinde toate statele ONU, și aceste instituții sunt supuse autorității membrilor săi, doar că este vorba de o altă geometrică a procesului și componență a organismelor de decizie.

ONU s-a confruntat, în ultimele decenii, cu dificultăți financiare permanente, care au cunoscut momente diferite de intensitate și de amploare. Fenomenul, denumit generic „criza finanțieră”, nu este unul de determinare obiectivă, asimilabil celor pe care evenimentele economice le produc pentru țări, sectoare de

activitate, întreprinderi și alți agenți economici. Criza finanțiară a ONU este tocmai rezultatul alterării independenței de acțiune, în termenii relativi și limitați descriși mai sus, în cele două dimensiuni enunțate. Ea constituie o anomalie și nu reflectă nici măcar slăbișcuni constituționale ale organizației mondiale, deși Carta ONU nu mai corespunde de mult configurației și aspirațiilor politice din 1945 ale membrilor săi. Din punct de vedere finanțier însă, Carta ONU este la fel de clară și cuprinzătoare pe cât a fost când organizația număra cu 140 de membri mai puțin. De aceea, corecții și reabilitarea integrală a mijloacelor financiare ale organizației pot fi realizate în cadrul constituțional actual.

Consolidarea independenței financiare a ONU depinde, prin urmare, exclusiv de conduită membrilor săi și de voința politică de a căuta căi inovatoare și participative de finanțare a activităților sale, care s-au diversificat de-a lungul timpului, fără o amplificare proporțională a resurselor.

Finanțarea Organizației Națiunilor Unite: situația actuală

Cheltuielile ONU sunt împărțite în trei categorii, fiecare fiind finanțată într-un mod diferit. Funcțiiile de bază ale ONU sunt incluse în bugetul ordinar, alimentat prin cotizațiile obligatorii ale statelor membre. Operațiunile ONU de menținere a păcii au fost în general¹ finanțate din cotizații separate. Cea mai mare parte a instituțiilor ONU cu vocație umanitară și de asistență pentru dezvoltare sunt finanțate prin contribuții adiționale, voluntare, din partea statelor membre.

Ca o primă remarcă, se cuvine subliniată justețea modelului inițial de categorisire a cheltuielilor ONU, dată fiind natura lor și a priorităților pe care le ocupau pe agenda organizației. În principiu, sistemul asigură împărțirea echitabilă a responsabilităților financiare pentru susținerea activităților fundamentale ale organizației, oferind în același timp statelor și posibilitatea de a-și urmări separat anumite priorități individuale.

Bugetul ordinar al ONU include cheltuielile principalelor sale organe: Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic și Social, Curtea Internațională de Justiție și Secretariatul.² Cea mai mare parte este destinată cheltuielilor administrative ale ONU, care cuprind cheltuielile de personal, serviciile de conferință și traducere, toate activitățile care permit ONU să funcționeze ca un sediu de reunii internaționale. Din bugetul regulat se plătește de asemenea pentru administrarea și gestionarea activităților unor agenții umanitare și de dezvoltare, inclusiv Înalțul Comisar ONU pentru Drepturile Omului, Înalțul Comisar ONU pentru Refugiați, Programul Națiunilor

Unite pentru Mediul Înconjurător, Agenția pentru acordarea de asistență refugiaților palestinieni. Bugetele operaționale ale acestor agenții sunt finanțate prin contribuții voluntare. În total, bugetul regulat la nivelul ciclului bianual 2002-2003 s-a situat la nivelul de 2.625.178.700 dolari SUA³. Pentru ilustrare redau alocările bugetare aferente perioadei menționate.

Structura bugetului ONU în ciclul 2002-2003	
<i>Secțiune</i>	<i>mii dolari SUA</i>
Politică generală, conducere și coordonare	499 141,1
Afaceri politice	248 094,1
Justiție internațională și drept	59 103,1
Cooperare internațională pentru dezvoltare	273 137,6
Cooperare regională pentru dezvoltare	335 182,7
Drepturile omului și afaceri umanitare	132 457,5
Informație publică	144 719,2
Servicii comune de sprijin	428 530,5
Control intern	20 296,9
Cheltuieli speciale	77 777,1
Cheltuieli de investiții	45 423,6
Contribuții de personal	348 250,3
Contul de dezvoltare	13 065,0
Total cheltuieli	2 625 178,7

Bugetul ordinar este aprobat de Adunarea Generală pentru doi ani. Practica obișnuită este că deciziile financiare majore, inclusiv cele privind bugetul și calculul cotizațiilor să fie luate prin consens⁴. Datorită cerinței de consens, nici măcar o majoritate apreciabilă de state nu poate forța un anume plan de cheltuieli prin Adunarea Generală, chiar atunci când numărul statelor aflate în minoritate este nesemnificativ.

Regula aprobării bugetului pe bază de consens, care nu era prevăzută de prevederile constituționale ale ONU, a fost adoptată pentru a se permite un nivel corespunzător de influență a marilor contributori în chestiunile financiare. Această politică a folosit mai ales unui număr redus de state, dintre cele cu barem mare, printre altele pentru a împiedica creșterea bugetului ordinar mai mult decât inflația.

Redăm în următorul tabel doar baremele de contribuții ale celor 17 state care depășesc cota de 1% din bugetul ordinar, acoperind împreună 86,408% din acesta. Situația prezentată se referă la cea mai recentă scală de contribuții, aferentă perioadei 2004-2006.⁵

Scala de contribuții. Baremele de peste 1%	
Tara	Barem (%)
SUA	22,000
Japonia	19,468
Germania	8,662
Marea Britanie	6,127
Franța	6,030
Italia	4,885
Canada	2,813
Spania	2,520
China	2,053
Mexic	1,883
Repubica Coreea	1,796
Brazilia	1,523
Olanda	1,690
Australia	1,592
Elveția	1,197
Federația Rusă ⁶	1,100
Belgia	1,069

Este de remarcat că majoritatea contributorilor de peste 1% fac parte dintre donatorii tradiționali, lista la care trebuie adăugate alte state occidentale cu baremuri mai mici, dar donatori foarte activi (Suedia, Norvegia, Austria, Danemarca). Doar trei state calificate „în curs de dezvoltare” în terminologia ONU (China, Brazilia și Mexic) figurează în aceasta lista, cu nuanțele de rigoare pentru China, a cărei forță economică este cunoscută și Mexic, membră a OCDE din 1994.

Pentru a facilita evaluarea aspirațiilor țărilor donatoare de a controla finanțele organizației, următoarele cifre pot fi interesante:

Primii 17 contributori	86,408 %
Celealte 174 state membre	13,592 %
Cei 5 membri permanenți ai Consiliului de Securitate	37,310 %
Celealte 186 state	62,890 %

Ceea ce justifică sugestia că, din punct de vedere politic, bugetul consensual este esențial pentru a menține încrederea marilor contributori în organizație. De aici, în opinia mea, semnificațiile cele mai relevante ale regulii consensului în aprobatarea bugetului ONU și a cotizațiilor:

- În primul rând, obiectivul consacratii acestei reguli a fost să asigure stabilitatea bugetară în sensul eliminării pretextelor de neplată a cotizațiilor, la timp și integral, din partea țărilor care și-ar fi putut exprima opoziția prin vot față de elemente considerate inaceptabile din perspectiva pozițiilor naționale.
- În al doilea rând, a constituit o măsură necesară pentru a se împiedica funcționarea unei mașini de vot în interesul exclusiv al țărilor în curs de dezvoltare, situație care poate determina adesea diminuarea credibilității și capacitatii inerente de adoptare și punere în practică a rezoluțiilor Adunării Generale.
- În al treilea rând, prin presiunea exercitată în contextul negocierilor multilaterale, a generat formule care se apropie mai mult de un echilibru acceptabil între grupurile de interese, afirmație ilustrată de o serie de concesii acordate de-a lungul timpului atât celui mai important contributor individual – SUA, cât și numeroaselor țări care sunt încadrate în categoria “țărilor celor mai puțin dezvoltate”. În mod deosebit, trebuie menționat succesul eforturilor SUA de a determina acceptarea de către restul statelor membre ale ONU a scăderii propriei cotizații de la 25% la 22% și, implicit, preluarea de către cele din urmă a diferenței.

Plata integrală și la timp a cotizațiilor ONU este o obligație legală, înscrisă în Carta ONU ca o condiție de bază a calității de membru⁷. Neplata contribuților – inclusiv pentru a forța schimbări în practicile administrative și bugetare – nu se justifică, mai ales ținând cont că bugetul și schema de contribuții sunt adoptate prin consens.

Remarcăm faptul că o prevedere mai îngăduitoare a Cartei ONU⁸ permite întârzierea plății cotizației cu peste un an de zile, penalizarea maximă prevăzută în mod curent fiind pierderea dreptului de vot în Adunarea Generală și în alte organisme unde se adoptă decizii. Dar chiar și această prevedere poate fi eludată, prevăzându-se posibilitatea exonerării de pierderea dreptului de vot când neplata este urmarea unor considerante obiective, în afara controlului său. În aceste condiții, ONU s-a confruntat în majoritatea timpului cu probleme de lichiditate, datorate nu neapărat refuzului de plată, cât întârzierilor cu care statele au operat în efectuarea transferurilor.

Notez în mod deosebit că limbajul permisibil al Cartei ONU a creat posibilitatea folosirii combinate a regulii consensului și a celei a acumulării arieratelor pe o perioadă echivalentă a doi ani de cotizații, pârghie utilizată deliberat de mai multe țări. Pe parcursul existenței sale, organizația a traversat crize financiare foarte grave, accentuate adesea de presiunile SUA, care au urmărit, prin întârzierea plășilor, realizarea unor interese specifice față de organizație, inspirate atât de con-

siderente general utile, cum a fost forțarea periodică unui anumit tip de reformă, cât și de unele subiective, cum a fost reducerea propriei cotizații. Aceste dificultăți au afectat buna funcționare a organizației și în special asumarea unor direcții noi de angajare în abordarea problemelor complexe ale comunității internaționale ca și inhibarea unor intenții de reformă, altele decât cele dorite de SUA. Sau, aşa cum formula problema un fost secretar general al ONU: “*Viziunea noastră nu se poate extinde spre perspectivele care ne stau în față, atâtă vreme cât finanțarea noastră rămâne mioapă*”.⁹

Situația financiară a ONU a făcut obiectul a numeroase studii și examinări. Unul dintre cele mai notabile studii¹⁰ pe această temă este cel realizat de o comisie independentă – Grupul Consultativ Independent, înființat la inițiativa Fundației Ford la 15 septembrie 1992, alcătuit din 11 personalități reprezentând sfera politică, organizațiile multilaterale, mediul bancar și sectorul privat¹¹. Concluziile studiului, cunoscut în literatură de specialitate sub numele de “raportul Volcker-Ogata”, cu referire la numele celor doi co-președinți ai săi, au influențat puternic dezbatările din cadrul ONU asupra situației financiare a organizației. O serie de recomandări de ordin tactic au fost assimilate ulterior în politica bugetară a ONU, altele, de o anvergură strategică, nu și-au găsit încă sprijinul politic pentru a fi puse în practică. Acest raport constituie cea mai importantă contribuție la reformarea *intra muros* a sistemului de finanțare a ONU.

Finanțarea voluntară

Contribuțiiile guvernamentale voluntare la activitățile agenților ONU depășesc în prezent contribuțiiile obligatorii la bugetul ordinari. Programele afiliate ONU și în mod deosebit Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Fondul Națiunilor Unite pentru Populație, Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF), sunt bazate exclusiv pe contribuții voluntare¹². În cea mai mare parte a lor, programele astfel finanțate privesc activități umanitare sau legate de dezvoltarea economică.

Cresterea programelor finanțate prin contribuții voluntare a coincis cu tranziția organizației mondiale de la o natură pur diplomatică la una mai accentuat operațională. Inițial, cotizațiile obligatorii erau destinate menținerii funcțiilor de bază ale ONU, cum ar fi întreținerea sediilor, încadrarea cu personal, facilitarea medierii disputelor internaționale. Cele mai multe activități operaționale, precum adăpostirea refugiaților și proiectele de finanțare a dezvoltării erau considerate activități optionale, la care statele membre puteau contribui numai dacă doreau.

Sistemul contribuților voluntare permite statelor

membre să fie generoase față de acele părți ale sistemului ONU pe care le consideră mai valoroase. Multă membri sunt dispuși să plătească mult mai mult decât le-ar cere-o scăla de contribuții. Fonduri și programe precum UNICEF, PNUD sau Programul Alimentar Mondial primesc probabil mult mai mult din contribuții voluntare decât dacă ar fi fost finanțate din bugetul ordinari. Pe de altă parte, numeroase țări, respectiv majoritatea celor în curs de dezvoltare, nu oferă deloc contribuții voluntare, ceea ce creează în mod inevitabil dificultăți pentru capacitatea lor de influențare a deciziilor.

Sistemul curent are câteva puncte vulnerabile esențiale din punct de vedere al independenței organizației. În primul rând, este dificil pentru ONU să-și stabilească cu fermitate prioritățile și să-și controleze propria agendă. În practică, marii donatori, deci țările occidentale, pot să-și impună propriile lor obiective tocmai prin alocarea de contribuții voluntare anumitor programe. De asemenea, țările donatoare pot să creeze propriile lor programe, cu obiective specifice, atâtă vreme cât le alimentează cu fonduri. În plus, statele membre își aduc contribuțiiile voluntare adesea într-o manieră *ad-hoc*, ca răspuns la urgențe mai intens mediațiate, în detrimentul necesităților pe termen lung.

Între timp contribuțiiile financiare voluntare au luat noi forme. Una dintre cele mai dinamice a fost utilizarea resurselor provenind direct din sectorul privat, cum ar fi Fondul ONU pentru parteneriate internaționale. Prin acest Fond, ONU își propune să beneficieze de gama nouă de asocieri și parteneriate cu comunitatea de afaceri, fundațiile cu scop filantropic și organizațiile reprezentând societatea civilă.¹³

Fondul ONU pentru parteneriate internaționale a fost înființat în 1997. În colaborare cu Fundația Națiunilor Unite a mobilizat în primii trei ani de existență 385 milioane de dolari SUA în sprijinul a 170 de proiecte, implicând 32 organizații din sistemul ONU în peste 100 de țări¹⁴. În anul 2001, Fondul și-a adăugat preocupări legate de pace, securitate și drepturile omului, celor inițiale vizând sănătatea infantilă, mediul înconjurător, femeile și populația. În colaborare cu UNAIDS și Global Business Council on HIV/AIDS, Fondul a servit ca partener major pentru atragerea de fonduri și a contribuit la instituirea Fondului Global pentru SIDA, tuberculoză și malarie, unul dintre cele mai remarcabile rezultate ale sistemului ONU în direcția combaterii acestor maladii.

Sindromul donatorilor și efectele asupra independenței financiare a ONU

Problema drepturilor și obligațiilor față de bugetul ONU nu este numai una a Statelor Unite. În general, ponderea statelor care plătesc integral și la timp

cotizațiile este doar de aproximativ o treime. Este adevarat că volumul contribuțiilor acestora este marginal, iar întârzierile sunt legate în cele mai multe cazuri de situația bugetelor interne. Primele întârzieri în plata cotizațiilor au apărut încă din 1956 și erau motivate politic, legate în special de operațiunile de menținere a păcii din Oriental Mijlociu. Ele au devenit mai serioase în 1960, tot în jurul unei operațiuni de menținere a păcii, respectiv acoperirea costurilor intervenției în Congo. Prin urmare, dificultățile respective au fost generate din considerente politice. Motivația politică a fost cea care a determinat și primele refuzuri de plată la bugetul ordinar al Națiunilor Unite în 1963, pe motiv că activitățile pe care le reprezentau erau incluse în buget "fără temei legal". Prin urmare, independența Națiunilor Unite în a-și urmări îndeplinirea mandatului a fost întotdeauna sărbătoare de acțiuni voluntare ale unor state membre. Aceste probleme s-au acumulat în timp și au făcut ca pe agenda Adunării Generale a ONU să apară un punct intitulat "Criza financiară a ONU" încă din 1976. Criza anunțată la vremea respectiva era însă una de o gravitate mult mai puțin acută decât cea care a marcat anii 1992-2002.

Slăbirea rigorii în ceea ce privește plata contribuțiilor subminează atât credibilitatea ONU cât și principiul universalității, inhibând în același timp capacitatea sa de a-și impune în mod independent voința în realizarea obiectivelor decurgând din mandatul original. Arieratele prelungite din partea marilor contribuitori au făcut întregul sistem foarte vulnerabil. Trebuie remarcat că în anii '90 și Federația Rusă - care a preluat integral drepturile fostei Uniuni Sovietice, dar și-a împărțit în mod inechitabil responsabilitățile cu statele succesoare - a fost printre statele care au determinat agravarea crizei. Chiar dacă *grosso modo* contribuțiile statelor membre mai sărace nu influențează în mod semnificativ situația financiară a organizației, importanța respectării universale a angajamentelor de către toate statele nu este de neglijat.

Raporturile de plată cu marii donatori prezintă o importanță mare și pentru că ele determină raporturile invizibile dintre finanțare și influență. În același mod în care relația dintre drepturi și obligații este esențială pentru finanțarea bugetului ordinari, relația dintre mijloace și puterea de influență devine și mai vizibilă în ceea ce privește contribuțiile voluntare. Acest raport esențial a fost avut în vedere încă dinaintea creării organizației. În cadrul dezbatelor de la Dumbarton Oaks, primul proiect a ceea ce urma să devină Carta ONU conținea o procedură de vot, pentru alocațiile bugetare, proporțional cu cota de contribuții a fiecărui stat membru. S-a abandonat articolul respectiv ca un gest de prietenie față de țările mici aliate, dar și pentru că

există convingerea că principalii contribuitori vor avea suficientă influență asupra procesului decizional, fără o clauză anume¹⁵. Considerentele de influență au fost cele care au marcat independența de acțiune a organizațiilor multilaterale. În anii '80, s-a produs o realocare a asistenței oficiale pentru dezvoltare (ODA) de care au beneficiat organizațiile în care marii donatori au o influență mai mare. De reținut, de pildă, că UNICEF a avut întotdeauna un director executiv american, PNUD urmând aceeași regulă, cu singura excepție a actualului administrator (britanic).

Așa cum subliniau doi dintre cei mai buni cunoscători ai sistemului ONU "*tradiția unui mare contributor, Statele Unite, de a avea monopol permanent asupra conducerii anumitor programe și fonduri, a încetat să mai aibă vreo justificare, fie și de natură pragmatică*"¹⁶. Alte guverne donatoare aduc acum contribuții la fel de mari, chiar în valoare absolută: exprimat relativ, în termeni *per capita*, mai mult de zece guverne contribuie suficient de mult ca respectivului mai mare donator să îi revin un loc mult în josul listei.

Influența asupra ONU îmbracă adesea forma imperativă a impunerii eficienței. Donatorii nu fac un secret din dorința lor de a modela conform proprietelor criterii activitatea organizațiilor pe care le finanțează. Într-unul dintre rapoartele Comitetului de asistență pentru dezvoltare al OCDE se afirmă explicit: "*Sprinținirea instituțiilor individuale depinde tot mai mult de capacitatea de a demonstra eficiență în activitățile lor*"¹⁷.

Ca răspuns la ceea ce au percepții ca slăbiciune a sistemului ONU, o politică de creștere bugetară zero a fost introdusă de donatorii importanți. Constraințele determinante de creșterea zero au produs economii relativ limitate și pe termen scurt, în vreme ce efectele pe termen lung au creat un cerc vicios, descris de unii autori după cum urmează: "*Sporirea neîncrederii în multe organisme ONU a dus la reducerea contribuțiilor și reduceri în bugetul administrativ, ca efect al căroră apar lipsuri și mai mari în administrație și programe operaționale ineficiente*"¹⁸.

Așa numitul "sindrom al donatorilor" își are efectul său asupra independenței financiare a ONU. Activitățile de dezvoltare au fost menite inițial să fie procese de cooperare autentică între state respectate ca egale, pentru obiective comun acceptate ale Cartei. Finanțarea voluntară, totuși, a alimentat o relație "*donator-primito*" potrivit căreia țările care contribuie mai mult din punct de vedere financiar trebuie să aibă un rol preponderent în toate aceste fonduri. Carta ONU nu anticipă crearea unor bugete suplimentare și separate prin contribuții voluntare. În fapt, asistența tehnică

a început prin a fi finanțată de la bugetul ordinar. Nici o țară, sau grup de țări, nu urma să aibă posibilitatea de a-și impune condițiile asupra folosirii capacităților oferite prin sistemul ONU. Crearea în 1949 a primului Program Extins de Asistență Tehnică finanțat pe baze voluntare a afectat profund sistemul. Nici o inițiativă de dezvoltare care a urmat nu a mai fost lansată prin bugetul finanțat prin contribuții obligatorii. Aceasta a dus la alterarea intenției Cartei: “*violându-se principiile gemene ale ONU (și democrației occidentale) ale egalității în guvernare și capacitatei relative de plată*”.¹⁹

Analogia cu principiile democratice de impozitare poate fi explicată cu ușurință: este cel puțin la fel de greu pentru un cetățean sărac să găsească suma mică pe care trebuie să o plătească drept impozit, pe cât este pentru cetățeanul bogat să o facă pentru suma mare. În același spirit, marii plătitori de taxe nu au privilegii în materie de guvernare în raport cu ceilalți alegători și nici nu pot să opreasca plata impozitelor până când vor fi stopate politicile guvernamentale pe care nu le agreează.

Potențiale de finanțare alternativă

Rezultă, ca o primă consecință clară, că menținerea și întărirea independenței financiare a ONU pot fi realizate, în primul rând, prin respectarea integrală a obligațiilor statutare ale membrilor ONU în materie de relații financiare cu organizația. Disciplina financiară este singura în măsură să asigure climatul care să permită organizației să nu întâmpine obstacole în materie de resurse, să nu resimtă efectul unor condiționări, poate utile ca direcție, dar nu vizibile din punct de vedere politic, mai ales prin știrbirea autorității sale față de acei membri care înceleg să se achite, fără condiții, de obligații. Reformele și schimbările instituționale, creșterea eficienței activităților, efortul de adaptare la dinamica realităților geopolitice contemporane sunt imperitive incontestabile, dar ele trebuie să constituie rezultatul proceselor deliberative și manageriale interne, nu efectul intervențiilor *extra muros*, bazate pe unilateralism și voluntarism politic.

Dar chiar și în aceste condiții, având în vedere restricțiile majorității statelor membre în privința folosirii banilor publici și impactul acestor politici austere interne asupra participării la activitatea organizațiilor internaționale, este improbabilă perspectiva creșterii resurselor puse de state la dispoziția organizației. Decalajul de ritm între creșterea complexității mandatelor, priorităților și responsabilităților Națiunilor Unite și stagnarea resurselor sale va crește în continuare. Ritmul de adaptare politică și instituțională a unei organizații marcate de forță inherentă de inerție a 191 state membre și cerințelor de consens, va fi întotdeauna

insuficient în raport cu dinamica problemelor de anvergură globală în a căror rezolvare sau atenuare, ONU va trebui să se implice. Prin urmare, efortul de consolidare a capacității de acțiune independentă a organizației trebuie să depășească granițele tradiționalismului în materie de finanțare. Rolul de observator și gestionar al unor fenomene generate de globalizare și altor evoluții ale relațiilor internaționale va trebui să fie susținut și prin metode noi, îndrăznețe, fără precedent, de finanțare. Una dintre cele mai discutate și disputate idei este impozitarea internațională.

Pentru a nu crea percepția intrării într-o sferă utopică, menționăm doar două exemple de economisti “clasici”, care au abordat tema pe baze foarte riguroase. Astfel, Jan Tinbergen lansa în 1945 conceptul de “pace mondială prin economie mondială”²⁰, pornind de la premisa teoretică potrivit căreia distribuția echitabilă a veniturilor (între persoane, clase și națiuni) ar genera stabilitate. Pe această filieră de gândire el a ajuns, în 1959, să sugereze o *Trezorerie Internațională*²¹ care să realizeze o politică de subvenționare la nivel internațional având la dispoziție pârghii financiare prin care să asigure echilibrul economic care ar fi contribuit la menținerea păcii și securității internaționale. Mai puțin cunoscută este probabil propria contribuție teoretică a lui Keynes la conceptul de impozitare internațională și de creare a unei instituții internaționale capabile. El propunea o *Uniune Internațională de Clearing* și impozite pe surpluzurile din balanța de plăți (nu pe volumul tranzacțiilor sau raportate la nivelul de venit) prin care, printre altele, s-ar fi finanțat un cont în favoarea organismelor internaționale însărcinate cu reabilitarea și reconstrucția necesare după război²².

Propunerile actuale privind activități impozitabile la nivel global

Raportul Ogata-Volcker prevedea o opinie contrară căutării unor surse de finanțare altele decât contribuțiile guvernelor. Cu toate acestea, căutările teoretice, dezbatările politice și tentativele practice în această direcție s-au intensificat. O posibilitate alternativă este ca, dacă prestația financiară a guvernelor față de bugetul ONU lasă mult de dorit, cetățenii să aibă ocazia de a-și exprima sprijinul prin donații la unele din fondurile sale. Această procedură este folosită pe scară largă, de pildă, în cadrul colectelor de fonduri ale UNICEF, prin intermediul Comitetelor Naționale.

Câteva idei de activități impozitabile se repetă în mai multe dintre lucrările de specialitate consacrate acestui domeniu. Reluăm pe cele cu apariții mai frecvente și care sunt incluse printre propunerile făcute într-unul dintre cele mai influente rapoarte indepen-

dente consacrate ONU, intitulat “Înnoirea sistemului ONU”²³:

- impozitarea armelor cuprinse în Registrul de aramente al Națiunilor Unite, sau, pe o bază mai restricțivă, a minelor terestre produse după o anumită dată²⁴;
- impunere fracționară pe toate mișcările transnaționale de valută, ori în comerțul internațional, sau pe producerea unui anumit material (poluant)²⁵;
- taxa pe călătoriile aeriene și maritime, pe considerentul că ONU trebuie să mențină un climat internațional pașnic de care beneficiază cei care călătoresc²⁶;
- desemnarea unei zile în fiecare an ca “Ziua ONU a Comunicațiilor” când toate încasările poștale și telefonică (și o fracțiune a veniturilor provenite din reclama prin radio și televiziune), să fie oferite ONU.

În principiu, fiecare guvern al țărilor membre ale ONU ar trebui să fie de acord să perceapă aceste taxe, să le colecteze și să le transfere în acele părți ale sistemului ONU convenite de comun acord. Astfel, impozitarea internațională s-ar menține, în esență, sub controlul statelor membre.

Alte dezbateri, în special în marja Consiliului Economic și Social al ONU, au condus la formularea unor propuneri care par însă a fi potențial generatoare de venituri modeste:

- i) impozitarea exploatarii patrimoniului comun al omenirii, cum ar fi fundul mării, Antarctica sau folosirii spațiului extra-atmosferic.
- ii) impozitarea exporturilor de aramente.
- iii) impozitul de folosirea Internetului (așa numitul “bit tax”).

Aș nota, totuși, vis-à-vis de prima propunere, că în prezent nu există exploatari miniere pe fundul mării și atunci când vor exista, vor fi impozitate potrivit reglementărilor internaționale deja existente²⁷. Impozitarea pescuitului oceanic ar fi posibilă, dar este improbabil că va aduce venituri semnificative. Exploatarea minieră a Antarctică este interzisă. Utilizarea sateliților lansați în spațiu este deja impozitabilă prin aplicațiiile sale de natură comercială, iar restul utilizărilor ar mobiliza venituri mici.

Impozitarea exporturilor de arme nu este o idee nouă, și se justifica atât în termeni geopolitici cât și economici, dar acceptarea sa ar presupune o voință politică neobișnuită a guvernelor în “a se taxa pe ele însă”, având în vedere controlul guvernamental cvasi-exclusiv asupra acestor operațiuni comerciale. Sarcina de plată ar putea cădea fie asupra exportatorilor, fie a importatorilor, și în acest din urmă caz în mod disproportionat asupra țărilor în curs de dezvoltare care sunt, cele mai multe, cumpărători neți. Impozitul asupra comerțului cu arme ar putea să nu aibă un efect considerabil asupra transferurilor ilegale, în fapt pu-

tând provocă efectul contrar.

În fine, taxarea unor tranzacții pe Internet apare aproape imposibil de acceptat. Operațiunea ar consta în perceperea unei cote minime asupra volumului de date transmise prin Internet, de exemplu 1 cent la 1000 kilobiți de informație. La acest nivel de impunere și cu datele de trafic din 1996, Internet ar putea produce 70 miliarde dolari.²⁸ Deși astfel de perspective ar fi tentante, dată fiind expansiunea rapidă a Internetului, impunerea unui impozit asupra unei domenii atât de dinamic și depinzând de tehnologii de vârf cu evoluție rapidă ar fi extrem de complexă și dificilă din punct de vedere tehnic.

Studiu de caz: impozitul pe tranzacțiile valutare

Este probabil cea mai bine argumentată și discutată propunere vizând crearea de noi venituri cu utilizare în folos public. Cunoscută sub denumirea de referință “impozitul Tobin”, după numele laureatului premiului Nobel pentru economie în 1978, James Tobin, propunerea a depășit granițele examinării în mediul academic sau neguvernamental, fiind periodic reluată, atât în dezbaterea politicilor organizațiilor internaționale interguvernamentale, cât și a unor guverne naționale.

Avantajele sunt estimate atât în direcția descurajării speculațiilor pe termen scurt pe piețele de schimb internaționale, cât și a perspectivei unor venituri mari, chiar în cazul unei rate foarte mici. Propunerea de studiere a impactului complet al unei astfel de măsuri a fost făcută în numeroase forumuri ale Națiunilor Unite, precum a 24-a sesiune specială a Adunării Generale consacrată Conferinței Mondiale la nivel înalt privind dezvoltarea socială, lucrările Comisiei pentru Dezvoltare Durabilă, Comisia pentru Dezvoltare Socială, audierile pe tema finanțării dezvoltării.

Ceea ce se înțelege acum în mod generic prin impozitul pe tranzacțiile valutare este un impozit *ad valorem* pe tranzacțiile cu valute străine, eventual limitate la piața schimburilor în cantități mari și a căror colectare ar urma să se facă la momentul plății sau reglementării în bancă. Dacă este propus ca sursă de venit global, impozitul ar fi, în mod normal, conceput și aplicat la o cotă uniformă și de preferință în întreaga lume. Până în prezent nu se întrevăd dificultăți tehnice insurmontabile, dar afirmația este valabilă doar pentru prezumția că va exista o cooperare cvasi-universală din partea guvernelor.

Cifrele exemplificatoare sunt convingătoare: suma totală a tranzacțiilor valutare anuale la nivel global este de ordinul a 360.000 miliarde dolari SUA în 1998 și 264.000 miliarde dolari SUA în 2002²⁹. Dacă

impozitul ar fi fost fixat la nivelul de 0,1 la sută, venitul colectat ar fi fost pentru anul 2002 de ordinul a 264 miliarde dolari SUA.

Se evaluatează că un impozit la nivel redus ar avea un efect neglijabil asupra comerțului și investițiilor pe termen lung, în ciuda faptului că sporirea costurilor de tranzacționare, pe care ar impune-o pentru un astfel de scop, ar putea să fie mult mai mare decât cota de impozitare ca atare. Efectul impozitului asupra tranzacțiilor valutare este controversat, opiniile fiind împărțite asupra eficacității intenției de descurajare a speculațiilor. Dimensiunea venitului este apreciată drept considerabilă în toate variantele, inclusiv în cea a unei impunerii foarte mici (de exemplu, la 0,02 la sută, cele 53 miliarde de dolari generate ar asigura finanțarea programelor ONU existente deja, timp de decenii).

Administrarea impozitului de către băncile centrale la momentul reglementărilor bancare, ar fi relativ necostisitoare din punct de vedere administrativ. Costurile de aplicare ar fi și ele scăzute. În mod ipotetic, forme noi de produse derivate pot fi folosite de autorii de tranzacții, pentru a se relaționa în mod eficient cu băncile.

Responsabilitatea suportării impozitului ar reveni întreprinderilor și indivizilor care îndeplinesc două criterii majore: în primul rând și în mod preponderent, angajarea lor în piețele financiare internaționale; în al doilea rând, într-o măsură mai mică, implicarea lor directă sau indirectă în comerțul cu mărfuri și servicii, în transferurile și fluxurile de venit și de capital între zonele valutare. Distincția între cele două criterii este necesară, deoarece volumul tranzacțiilor financiare este de 50 de ori mai mare decât volumul comerțului mondial cu bunuri și servicii și de peste 500 de ori mai mare decât cel al investițiilor străine directe la nivelul anului 1998³⁰. Este de așteptat ca țările bogate să colecteze o porțiune mai mare de impozite decât țările sărăce datorită poziției lor dominante în tranzacțiile financiare. Incidența impozitului asupra entităților individuale ar trebui elaborată după o formulă progresivă.

Concluzii

Majoritatea propunerilor de mai sus sunt preluate și promovate de Comisia pentru guvernare globală, organism³¹ care a examinat și a avansat alternative pentru îmbunătățirea capacității ONU de a gestiona afaceri globale. Potrivit Comisiei, schemele de finanțare a guvernării globale sunt posibile dacă se acceptă câteva principii generale:

i) justificarea taxării folosirii unor resurse globale comune pe considerente economice directe, folosind instrumentele de piață;

ii) necesitatea împărțirii responsabilității nu numai între un număr restrâns de țări industrializate, ci în mod universal, cu o anumită progresivitate în raport de nivelul de dezvoltare;

iii) non-substituția, prin noul sistem de venituri, a impozitelor și taxelor existente, astfel încât să se genereze venituri suplimentare³².

Crearea anumitor principii directoare pentru folosirea oricărei alternative de finanțare este esențială. În primul rând, orice astfel de finanțare a sistemului ONU trebuie să completeze sistemul bugetului regulat, mai riguros respectat și mai judicios împărțit între țările membre. În al doilea rând, trebuie să fie realizată o administrare reprezentativă a oricărei contribuții suplimentare. În al treilea rând, această modalitate de finanțare suplimentară trebuie să fie operată cu transparență și răspundere față de cetățenii contribuabili.

Propunerile privind alternativele de finanțare au provenit inițial, în mod prevalent, din surse academice și neguvernamentale. Perpetuizarea crizelor financiare nu a întârziat însă în a aduce temele direct pe agenda de discuții a Națiunilor Unite. Unele dintre cele mai cuprinzătoare apar în documente oficiale ale ONU, în note și rapoarte ale Secretarului General. În cel mai recent dintre aceste documente³³ sunt reluate cele mai justificabile dintre propunerile inovatoare.

În opinia autorului acestor rânduri, există câteva puncte comune ale acestor propunerii, care invită la reflexie suplimentară chiar dacă încă par abordări nerealiste. Care ar fi aceste elemente de similitudine?:

- Legătura cu probleme comune întregii societăți internaționale, acutizate de intensificarea anumitor forme negative de manifestare a globalizării;
- Dublul potențial pe care îl prezintă eventuala lor aplicare, respectiv cu efect atât asupra creșterii veniturilor organizației mondiale, utilă în susținerea interesului public global, cât și în utilitatea ca instrument de evaluare și inhibare a impactului negativ al acestor fenomene;
- Faptul că inaplicabilitatea lor nu este niciodată susținută prin argumente de fond, legitimitate sau moralitate, și nici prin invocarea inutilității practice, ci doar prin reliefarea unilaterală a efortului instituțional, legal și procedural. Aceasta indică nu atât dificultățile obiective, existente și inerente de altfel, cât obstacolele care țin de voința politică.

Perspectivele găsirii unor alternative de finanțare pentru interesele globale promovate de ONU nu sunt neapărat invenții teoretice. Ele pot fi inspirate de evoluții în piețele private financiare care au fost teatrul unor procese noi în mobilizarea resurselor financiare pentru dezvoltare. Pe plan național, aceste inovații au acoperit o gamă amplă, de la facilități de microcreditare până la introducerea unor instrumente financiare tot

mai sofisticate. Procesul inovator a fost, evident, mai lent în mobilizarea de resurse pentru sectorul public. Mai mult, politicile de liberalizare și dereglementare au redus capacitatea sectorului public de a mobiliza fonduri. În domenii noi, precum comerțul prin Internet nu se aplică nici măcar impozitarea națională. Pe de altă parte, în special în țări în curs de dezvoltare, cereea de resurse publice a crescut, uneori ca rezultat al schimbărilor structurale induse de globalizare. Nevoia de a finanța conservarea și consolidarea bunurilor publice globale într-o lume tot mai interdependentă face și mai urgentă nevoia de noi surse de finanțare. Unele dintre ele sunt compatibile cu necesitățile și mijloacele Națiunilor Unite.

Evident, impozitele nu sunt niciodată și nicăieri populare, nici la nivel local, nici la nivel național, și cu atât mai puțin ar fi la nivel internațional. O astfel de opțiune ar trebui să re-creeze o relație între impozit și serviciul impozitat mult mai directă și convingătoare decât cea tradițională, prin care resursele rezultate percepute sunt date spre administrare guvernului. Printre instituțiile existente în sistemul ONU, nici una nu are profilul potrivit pentru a gestiona aranjamente globale de impozitare și administrare. Orice măsură în această direcție trebuie convenită la nivel global și pusă în aplicare prin tratat sau convenție internaționale. Se înțelege că orice acord ar trebui să fie foarte explicit, atât în alocarea veniturilor globale, cât și în folosirea și cheltuirea lor, astfel încât să se mențină un nivel maxim de încredere în sistem și capacitatea sa de a-și îndeplini obiectivele globale. Trebuie evitată percepția unei suprastatalități supărătoare, prin corelarea exactă a dependențelor de mediul global și valoarea resurselor care aparțin patrimoniului comun.

Dincolo de elementele subiective sau explicabile prin disconfortul tradițional al statelor față de cerințele născute în afara structurilor decizionale interne, există dificultăți asociate în mod obiectiv opozitiei față de impozitori internaționale ca sursă de finanțare pentru ONU, sau, de ce nu, organizații noi. Un motiv serios îl constituie ignorarea sau abordarea insuficient de convingătoare a aspectului monitorizării și controlului. Anumiți promotori ai unor idei novatoare imaginează un flux automatic de fonduri, care să ofere ONU autonomie față de presuntele guvernelor naționale. O astfel de perspectivă, însă, aplicată la nivel global, subapreciază nevoia de democrație și transparență, cu atât mai mare pentru dimensiunea internațională, și implică acordarea unei încrederi mari unor tehnocrați și instituții. În fapt, controlul unei entități reprezentative și legitime, cel puțin la nivelul Adunării Generale a ONU este chiar mai necesar la nivel internațional decât la nivel național unde, de bine de rău, gestionarii averii publice sunt politicieni aleși.

În mod deloc surprinzător, Statele Unite sunt printre cei mai înverșunați oponenți ai propunerilor de impozitare globală. În 1996, la inițiativa liderilor republicani din Congresul american s-a introdus un proiect de lege care interzice însăși discuția asupra unor impozite globale în cadrul Națiunilor Unite. Textul nu a fost adoptat în forma inițială dar mesajul adresat organizației mondiale și-a produs efectul.³⁴ În principiu, Statele Unite se opun oricărora forme de finanțare non-voluntară a activităților Națiunilor Unite. Într-o declarație a instituțiilor federale de reglementare și control ale conturilor³⁵ se subliniază că ONU nu are autoritatea de a impune sau colecta nici o formă de impozit. Guvernul SUA nu-și va da consumămantul la nici o propunere îndreptată în această direcție. Veto-ul Statelor Unite va fi opus atât aplicării unor impozite de către ONU, cât și oricărei extinderi a unei astfel de pretenții asupra cetățenilor americanii.

Prin urmare, dat fiind raportul de forte și anumite excese de subiectivism în relația SUA cu ONU, acceptarea unor surse de finanțare provenite din impozitare, nu apare drept probabilă pentru un viitor foarte apropiat. Cu atât mai mult, cu cât reticența față acesta formulă nu este apanajul exclusiv al SUA. Cu toate acestea, aprofundarea temei nu poate avea decât un efect benefic. Conștientizarea realității unor fenomene globale care depășesc capacitatea de replică a statelor individuale câștigă teren. O consecință indirectă este și recurența ideilor privind noi forme de ripostă colectivă, bazate pe modele noi de parteneriat și de mobilizare a resurselor. Valoarea unor bunuri publice globale crește nu numai în ochii organizațiilor neguvernamentale militante și a opiniei publice, ci și în panoplia de motive politice ale elitelor conducătoare din majoritatea statelor lumii. Corelațiile sugerate de globalizare în sfera acțiunii și reacției la fenomene transfrontaliere își fac loc în conștiința factorilor de decizie. Chiar și Statele Unite, cărora mijloacele le permit să abordeze cu o anumită detașare, probleme care frământă majoritatea celorlalte țări ale lumii, își descoperă treptat anumite zone vulnerabile.

Între timp va evolua și fundamentarea conceptuală a noilor formule de mobilizare de resurse la nivel global. Dificultăților obiective preconizate li se vor găsi și răspunsuri mai adecvate. Conștiința patrimoniului global va avansa și se va extinde la noi teritorii, iar ONU va fi catalizatorul normării conduitei statelor în noile domenii, aşa cum a făcut-o, oportun și cu probe implicații pozitive, în ceea ce privește fundul mării, Antarctica, spațiul extra-atmosferic s.a.

Un exemplu în acest sens este însăși deschiderea accelerată cu care operează ONU în privința conlucrării cu sectorul privat și folosirii resurselor acestuia. Nici

această idee nu a fost primită cu brațele deschise în sistem. Chiar grupul de înțelepti care au elaborat raportul Volcker-Ogata, a căror disponibilitate spre inovație era din start principalul ingredient al căutărilor, scoreau relativ ferm din calcul varianta recurgerii la alte resurse decât cele alocate de guverne ca atare. Valoarea pragmatică a acestor deschideri, mai ales în condițiile lipsei unei reale incompatibilități instituționale între Carta și obiectivele ONU și noile formule, și-a spus cuvântul. Este simbolic faptul că într-o perioadă de criza majoră financiară la ONU, când temperatura dezbatării politice cu privire la arieratele SUA a atins apogeul, ca și volumul restanțelor sale la momentul respectiv, o singură persoană particulară³⁶ din SUA a pus la dispoziția organizației o sumă mai mare decât datoria guvernului american. Gestul nu a rezolvat dificultățile financiare de ansamblu ale organizației, dar a demonstrat că absența voinței statelor membre, nu detaliile practice sau juridice, împiedică îmbrățișarea cu mai mult curaj a inovațiilor financiare în interes global.

Desigur, noua tipologie de conlucrare a ONU cu sectorul privat pune probleme deosebite, nu atât de natura funcțională, mecanismele respective ieșind din matca burocratică a sistemului Națiunilor Unite, cât politică. Într-adevăr, este incontestabil că unele argumente ale raportului Volcker-Ogata își mențin valabilitatea. Statele membre ca atare își pierd controlul politic asupra volumului și alocării efective a resurselor. Atâtă vreme cât destinațiile sunt de natură umanitară și ecologică, vizează sănătatea copiilor sau sănătatea reproductivă, implicațiile politice nu sunt majore. După cum se constată însă, direcțiile de utilizare a fondurilor mobilizate se diversifică. Ele încep să atingă teritoriile sensibile ale exercițiului cooperării internaționale, precum promovarea democrației și a drepturilor omului. ONU ajunge din nou la dilema independență absolută vs. disponibilitate de mijloace.

În ciuda acestor considerente, dezvoltarea unor resurse financiare suplimentare, altele decât bugetul regulat al organizației și contribuțiile voluntare, este pozitivă. În fond, destinațiile generice ale fondurilor corespund unor obiective esențiale ale organizației mondiale. Eficiența folosirii fondurilor este superioară, prin încarcătura instituțională mai ușoară și procedurile de punere în operă mai simple. Controlul politic greoi al realizării proiectelor ONU nu este neapărat mai benefic pentru destinatarii finali decât mecanismele de tip managerial care împrumută pragmatismul sectorului privat. În sfîrșit, disputele susținute prin argumentații politice de tip Nord-Sud, care își fac simțite consecințele la toate nivelele organismelor ONU, de cele mai multe ori în mod steril, și-ar atenua mult efectele inhibitorii.

Poate fi argumentat că motivația filantropică nu este motorul exclusiv al acestor parteneriate cu entități private. Controlul colectiv este mult diminuat, iar interesele comerciale mai mult sau mai puțin subtile nu trebuie să fie ignorate. De asemenea, imprevizibilitatea volumului și durabilității acestei categorii de resurse, este un factor de certă influență negativă asupra politicilor esențiale pe termen lung ale ONU.

Perspectiva politică devine mai puțin relevantă dacă efectele acestor fonduri sunt private potrivit intereselor beneficiarilor programelor și proiectelor finanțate prin surse private. Autoritatea și principiile de funcționare ale ONU frânează posibilele excese ale intereselor private. În schimb, interacțiunea cu comunitățile și entitățile lucrative sau obștești locale generează efecte catalizatoare deloc de neglijat.

În concluzie, folosirea de surse de finanțare exclusiv private nu este de natură să garanteze independența financiară a ONU, ci doar să-i confere mai multe mijloace de depășire a handicapurilor pe care i le impune indisciplina unor state membre în această direcție. Prin urmare, avantajele sunt într-o relație dinamică cu dezavantajele, dar rezultatul final este totuși expansiunea activităților ONU pe arena internațională, în condițiile bugetelor cu creștere reală zero. Chiar din punct de vedere politic, translațiile dinspre exercițiul strict interguvernamental spre parteneriatele cu sectorul privat reprezintă totuși o reflectare a aspirației de universalitate a ONU, utilă în contextul tensionat al globalizării.

N.B. Evaluările cuprinse în această analiză nu prezintă puncte de vedere oficiale ale Ministerului Afacerilor Externe, ci rodul cercetărilor și reflecțiilor personale ale autorului.

NOTE

¹ În prezent se acoperă din bugetul regulat doar două misiuni de menținere a păcii: Misiunea ONU de Supervizare a Armistițiului în Oriental Mijlociu (UNTSO) și Grupul ONU de Observare Militară în India și Pakistan (UNMOGIP). Pentru cea mai mare parte a existenței sale, Forța ONU de menținere a păcii în Cipru (UNFICYP) a fost finanțată dintr-un buget separat, susținut din contribuții voluntare ale unui număr restrâns de state, situație în prezent schimbată, în sensul că respectivele cheltuieli sunt repartizate tuturor statelor membre ale organizației.

² Al șaselea organ principal al ONU, Consiliul de Tutelă supravețuiește propriei sale utilități, el nemaiavând obiectul inițial de activitate, iar inerția decizională a Adunării Generale nepermítând încă desființarea sa. Au existat mai multe propuneri de reprofilare, printre care cea mai notabilă a fost cea care viza menținerea Consiliului de Tutelă, dar schimbarea obiectului său de activitate, respectiv asumarea monitorizării activităților ONU în domeniul protecției mediului. În practică, serviciile administrative oferite de acest organ sunt folosite pentru alte activități ale organizației.

- ³ United Nations General Assembly, resolution 56/254, Programme budget for the biennium 2002-2003 (doc. A/RES/56/254)
- ⁴ Regulă stabilită prin rezoluția 41/213 a Adunării Generale a ONU.
- ⁵ United Nations General Assembly, Scale of assessments for the apportionment of the expenses of the United Nations, A/RES/58/1B, 3 March 2004.
- ⁶ Prezenta Rusiei în ierarhia primilor 17 contributori la bugetul ONU este una paradoxală, întrucât potrivit metodologiei actuale de calcul al baremului de contribuții, acesteia iar reveni sub 0,5%. Cota de 1,1% (1,2% în ciclul precedent) este asumată voluntar, prin decizie politică, deoarece prezența în rândul membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate ar deveni ușor anacronică din punct de vedere al contribuției efective la finanțele organizației.
- ⁷ Articolul 17(2): “*Cheltuielile organizației vor fi suportate de membri conform repartiției stabilite de Adunarea Generală*”.
- ⁸ Articolul 19: “*Un membru aflat în întârziere cu plata contribuției sale la cheltuielile organizației nu poate participa la vot în Adunarea Generală dacă suma restanțelor sale este egală sau superioară contribuției pe care o datează pentru doi ani precedenți intregi. Adunarea Generală poate totuși autoriza pe acel membru să participe la vot dacă va constata că neplata este rezultatul unor împrejurări independente de voința sa*”.
- ⁹ Boutros Boutros-Ghali, *Agenda for Peace*, United Nations, New York, 1992.
- ¹⁰ Financing an Effective United Nations. A Report of the Independent Advisory Group on U.N. Financing, Ford Foundation, New York 1993
- ¹¹ Din grupul consultativ independent au făcut parte, printre alții, Raymond Barre, fost prim ministru al Franței, Olusegun Obasanjo, fost președinte al Nigeriei, Shijiro Ogata, fost guvernator adjunct al băncii Japoniei, Paul Volcker, fost președinte al Consiliului Guvernatorilor al Băncii federale de rezerve a SUA.
- ¹² Întrucât o parte a bugetelor sunt finanțate din bugetul ordinar al ONU, agenții precum Înaltul Comisar al ONU pentru Refugiați, Înaltul Comisar ONU pentru Drepturile Omului, Programul Națiunilor Unite pentru mediul înconjurător sunt plasate sub autoritatea Adunării Generale a ONU. Programele afiliate precum UNICEF, FNUAP și PNUD, bazate exclusiv pe contribuții voluntare, nu sunt coordonate de către Adunarea Generală, dar spre deosebire de agenții specializate independente, consiliile lor executive sunt alese în Consiliul Economic și Social (ECOSOC), iar șefii lor executivi sunt numiți de Secretarul General.
- ¹³ Printre partenerii cei mai semnificativi cu care Fondul a dezvoltat relații de cooperare se numără Fundația Bill și Melinda Gates, Fundația Rockefeller, Coca-Cola, Cisco Systems, Ericsson, Canadian Imperial Bank of Commerce World Markets, United Way International.
- ¹⁴ United Nations, General Assembly, *Report of the Secretary-General on the work of the Organization*, fifty-sixth session, 2001.
- ¹⁵ Ruth E. Russell, *A History of the United Nations Charter*, Washington D.C., Brookings Institutions, 1988.
- ¹⁶ Brian Urquhart, Erskine Childers, *A Need of Leadership: Tomorrow's United Nations*, Dag Hammarskjold Foundation, Uppsala, Sweden, 1996
- ¹⁷ Twenty-five Years of Development Co-operation – a Review, 1985 Report, OECD, Paris 1985.
- ¹⁸ The United Nations in Development, *Reform Issues in the Economic and Social Fields. A Nordic Perspective*, Final Report by the Nordic UN Project, 1991.
- ¹⁹ Brian Urquhart, Erskine Childers, *Renewing the United Nations System*, Dag Hammarskjold Foundation, Uppsala, Sweden, 1994
- ²⁰ Jan Tinbergen, *International Economic Co-operation*, Amsterdam, Elsevier, 1945
- ²¹ Jan Tinbergen, *International Co-ordination of Stabilization and Development*, Kyklos 12, fasc.3, 1959
- ²² John Maynard Keynes, *The Collected Writings: XXV, Activities 1940-4: Shaping the Post War World: The Clearing Union*, London, Macmillan, 1980.
- ²³ Brian Urquhart, Erskine Childers, *Renewing the United Nations System*, p.155.
- ²⁴ După intrarea în vigoare a Convenției de la Ottawa privind minele antipersonal aceasta propunere nu-si pierde cu totul din relevanță, deoarece mari producători precum Statele Unite, Rusia și China, membri permanenți ai Consiliului de Securitate, nu sunt încă parte.
- ²⁵ Această propunere a devenit și mai relevantă în contextul constatării efectelor exceselor speculative ale tranzacțiilor internaționale de devize asupra stabilității financiare globale.
- ²⁶ Incontestabil, această idee, lansată în fapt cu peste un deceniu în urmă, poate fi reluată în nuanțe noi și surprinzătoare după 11 septembrie 2001.
- ²⁷ Convenția Națiunilor Unite cu privire la Dreptul Marii, 10 septembrie 1982.
- ²⁸ United Nations Development Programme, *1999 Human Development Report*, New York, Oxford University Press.
- ²⁹ Annual Report of the Bank for International Settlements, 2000-2001, Basel 2001
- ³⁰ United Nations Conference on Trade and Development, *World Investment Report*, 2000
- ³¹ Comisia pentru guvernare globală, condusă de Ingvar Calsson (Suedia) și Shridath Ramphal (Guyana), în a cărei componentă au intrat, printre alții, Ali Alatas, Oscar Arias, Jacques Delors, Sadako Ogata, Maurice Strong, Brian Urquhart.
- ³² *Our Global Neighbourhood*, the Report of the Commission on Global Governance, Oxford University Press, New York 1995.
- ³³ *Existing proposals for innovative sources of finance*, Note by the Secretary-General, United Nations doc. A/AC.257/27/Add.3
- ³⁴ James Paul, *Alternative Financing for Global Peace and Development*, Global Policy Forum, <http://www.globalpolicy.org>
- ³⁵ US Government Accounting Office, statement in response to a request from Senators Jesse Helms and Judd Gregg, November 8, 1996
- ³⁶ Este vorba de contribuția de 1 miliard de dolari a lui Ted Turner, care a dus la crearea pentru prima dată în istoria ONU a unei Fundații proprii însărcinate să gestioneze contribuțiiile caritabile publice, respectiv Fundația Națiunilor Unite.

Revoluția neoconservatoare

OCTAVIAN MANEA

In this analysis of the neoconservatism moment that defines nowadays politics of United States, the author shows that the new doctrine of multilateralism try to maximize through minimizing confines of its own liberty of action. There is nothing wrong with this doctrine, as long as unipolarity and its powers are engaged in sustaining global ends, not just selfish American interests. Social engineering for enforcing democracy could be a beneficent expression of this doctrine. The conclusion shows that a new institutional architecture, able to establish an international control system over the irresponsible political actors, is necessary, which makes the neoconservative doctrine the new hope for an international constitutional order.

După 11 septembrie mediul de securitate internațional a suferit transformări majore mai ales în ceea ce privește direcțiile de politică externă și de securitate inițiate de SUA. Noile amenințări au determinat administrația Bush să-și regândească strategiile, să-și redefină misiunea.

O primă observație asupra politicii externe americane post 11 septembrie ar fi aceea că agenda și obiectivele promovate reflectă un anumit tip specific de raportare la sistemul internațional și actorii săi constitutivi, un comportament internațional fundamental în ceea ce am putea numi perspectiva neo-conservatoare (sau hegemonistă).

Fundamental pe care se sprijină întreaga doctrină neo-conservatoare este reductibil la primatul Statelor Unite asupra sistemului internațional, cu alte cuvinte la baza sa de putere atât pe coordonatele de "soft power" cât mai ales de "hard power". Noua strategie a SUA prezintă pe de o parte un angajament fundamental de a conserva o lume unipolară – nici o coaliție de mari puteri nu va fi lăsată să instituie o poziție hegemonică asupra sistemului.

Statele Unite nu vor încerca să-și maximizeze securitatea prin clasica strategie realistă de a opera în sistemul global promovând o politică de "power balancing", dar nici nu vor încerca să adopte o strategie liberală în care instituțiile internaționale și piețele integrate constrâng și limitează libertatea sa de acțiune. Pur și simplu, Statele Unite vor fi atât de puternice în raport cu ceilalți actori încât rivalitățile strategice și competițiile de securitate dintre marile puteri vor dispărea.

Obiectivul fundamental este acela de a permanentiza disparitatea de putere în raport cu restul sistemului, consolidând supremația sa tehnologică prin-

tr-o constantă dezvoltare a acestor compartimente cheie care vor descuraja orice coaliție potențială de a-i contesta leadership-ul global. Robert Kagan unul dintre promotorii cei mai influenți ai perspectivei neoconservatoare consideră ca scopul primar al Statelor Unite ar trebui să fie "prezervarea hegemoniei globale americane iar finalitatea politicii externe americane ar trebui să fie transformarea momentului unipolar in era unipolară".¹

În consecință obiectivul primar al politicii externe americane asumat la nivelul administrației prezidențiale rămâne acela de a conserva, extinde și consolida poziția sa de putere relativă: "America has, and intends to keep, military strength beyond challenge, thereby making the destabilizing arms races of other eras pointless, and limiting rivalries to trade and other pursuits of peace."² Cu alte cuvinte, capacitatea Statelor Unite de a-și maximiza obiectivele de politică externă depinde de capacitatea de a preveni ca ceilalți actori din sistem să achiziționeze puterea necesară de a se opune efectiv atunci când interesele lor se vor confrunta.

În al doilea rând, gruparea neo-conservatoare vizualizează puterea, și în special puterea militară ca fiind mijlocul esențial de maximizare a intereselor naționale și de securitate. Mai mult, hegemoniștii au voința și hotărârea de a angaja puterea militară în scopul securizării intereselor vitale ale SUA. Hegemoniștii pun accent pe primatul Statelor Unite, ei tind să vadă o lume în care SUA își folosesc puterea predominantă pentru a-și promova propriile interese de securitate, indiferent de poziția celorlalți actori din sistem. Finalitatea politicii externe de orientare neo-conservatoare rămâne maximizarea securității SUA prin angajarea necondiționată a resurselor sale de "hard power".

La acest nivel al expunerii asumărilor de bază ale curentului neoconservator este necesară și o discuție asupra modalităților de exercitare/de proiectare a primatului american pe scena internațională. Practic administrația trebuie să-și asume una din cele două opțiuni tactice disponibile: ar trebui să se centreze pe aşa numitele **rule-based institutions** sau pe reacții conjuncturale articulate în forma coalițiilor ad-hoc?

Astfel un alt element cheie al perspectivei neoconservatoare este constituit de o analiză a amenințărilor globale specifice mediului strategic post 11 septembrie 2001 și mai ales de opțiunea tactică derivată din această evaluare. Hegemoniștii își reprezintă o lume în care securitatea SUA este amenințată de un complex de factori interdependenți: terorism, aşa numitele "rogue states" și armele de distrugere în masă. Acest complex de amenințări depășește paradaigma clasică sau tradițională pentru care pericolul principal era reprezentat de ambițiile și interesele celorlalte mari puteri din sistem. Noua realitate strategică este substanțializată de existența rețelelor teroriste care tind să achiziționeze dispozitive nucleare sau WMD ce pot cauza distrugeri nelimitate. Aceste grupări nu pot fi descurajate, singura opțiune fiind eliminarea lor. Într-o epocă a terorii arbitrare nu este timp sau loc pentru eroare. Aceste mici rețele teroriste pot afecta securitatea întregii lumi. Ele nu sunt state-națiuni și mai mult ele nu funcționează după regulile acceptate de comunitatea internațională a statelor. Școala neo-conservatoare consideră că preponderența puterii americane reprezintă elementul principal capabil să asigure securitatea SUA prin eliminarea acestor amenințări.

Primatul Americii acordă acesteia posibilitatea de a-și fixa propria agendă de politică externă și de a o urma fără a fi precondiționată de ajutorul celorlalți actori. Neo-conservatorii consideră că deși sprijinul potențialilor aliați este dezirabil, el nu trebuie să constituie un imperativ. În caz de necesitate pentru a-și securiza interesele vitale, America este pregătită să acționeze unilateral. Rezultatul este o preferință pentru acțiunea unilaterală, neîngrădită de normele sau instituțiile internaționale care altfel ar constrângă abilitatea SUA de a acționa eficient. Pe scurt, primatul SUA permite autonomia obiectivelor sale de politică externă în fața constrângerilor potențiale ale comunității internaționale.

De altfel afirmarea și asigurarea libertății de acțiune a Washington-ului rămâne unul dintre aspectele cruciale ale doctrinei neo-conservatoare: "*An unprecedentedly dominant United States...is the unique position of being able to fashion its own foreign policy. After a decade of Prometheus playing pygmy,*

the first task of the new Bush administration is precisely to reassert American freedom of action."³

Pentru neo-conservatori politica externă rezidă într-o exercitare neconstrânsă a puterii care astfel permite o maximizare a libertății sale de acțiune; 11 septembrie a developat necesitatea vitală conservării libertății de acțiune a Washington-ului în relație cu propria agendă de politică externă.

Această optică centrată pe potențarea libertății de acțiune duce la o respingere a priori a constrângerilor potențiale impuse de instituțiile internaționale, regimurile și tratatele multilaterale. Aceste aranjamente constrâng inevitabil abilitatea SUA de a-și maximiza beneficiile inerente preponderenței în sistem. Dar, pe fond, SUA nu resping în sine angajamentele multilaterale ci urmăresc o maximizare a utilității acestora în raport cu propriile interese. Acestea conțină, devin utile doar atunci când promovează interese americane concrete și imediate (articularea unei perspective instrumentale care pune accent pe maximizarea utilității formulelor multilaterale formale). Trend-ul actual permite să observăm însă faptul că angajamentele în formule multilaterale instituționalizate au încecat să reprezinte un scop în sine sau mijloace optime de promovare a intereselor vitale ale SUA; în viziunea administrației Bush aceste formule constrâng, limitează SUA și pe ceilalți actori din sistem care acceptă regulile și normele comunității internaționale ca fiind imperative legitime, pe de altă parte însă acestea au o eficiență redusă, o capacitate de coerciție limitată în raport cu aşa numitele "rogue states" și statele falimentare care afectează prin natura lor interese de securitate vitale ale SUA. În acest context, Washington-ul promovează doctrina noului unilateralism care optează pentru maximizarea proprietății securității prin minimizarea constrângerilor asupra libertății sale de acțiune: *Their project is thus to restrain America by building an entangling web of interdependence, tying down Gulliver with myriad strings that diminish his overweening power.*⁴ Violența apocaliptică este o amenințare imediată astfel că efortul de a consolida regulile și instituțiile comunității internaționale sunt lipsite de o valoare practică imediată. Într-o astfel de lume regulile internaționale, parteneriatele tradiționale și standardele de legalitate devin secundare. Efectul acestor rețele de interdependență este de a tempera/modera puterea americană iar scopul acestei arhitecturi multilaterale este acela de a reduce libertatea de acțiune a Statelor Unite prin suordonarea acesteia față de voința și interesele celorlalte națiuni.

O consecință logică derivată din asumarea acestei opțiuni tactice este aceea că SUA percep sistemul

său tradițional de alianțe ca fiind secundar în raport cu imperativul afirmării neîngrădite a libertății sale de acțiune. Mai mult, SUA preferă să opteze pentru acțiuni unilaterale în fața noilor amenințări, care maximizează libertatea sa de acțiune și minimalizează input-ul constrângător al aliaților. Această concepție se fundamentează pe supremația SUA în materie de capabilități de power projection în orice teatru de operațiuni. În general, Washington-ul tinde să evite mecanismele de tip "checks and balances" de tipul alianțelor tradiționale care promovează operațiuni comune datorită gradului scăzut al acestora de eficiență operațională. Aliații devin utili atunci când se subsumează automat preferințelor și intereselor americane; aceștia au devenit mai degrabă un *asset strategic* a căror utilitate depinde de circumstanțe. Scopul consultărilor cu aliații săi tradiționali este mai puțin acela de a forja o politică operațională comună ci acela de a-i convinge pe aceștia de justețea cauzei SUA și mai mult pentru a construi un consens și o legitimitate internațională în jurul poziției americane.

Pe scurt, se observă o dezangajare în raport cu formulele instituțiilor internaționale care tind să instituie un sistem de "checks and balances" asupra exercitării puterii americane; sunt preferate formulele flexibile aggregate în jurul intereselor americane și cu o agenda dictată de Washington.

În fața alianțelor tradiționale de tipul NATO caracterizate printr-un sistem decizional rigid și inertial care limitează enorm eficiența sa operațională și viteza de reacție, sunt promovate "coaliziile de voință" flexibil coagulate în jurul principiului "misiunca definește coalitia": "*One of the most important concepts concerns the nature of coalitions in this campaign and the mission has to determine the coalition, not the other way around. Otherwise the mission will be reduced to the lowest common denominator. There will not be a single coalition, but rather different coalitions for different missions, what the secretary calls flexible coalitions.*"⁵

Nu în ultimul rând doctrina conservatoare își propune să ofere un scop, o finalitate puterii unipolare. Doctrina noului unilateralism, pentru a prelua formula lui Charles Krauthammer, postulează imperativul de a folosi unipolaritatea și resursele unice de putere oferite de aceasta ca un mijloc de promovare și proiectare nu doar a unor interese americane egoiste ci și a unor finalități globale. Noul unilateralism pledează pentru proiectarea conștiință a puterii americane în virtutea unei finalități globale-extinderea păcii și stabilității internaționale prin promovarea democrației. Cu alte cuvinte scopul este aşadar nu doar acela de a face lumea mai sigură pentru democrație ci chiar

acela de a face lumea mai democratică.

Cei mai influenți neoconservatori militează pentru folosirea activă a puterii unipolare de o asemenea manieră încât să genereze o schimbare a regimurilor politice din acele state care amenință pacea și securitatea internațională. Această politică de tipul *regime change* nu reprezintă decât finalitatea unei strategii extinse de promovare a unei guvernări liberal democratice în întreaga lume.⁶

Eliminarea acestor regimuri politice tiranice nu reprezintă decât un obiectiv limitat, scopul de fond fiind liberalizarea/democratizarea acelor state și societăți considerate ostile. Pentru neoconservatori coexistența cu aceste regimuri dictatoriale nu reprezintă o soluție, ei pledând efectiv pentru o transformare de esență a acestor state prin eliminarea regimurilor lor ostile și democratizarea societăților.

Perspectiva neoconservatoare presupune totodată și un ambițios proiect de inginerie socială, de reformare și transformare a unor state puțin permeabile democrației.

Retorica neoconservatoare a devenit extrem de influentă în mediul de securitate post 11 septembrie atunci când necesitatea promovării democrației devine un imperativ de securitate și totodată un mijloc indispensabil pentru securizarea intereselor naționale americane. În acest context putem comprima politica externă articulată de administrația Bush în perioada imediat următoare campaniei din Afganistan, la formula **globalismului democratic**.⁷

Războiul din Irak trebuie înțeles în acest cadru normativ. Campania de eliminare a regimului Saddam Hussein reprezintă articularea/implementarea și totodată produsul finit al curentului neoconservator și a strategiei globalismului democratic care-și propune să facă din difuzarea democrației și succesul libertății, mijloacele și finalitatea politicii externe americane. Proiectul neoconservator de a revoluționa Orientalul Mijlociu prin transformarea Irakului post-Saddam într-o democrație autentică promite să atingă unele din cauzele originare ale terorismului. De fapt inamicul Statelor Unite nu este Bin Laden ci amalgamul exploziv de opresiune politică, intoleranță religioasă, ruina socio-economică a lumii arabe, adică toate acele elemente care conjugate produc radicalismul arabo-islamic. Agenda transformativă neoconservatoare propune angajarea puterii unipolare a Statelor Unite într-un proiect major de inginerie socială care vizează liberalizarea/democratizarea forțată a Orientalului Mijlociu prin reformarea acelor elemente cheie care alimentează radicalismul arabo-islamic: "*At some point you have to implant something organic and self-developing. And that something is democracy*".

Neoconservatorii promovează o doctrină a libertății conform căreia difuzarea/expansiunea libertății și a democrației în lume reprezintă un interes major de securitate al Statelor Unite. Background-ul empiric care susține și conferă validitate acestei perspective este focalizat pe modelul Germaniei și al Japoniei de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, moment în care cele două amenințări majore pentru securitatea globală vor fi transformate prin “nation-building” în societăți liberale și totodată în avanposturi de apărare a libertății. Eliminarea și totodată formatarea regimurilor politice din aceste state, urmată de impunerea unor regimuri democratice vor transforma Germania și Japonia în doi aliați cheie ai Statelor Unite.

În consecință pasul logic succesiv și totodată imperativ în strategia de ansamblu a războiului împotriva terorismului era în viziunca neoconservatorilor promovarea libertății și a democrației tocmai în acele regiuni considerate a fi un safe-haven pentru radicalismul arabo-islamic. Revoluționarea democratică a Irakului ar fi însemnat amorsarea unui proces gradual și evolutiv de transformare și democratizare a întregului Orient Mijlociu și totodată crearea unei presiuni politice de esență liberală ce ar fi produs în timp o basculare a regimurilor politice radicale.

Michael McFaul consideră că “Statele Unite ar trebui să devină încă o dată o putere revizionistă-un stat care-și propune să schimbe sistemul internațional ca mijloc de maximizare a securității sale naționale. Scopul ultim al puterii americane este crearea unei comunități internaționale de state democratice ce cuprinde fiecare regiune a planetei.”⁸ Cu alte cuvinte globalismul democratic neoconservator pledează pentru folosirea puterii unipolare a SUA de o manieră activă, chiar ofensivă cu scopul de a altera status-quo-ul în acele regiuni controlate de radicalismul arabo-islamic încercând totodată să creeze cadrul societal optim care să favorizeze transformarea democratică. Finalitatea ultimă a politiciei externe neoconservatoare este transformarea politicii mondiale folosind puterea unipolară a SUA pentru a construi societăți liberale.

Pentru a înțelege dimensiunile și impactul revoluției în politica externă americană induse de administrația Bush, ar trebui mai întâi să conturăm coordonatele generale ale strategiilor avansate de SUA în perioada postbelică și care pe fond se află la originea proiectării sistemului internațional contemporan.

La începutul perioadei postbelice Statele Unite se confruntau cu o dilemă strategică: problema configurației unei ordini sistemice în condițiile unor relații de putere de o asimetrie extremă. În acest context Statele Unite vor opta pentru o ordine sistemică configurață în jurul unui sistem integrat și interdepen-

dent de alianțe de securitate, piețe deschise, instituții multilaterale și formule comune de gestiune și guvernare a sistemului. Era o ordine construită pe interese și valori comune, ancorată în capitalism și democrație. Pe de altă parte era o ordine politică construită pe fundamentalul puterii americane, pe legături instituționale și parteneriate politice strategice. Aspectul esențial al acestei ordini este reprezentat de structura sa de securitate, care asigură întregii construcții stabilitate și coeriență.

Pe fond, puterea statului care domină sistemul reprezintă, în condițiile unor relații de putere asimetrice, o amenințare pentru stabilitatea întregului edificiu. În mod potențial puterile secundare se pot simți amenințări de puterea nelimitată și necontrolată a virtualului hegemon și pot genera aliniamente sau chiar alianțe temporare de contrabalansare a acestuia.

În aceste condiții Statele Unite au încercat să-și convertească poziția de putere relativă într-o ordine internațională stabilă în care să poată fi integrate și celelalte state. Proiectul postbelic era acela de a genera o ordine politică legitimă – în care membrii săi participă voluntar și consimt la orientarea generală a sistemului (cu alte cuvinte sistemul legitim dezvoltă, reproduce o ordine politică stabilă în timp ce actorii consimt și internalizează principiile și regulile de bază, acceptându-le ca fiind proprii).

Elementul critic în formarea acestei ordini pe fondul unor relații de putere asimetrice a constat în capacitatea Statelor Unite de a se angaja în ceea ce John Ikenberry a numit “**strategic self-restraint**” – abilitatea de a exprima în fața potențialilor parteneri garanții credibile în legătură cu angajamentul de a-și restrângi puterea și de a opera în interiorul regulilor și principiilor stabilite în ordinea postbelică.⁹

În absența acestor garanții puterile secundare din sistem ar fi tentate să reziste hegemoniei americane și să se angajeze în rivalități strategice și în alianțe de contrabalansare a puterii dominante.

Astfel, tendința a fost aceea de a contura un angajament constituțional, cu alte cuvinte să creeze instituții de bază și principii operative care să limiteze/reglementeze capacitatea puterii hegemonice de a-și exercita arbitrar puterea.¹⁰

Un prim element fundamental în configurația sistemică a noii ordini internaționale este ceea ce Ikenberry va numi “**binding institutions**”, cu alte cuvinte mecanisme instituționale prin care statele își autolimită puterea. Pentru a se confrunta cu incertitudinile și disparițările de putere din sistem, actorii vor articula strategii instituționale menite să lege statele împreună și să circumscrive un cadru normativ de exercitare a puterii. Aceste strategii vizau instituirea unor instituții

interguvernamentale care vor crea legături solide între marile puteri postbelice creând o rețea complexă de interdependențe și constrângeri: “*institutions can shape and limit the way in which power can be used in the system, there by rendering asymmetric postwar power relations less potentially exploitative and commitment more certain... By creating a mutually constraining environment, institutions allow states to convey assurances to each other and mitigate the dynamics of anarchy.*”¹¹

La baza demersului postbelic al Statelor Unite se află o strategie de “**security binding**” care viza legarea împreună a celor mai avansate democrații capitaliste prin parteneriate de securitate, alianțe militare, cu scopul de a crea o structură interdependentă de angajamente și constrângeri instituționale și mecanisme de reasigurare (un vast sistem de alianțe al cărui centru era SUA).

Proiectarea acestui sistem depășește paradigmă clasică ce vizualizează alianțele ca fiind o agregare a puterii membrilor cu scopul de a le maximiza securitatea în fața puterilor și amenințărilor externe. Alianțele SUA cu statele din Europa și Japonia au fost create atât în ideea de a descuraja statele ostile cât mai ales pentru a stabiliza și gestionă relațiile dintre partenerii de alianță. Creând această rețea interconectată de alianțe de securitate, SUA au putut cu ușurință să gestioneze relațiile de putere din Europa și Asia, reușind cu succes să prevină reproducerea incontrolabilă a spiralei de insecuritate generată de dilema de securitate sau de rivalitatea strategică dintre marile puteri. Mai mult, permite Statelor Unite să-și proiecteze puterea oriunde în lume cu scopul de a limita și gestionă exercițiul neîngrădit al puterii.

Sustenabilitatea ordinii politice postbelice este explicată prin preponderența puterii americane în sistem și în mod complementar printr-o formă de hegemonică instituționalizată și transparentizată: “*the alliances serve to bind Japan, the US and Western Europe together and thereby reduce conflict and the potential for strategic rivalry between these great powers. The alliances help these states to establish credible commitment mechanisms that allow each state to gain access to the policy making processes in the others.*”¹²

Statele Unite au recurs la ceea ce am putea numi strategia multi-lateralismului liberal care consideră că interesele naționale și de securitate ale SUA sunt maximizate de o ordine internațională organizată în jurul structurilor democratice, a piețelor libere, a instituțiilor multilaterale și mai ales în jurul unor “binding security ties”. Statul dominant a apelat la o astfel de strategie cu scopul de a institui o serie de

mecanisme prin care să stabilească constrângeri asupra exercițiului arbitrar al puterii și mai mult, să închidă, să fixeze această putere într-o ordine postbelică consensuală. Statele Unite au înțeles că interesele sale vor fi cel mai bine avansate prin construcția unui cadru global de reguli și instituții cu scopul de a fixa SUA în centrul unui sistem internațional favorabil și permisiv capabil să ofere legitimitate puterii Americane. (un “framework” sustenabil pentru puterea americană)

În perioada de după cel de al doilea război mondial, SUA s-au angajat într-un proces vast de “*institutions building*” destinat a furniza lumii postbelice o arhitectură de securitate și stabilitate care prin natura ei să reflecte interesele tuturor actorilor din sistem. Această agendă postbelică a vizat nu numai crearea de instituții de securitate precum ONU și NATO, ci și regimuri internaționale proiectate să promoveze reconstrucția economică, dezvoltarea și prosperitatea, precum Planul Marshall, sistemul monetar de la Bretton Woods, acordurile GATT de promovare a comerțului liber. Aceste instituții au prezervat și extins puterea americană de o asemenea manieră încât au beneficiat toți cei care au participat.

Acest tip de constrângere strategică prin folosirea inedită a instituțiilor multilaterale explică apariția relațiilor stabile și de cooperare dintre Statele Unite și celelalte democrații industriale chiar pe fondul unor disparități extreme de putere între acestea. Aceste “*binding institutions*” cum ar fi NATO și WTO stabilesc constrângeri instituționale care limitează în mod efectiv exercițiul concentrat de putere; acestea sunt mecanisme multilaterale de restrângere a puterii care limitează puterea statului dominant și face posibilă rezistența statelor slabe în fața acestuia.

Componenta liberal instituționalistă postbelică încearcă o soluționare a incertitudinilor induse în sistemul internațional de puterea americană. Statele europene și cele asiatici acceptă leadership-ul unui sistem politico-economic consimțit. În schimb, SUA se transparentizează și se leagă de partenerii săi, proiectând un cadru instituționalizat care permite reproducerea stabilității acestor parteneriate pe termen lung, devenind un “user friendly” în sensul că este *accountable*, supusă unor reguli și norme inerente acestei comunități instituționalizate (aceasta permite derularea unui flux politic permanent între SUA și partenerii săi și mai mult facilitarea a ceea ce putem numi “joint decision-making”). Ordinea politică generată preia o serie de caracteristici constituționale. În perioada postbelică a fost creată o ordine internațională care depășește limitele politicilor de tip balanță a puterii și dezvoltă caracteristici constituționale, prin urmare, un

sistem internațional prin care regulile, drepturile sunt consumite în masă, sunt instituționalizate și sunt evidețe pentru toți. Natura transparentă a politicii americane și rețeaua de instituții multilaterale reasigură statele slabe de faptul că pot fi încredințate că Statele Unite sunt angajate să îndepărteze exercițiul arbitrar al puterii: “*The US makes its power safe for the world and in return the world agrees to live within the american system*”.¹³

Ikenberry consideră că SUA au încercat să creze o ordine constituțională internațională în care prevalează domnia legii, instituțiile multilaterale controlează exercițiul puterii, iar stabilitatea sistemului este atinsă prin limitarea recursului la putere. În vizionarea sa două sunt elementele fundamentale ale unei ordini constituționale: pe de o parte stabilirea de reguli și instituții care fixează limitele autoritare în exercițiul puterii și pe de altă parte legitimitatea sa (în sensul că sistemele constituționale sunt private de către toți membrii, care participă voluntar și consimt la orientarea generală a sistemului, ca ordini politice legitime).

Această perspectivă instituționalistă explică motivul pentru care primatul american nu a primit răspunsul normal de rezistență și contrabalansare și în mod complementar, motivul pentru care ordinea internațională a rămas atât de stabilă după Războiul Rece în ciuda acestor asimetrii extreme de putere: statul dominant poate stabili o ordine constituțională între statele democratice, o ordine guvernată de domnia legii și considerată legitimă de către toți actorii care participă voluntar și conviețuiesc după regulile și principiile impuse de aceasta.

Implicații

11 septembrie a semnalat sfârșitul erei geopolitice și inaugurarea unei ere a politicii globale. Politica externă americană nu mai este axată pe geografie politică ci va fi definită de combinația, interacțiunea a două variabile: puterea fără egal a SUA și fenomenul de globalizare extensivă care domină lumea contemporană.

Provocarea pentru *policymaker*-ii de la Washington este recunoașterea acestei schimbări fundamentale dar mai ales imperativul de a reorienta, de a adopta politica externă americană pe noul mediu de securitate (amenințări care sunt prin natura lor globale – terorismul internațional, proliferarea WMD, problema statelor falimentare și a celor slabe) utilizând activ puterea militară, economică și politică a SUA cu scopul de a crea, de a contura un mediu internațional care să reflecte interesele și valorile sale vitale.

Provocarea centrală rezidă în capacitatea de a

transforma puterea SUA în influență internațională efectivă fără ca superioritatea sa militară și economică să producă resentimente sau să-i alieneze chiar și pe cei mai apropiati aliați. Cu alte cuvinte trebuie depășită percepția indusă de Statele Unite în urma războiului din Irak – o putere hegemonică orientată spre un comportament unilateral în scopul de a-și maximiza propriile interese egoiste de securitate: “*Today, we face an international community increasingly skeptical of US intentions and resentful of our power*”.¹⁴

Sustenabilitatea puterii americane depinde de finalitatea scopului în virtutea căreia aceasta este angajată; în mod imperativ Sustenabilitatea leadership-ului american depinde de capacitatea de a produce și crea o ordine internațională legitimă adică o ordine care să reflecte interesele vitale nu numai ale SUA ci mai ales ale celorlalți actori din sistem. Finalitatea politicii externe americane este limitată de percepțiile celorlalți actori din sistem care ar trebui să înțeleagă că aceasta promovează nu doar interese ale SUA ci și propriile lor interese.

Într-o eră a politicii globale imperativul SUA rămâne acela de a angaja puterea sa indispensabilă în slujba intereselor legitime ale comunității internaționale:

“*New american leadership should aim to maximize global public goods – global peace and stability, global economic opportunity and growth, public health, democracy and respect for human rights*.¹⁵

Este imperativ ca SUA să-și readapteze prioritățile în materie de politică externă cu scopul de a avansa un răspuns eficient și multilateral în fața unor provocări de natură globală. SUA nu pot acționa pe o bază unilaterală în fața noilor provocări care substanțializează mediul de securitate post 11 septembrie, care impun prin natura lor un efort multilateral al comunității internaționale – terorismul internațional, state falimentare și fenomenul proliferării dispozitivelor WMD. Mediul de securitate post 11 septembrie impune o agenda globală care necesită un răspuns, o reacție globală.

Vom relua pe scurt implicațiile generale care se desprind din agenda de politică externă promovată de SUA în perioada postbelică, urmând ca apoi să conturăm câteva asumții utile reorientării și fundamentalării răspunsului Washington-ului în raport cu lumea post 11 septembrie.

SUA au proiectat o politică externă construită în jurul conceptului de hegemonie cu caracteristici liberale, cu alte cuvinte o ordine internațională construită pe multilateralism, alianțe politico-militare coeziive, restrângere strategică, securitate colectivă și instituții internaționale. Au încercat să contureze o

ordine internațională constituțională capabilă să ofere un cadru normativ de reguli și instituții care să integreze în mod legitim pe ceilalți actori din sistem. Au încercat să proiecteze o ordine internațională fondată pe norme și reguli împărtășite și acceptate de către ceilalți actori.

Pe de altă parte însă, SUA au căutat să fixeze puterea americană în centrul comunității internaționale, promovând o politică externă de auto-limitare, de legare a sa de alți actori internaționali în instituții constrângătoare cu scopul de a gestiona pe o bază comună și împărtășită diverse provocări globale.

Efectul acestei politici de a închide puterea americană în formule instituționalizate cu potențial de limitare a exercițiului arbitrar al puterii, a fost acela de a forma condițiile anarhiei internaționale în sensul transformării SUA într-o putere transparentă, predictibilă și imputabilă. Cu alte cuvinte, SUA se transformă într-o putere benignă, constrânsă și limitată de un cadru normativ legitim. Astfel puterea statului dominant este făcută mai puțin amenințătoare pentru puterile secundare, întrucât acesta operează în interiorul unor reguli și instituții care pe fond limitează și controlă modalitățile de exercitare a puterii. Acțiunile arbitrale ce pot amenința securitatea celorlalți actori sunt minime prin aderența statului dominant la ceea ce am numi “a rule-based order”.

Implicația pe fond generată de această strategie postbelică și care ar putea deveni principiul coordonator al oricărei administrații în fața mediului de securitate post 11 septembrie este următoarea: cu cât Statele Unite își semnalează intenția de a opera, de a funcționa în interiorul unor instituții internaționale multilaterale, cu atât celelalte state vor alege să coopereze mai degrabă decât să reziste statului dominant (este o formă de hegemonie transparentă și benignă).

Dimpotrivă, cu cât SUA își vor afirma intenția de a se dezangaja dintr-o ordine internațională bazată pe reguli care limitează și constrâng libertatea de acțiune a statului dominant sau chiar vor adopta acțiuni unilaterale, cu atât ceilalți actori vor alege să reziste decât să coopereze cu acesta.

În noul context de securitate, Statele Unite ar trebui să promoveze o politică externă centrată pe o agenda care ambiționează să angajeze puterea SUA într-un efort de constituționalizare a vieții internaționale:

“The strategy of multilateralism – and the search for rule-based agreements – should increase rather than decrease with the rise of American unipolarity. It predicts that the existing multilateral order – which itself reflects a multilateral bargain between the US and the outside world should rein in Bush adminis-

nistration – and it suggests that the current administration should respond to general power management incentives and limit its toward unilateralism.”¹⁶

Noul context impune ca SUA să se angajeze într-un amplu efort de eficientizare și recalibrare a instituțiilor comunității internaționale pe noile amenințări; mai mult trebuie să proiecteze o politică externă care combină puterea SUA cu formulele multilaterale de gestiune a ordinii internaționale.

Este în interesul SUA de a promova și avea aranjamente, instituții și norme internaționale care integrează interesele legitime ale celorlalți actori din sistem. Washington-ul ar trebui să-și folosească preeminența pentru a construi formule de cooperare internațională eficiente: *“The challenge of the global age require a foreign policy that puts America’s primacy at the service of cooperative efforts.”¹⁷*

Eficiența acestora este în cele din urmă traducibilă în capacitatea Washington-ului de a consolida abilitatea aranjamentelor internaționale existente de a monitoriza aplicarea cadrelui normativ internațional ca expresie a consensului actorilor din sistem și mai ales de a forța implementarea acestui set minimal de reguli ale comunității statelor acolo unde este necesar.

Este imperativă consolidarea regulilor și a instituțiilor care constrâng prin natura lor comportamentul statelor. În cazul în care anumite state ignoră sau încalcă cadrul normativ internațional, amenințând prin natura acțiunilor întreprinse, pacea și securitatea internațională, este imperativ apelul la anumite结构 sau formule de enforcing eficiente: *“that requires using America’s power in concert with friends and allies to make existing international rules and institutions more effective, to forge new structure of cooperation to deal with emerging challenges and opportunities, and to make sure that agreed rules and norms are effectively enforced. It is only through such cooperative efforts, backed by the judicious use of power, that the US can create a world order that is conducive to its interests.”¹⁸*

Tendința este aceea de a consolida un set minimal de reguli și norme capabile să răspundă noilor amenințări de securitate – încălcarea drepturilor omului, state falimentare, proliferarea dispozitivelor WMD și mai ales terorismul internațional. Lumea globală creează o interdependență a insecurității astfel încât se impune coagularea unui cadru normativ eficient care să regularizeze cadența instabilității; noul context induce o recalibrare, o reformare a coordonatelor clasice ale sistemului internațional între care un loc central îl ocupă conceptul de suveranitate. Aceasta nu mai are o dimensiune absolută, ci trebuie să fie

percepută ca fiind imputabilă, responsabilă în fața comunității internaționale. Libertatea statului este condiționată de comportamentul său, de capacitatea de a funcționa în limitele impuse de cadrul normativ internațional. Pe scurt, suveranitatea statului implică drepturi dar și obligații; statul este imputabil (accountable) pentru consecințele politicilor sale în fața comunității internaționale.

Asistăm la o tendință de dezvoltare a ceea ce Tony Blair a numit o doctrină a comunității internaționale “care reformulează principiul non-interferenței și accentuează responsabilitatea statelor pentru propriile acțiuni în fața comunității internaționale – această doctrină fixează un standard minim de drepturi și obligații pe care un stat le deține prin conceptul de suveranitate, definind astfel aderența statului respectiv la o comunitate de valori și la un cadru normativ internațional.

Atunci când un anumit stat promovează politici irresponsabile care prin consecințele lor pot fi catalogate ca amenințări la adresa păcii și securității internaționale, drepturile juridice inerente suveranității sale nu mai pot asigura o protecție absolută în fața unei intervenții în numele comunității internaționale pentru a stopa efectele și consecințele respectivei politici (exemplul înregistrat de practica internațională este purificarea etnică):

“Acts of genocide can never be a purely internal matter. When oppression produces massive flows of refugees which unsettle neighboring countries than they can properly be described as threats to international peace and security... The most pressing foreign policy problem we face is to identify the circumstances in which we should get actively involved in other people’s conflicts.”¹⁹

În contextul unei lumi integrate, consecințele instabilității dintr-o anumită regiune nu sunt limitate, circumscrise doar la aceasta ci se pot vărsa în țările vecine reproducând o spirală de instabilitate care amenință pacea și securitatea internațională. Din ce în ce mai mult în condițiile unei lumi interdependente în care instabilitatea poate descrie o traекторie contagiioasă, “problema lor” devine și “problema noastră”.

Instabilitatea globală impune un imperativ comunității internaționale în sensul că aceasta trebuie să se implice activ în gestionarea potențialelor focare de instabilitate care amenință pacea și securitatea internațională.

Lumea post 11 septembrie are nevoie de ordine, de stabilitate – o doctrină a comunității internaționale de “containment” a instabilității:

“I advocate an enlightened self interest that puts our values right at the keat of the policies neces-

sary to protect our nations. Engagement in the world on the basis of these values, not isolationism from it is our hard-headed pragmatism for 21st Century.

A series of interlocking alliances with a common agenda on issues of security, trade and stability should replace old rivalries.

In all these areas, we seek one integrated international community, sharing the same values, working to the same goals.”²⁰

Sistemul internațional tinde spre constituționalizare. Constituțiile reprezintă o formă de constrângere legală asupra actorilor politici, manifestate ca declarații de principii care specifică drepturi, responsabilități și reguli de bază ale participanților. Un sistem internațional constituțional încearcă să fie un sistem care instituie mecanisme de “checks and balances”, un set de constrângerile instituționale asupra statelor membre, obligându-le pe acestea să-și transparentizeze procesul de luare a deciziilor și să adopte politici conforme cu principiile și regulile de bază ale comunității internaționale. Tendința este aceea de a transforma statele în entități imputabile în fața comunității internaționale și de a institui în mod complementar un proces de monitorizare a modalităților de exercitare a suveranității lor interne (îndeosebi a puterilor și a drepturilor atașate acesteia). Statul a devenit o entitate imputabilă în fața comunității internaționale, purtătoare de drepturi dar și de obligații/responsabilități.

Constrângerile asupra puterilor suverane sunt asigurate prin dispozitive și proceduri instituționale care încearcă să-i integreze pe actorii purtători de suveranitate într-o ordine care să-i constrângă să-și exerceze puterea printr-un proces politic instituționalizat la nivelul întregii comunități internaționale.

O ordine constituțională are capacitatea de a limita și de a controla modul în care un actor își exercită puterea și mai mult de a-l obliga să o folosească în conformitate cu normele și interesele comunității internaționale.

O ordine internațională constituțională presupune o arhitectură instituțională capabilă să-i constrângă pe actori să proiecteze politici conforme cu normele și regulile împărtășite ale comunității internaționale. În caz contrar, atunci când trebuie să se confrunte cu state care adoptă politici care amenință pacea și securitatea internațională, comunitatea internațională trebuie să fie capabilă să adopte măsuri coercitive, măsuri de enforcement a normelor de bază.

În contextul strategic post 11 septembrie, când lumea se confruntă cu amenințarea statelor falimentare, a epurărilor etnice, a terorismului internațional și mai ales a statelor care dețin dispozitive WMD, este imperativă proiectarea unei arhitecturi instituțio-

nale funcționale capabile să instituie un sistem de control internațional asupra comportamentului irresponsabil al acestor actori și chiar să adopte măsuri coercitive atunci când este pusă în pericol pacea și securitatea internațională.

NOTE

- ¹ Robert KAGAN and William KRISTOL, "The Present Danger", *The National Interest*, Spring, 2000, www.epnet.com
- ² George W.BUSH, Remarks at 2002 Graduation Exercise of the US Military Academy, West Point, NY, 1 June 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06>
- ³ Charles KRAUTHAMMER apud Ivo H. DAALDER, "The End of Atlanticism", *Survival*, vol.45, no.2, Summer 2003, p.152
- ⁴ Charles KRAUTHAMMER , "The unipolar moment revisited", *The National Interest*, Winter 2002-2003, www.epnet.com
- ⁵ Speech by Paul D. WOLFOWITZ, US Deputy Secretary of Defence, 38th Conference on European Security Policy, 2 februarie 2002 In: Jean-Yves HAINE (editor), *From Laeken to Copenhagen European defence: core documents*, vol. III, Chaillot Papers, no.5, The European Union Institute for Security Studies, Paris-February 2003,pp.22-30.
- ⁶ Robert KAGAN and William KRISTOL, op. cit.
- ⁷ Charles KRAUTHAMMER, "Democratic Realism: An American Foreign Policy for a Unipolar World ", Conferința *Irving Kristol*, 2004, *American Enterprise Institute*, Washington DC.
- ⁸ Michael McFAUL, "The Liberty Doctrine: Reclaiming the purpose of American power", *Policy Review*, April- May, 2002, p. 11.
- ⁹ G. John IKENBERRY, "Institutions, Strategic Restraint, and the Persistence of American Postwar Order" în *International Security*, vol.23, no.3 (Winter 1998/1999) , p 54
- ¹⁰ Ibidem, p.55
- ¹¹ Ibidem, p.60
- ¹² G. John IKENBERRY, "American Grand Strategy in the Age of Terror", *Survival*, vol. 43, Winter 2001-2002, p.24
- ¹³ Ibidem, p.21
- ¹⁴ Susan E. RICE, "U.S. National Security Policy Post-11:Perils and Prospects", *The Fletcher Forum of World Affairs*, vol. 28: 1, Winter 2003-04, p.136
- ¹⁵ Ibidem, p.139
- ¹⁶ G. John IKENBERRY, "The End of the Neo-Conservative Moment", p.16
- ¹⁷ Ivo H. DAALDER and James M. LINDSAY, "Power and Cooperation: An American Foreign Policy for the Age of Global Politics", In: Henry E. AARON, James M.LINDSAY, and Pietro S. NIVOLA (editors), *Agenda for the Nation*, Brookings Institution Press, Washington D.C.,2003, p.322
- ¹⁸ Ibidem,p.290
- ¹⁹ Speech by Tony BLAIR, *The doctrine of international community*, 22 April 1999, www.number-10.gov.uk
- ²⁰ Speech by Tony BLAIR, *Making the right choices at the time of destiny*, 7 April 2002, www.number-10.gov.uk

OCTAVIAN MANEA - absolvent al Facultății de Științe Politice din Universitatea București. Bursier pentru un semestru la Facultatea de Științe Politice din Bologna.

SEMNAL

C. S. Lewis

Desființarea omului

Editura: Humanitas

Anul aparitiei: 2004

Traducere de Petruța-Oana Naiduț

Modernitatea a minat prestigiul și statutul obiectiv al virtuților, al calităților morale; ea a creat ceea ce C. S. Lewis numește „oameni fără piept”, oameni lipsiti de sediu simbolic al curajului, onoarei, responsabilității. Cartea reunește trei conferințe ținute de autor la Universitatea din Durham în februarie 1943, în plin război. Pentru a proba faptul că raportarea la o normă absolută și articularea morală constituie un dat obiectiv, definitoriu al omului, pentru a proba universalitatea acestui dat, C. S. Lewis invocă magiștri ai gândirii iudaice și creștine, elene și romane (printre ei: Platon, Aristotel, Augustin, Toma d'Aquino), ca și magiștri ai gândirii extrem-orientale (Confucius, înțeleptii hinduși). Cartea e socotită una dintre cele mai clarvăzătoare critici ale omului modern și post-modern. Învățat să socotească adevarul și dreptatea ca pe niște chestiuni subiective, divers interpretabile, omul acesta nu mai posedă reperul vertical care să-i dea rezistență în fața forței brute, a tiraniilor de tot soiul, a totalitarismului. ■

Institutul Român de Istorie Recentă

Politica externă comunistă și exil anticomunist

Editura: Polirom

Anul aparitiei: 2004

Cuprins:

Istoriografia română: trecut și viitor • Pagini de politică externă a României • Din istoria exilului românesc • Recenzii. Note de lectură

Descriere:

Atunci când analizăm un program de cercetare a istoriei recente a României este extrem de important să ne aplecăm în primul rând asupra agendei morale. Din păcate, preocuparea pentru chestiunile morale nu a fost o caracteristică definitorie a istoriei recente din România, unde „trădarea cărturarilor” a constituit o problemă timp de peste două secole. Articularea unei dimensiuni morale istoriei întâmpină o rezistență puternică, nu numai în cultura românească, ci și în rândurile istoricilor în general. ■

The European Security and Defence Policy from the Strategic Theory Perspective

A Skeptical View*

SEBASTIAN HULUBAN

Introduction

The September 11 terrorist attacks on the U.S. territory have already changed international relations in significant ways. The only problem is that many policy-makers do not seem yet fully prepared to become aware of these changes. Consequently, it would be probably tautological to assert that it is much more difficult to become aware of the occurred changes in allied settings.

For better or worse there are already voices that ask for fundamental changes in the relationship between the transatlantic partners or friends. Robert Kagan (2002) is among the first who advanced challenging and radical views on the consequences of a prolonged transatlantic gap. Much more recently, it has been asserted that the fundamental symbol of transatlantic relations, namely NATO, “is a luxury the United States can no longer justify” (Merry 2003). For Wayne Merry, NATO represents, especially after the end of the Cold War, the symbol of the European psychological dependence on the United States in “the most fundamental area of public policy”, respectively defence. Merry’s solution is, of course, a radical one, “cutting the Gordian knot” like. But probably one should ask whether or not these kinds of solutions are not appropriate sometimes, and especially when one talks about security and defense issues. If we pay a careful look at the conceptual, strategic and institutional ambiguities (Lindley-French 2001) that have surrounded the main developments of European Security and Defence Policy it will seem that sometimes the “or-or” logical operator would work better than the “and-and”¹ one.

The essay is not very ambitious in its goals, namely to advance new and original ideas about how the ESDP and transatlantic security relations should look like in the future. Its main objective is to provide a critical

framework for analysing the main developments that took place in the areas of foreign, security and defence policies within the European Union mainly during the last five years. The reason is that “there has been more progress on European security and defense issues since 1998 than in the previous 50 years” (Howorth 2001, 767). A particular focus will be on the latest developments, especially after the events of September 11, 2001. The main argument of the essay is that as long as the EU shows the ambition to develop its own security and defense policies, even armed forces, this evolution should be judged against the most basic principles and frameworks of strategic theory. Defence policy, like it or not, is about procuring, using and managing the so-called “last resort” tools of politics, namely the fighting power capacities and capabilities, *men at arms*. Thus, by using a broaden framework of strategic theory, the essay will analyze the ESDP from the standpoint of the three fundamental components of fighting power: *conceptual*, *material*, and *moral*². First, a logical/chronological presentation of the CFSP/ESDP for the last twelve years will be provided. The focus will be mainly on the process of institutional building. Then, the latest and most important developments within the ESDP will be analyzed by using the three conceptual lenses mentioned above. The conclusions will come in the end.

CFSP and ESDP after the Cold War

When one looks at the post-Cold War developments in the area of foreign, security and defence policies at the EU level one may ask: why should they bother at all? It is important to stress from the beginning that “being overtaken by events has hardly been a new experience for European leaders in their attempts to forge a collective capacity in foreign and security affairs” (Menon

2004). Thus, the debates within the Inter Governmental Conference preceding the Maastricht Treaty were “overshadowed” by the beginning of the Gulf War. Second, the period between Maastricht and Amsterdam has shown the obsolescence of the progress recently achieved taking into account the wars in former Yugoslavia. Moreover, the famous St. Malo French-British summit did not mean much by the time the NATO military intervention against Serbia in the spring of 1999 began. Last, but not least the events of September 11, 2001 and even more recently, March 11, 2004 in Madrid show more weakness than strategic decisiveness on security issues at EU level.

On the other hand, there are those, especially policy-makers that assert “The transatlantic relationship has been ... pivotal in helping us preserve the freedom, security and democracy we cherish” (Hoon 2004). For some of the European countries, the American military and economic added value in the First, Second, and during the Cold War is fundamental and remains decisive beyond the changing strategic and security environment. In this respect, NATO especially remains not just the winning military alliance of the Cold War, or the American military “toolbox” in Europe for out-of-area operations, but the main guarantee for the transatlantic pluralistic security community. In addition, the Americans did not prove to be very reluctant in paying the biggest part of the Alliance’s bills for the last sixty years.

Origins.

Historically speaking, since the beginning of XXth Century, the Europeans made attempts in developing a supranational military force. For instance, at the end of the First World War, the French Prime Minister, George Clemenceau had proposed to President Woodrow Wilson the idea of multinational military structure as the forced arm of the League of Nations. At the end of the Second World War, some of the Western European countries signed the Dunkirk Treaty of 1947 and the Bruxelles Treaty of 1948. The last one is currently considered as the trigger point of the debates regarding autonomous European security and defense structures. Nevertheless, it is interesting to emphasize that the French-British Treaty of Dunkirk was signed at a time when the two governments “were uninterested in the notion of European Union”, but just to deter against future German aggression (Aybet 2001, 59). The argument receives more consistency when we attempt to analyse the possible causal relationship between the development of a European Defense and Security Policy and European integration (Howorth 2000). In other

words, is the ESDP just a functional spillover provider for further integration, probably the most important (Ojanen 2002), or the ESDP rationale should ultimately rest on deterring existing threats and risks?

The Brussels Treaty lost from its impetus when the North Atlantic Treaty was signed in 1949 in Washington D.C. Thus, for the next forty years, “the European Community essentially remained a nested organization that was in practice protected by NATO, and by states’ own defense regimes” (Heighton 2002, 722). The main developments during the Cold War were limited to the European Political Cooperation (EPC), the eventual failure of the Fouchet Plans in 1962, and the “half-life” status of the Western European Union (created by the enlargement of the Brussels Treaty).

The early 1990s.

The end of the Cold War came at a time when the most important decisions in terms of further European integration were made. The Maastricht Treaty signifies the moment when the EPC was reformulated and, furthermore, it received the status of a pillar in the restructured Union and a new name, the CFSP.

The question regarding the reason behind building up such a new structure - in both political and institutional terms - would remain probably unanswered without taking into account the security uncertainties surrounding the first years after the Cold War (Keohane and Nye 1993). The collapse of the Soviet Union, the reunification of Germany, the Yugoslav tragedy, the Gulf War and the coming of the first prospects regarding the repositioning of the US global interests all contributed to the creation of the CFSP (Nugent 2003, 416). As Wallander and Keohane show, the end of the Cold War brought, in security terms, an end to the era of direct and clear threats and the beginning of an era of diffuse and intangible risks. In other words, “uncertainty provides a generic reason for establishing security institutions” (Wallander and Keohane 1999, 31). In addition, security and defense policies are not probably the most important parts of public policy (Merry 2003) but they are somehow peculiar in their content because of what has been called “the security dilemma” (Jervis 1978). Thus, *“security arrangements may be designed not only to cope with security threats, as are classic alliances, but also with security risks. Because the means to deal with these different security problems vary, we would expect institutional forms to vary as well ... Institutions meant to cope with security risks will have rules, norms, and procedures to enable the members to provide and obtain information and to manage disputes in order to*

avoid generating security dilemmas.” (Wallander and Keohane 1999, 25-26).

On the other hand, it is probably not so important to be concerned with why the CFSP has had been created at all, but about why it was created as it did. The Maastricht Treaty provided the first institutional ambiguities by spreading, for instance, the external activities of the Union (trade, development cooperation, enlargement, foreign and security policy) across the first two pillars. The situation became even more complicated after September 11, 2001 when the third pillar became also fundamental in the fight against terrorism³ and consequently for the common security and defense policy.

Beyond this lack of clarity in institutional design, the CFSP brought some positive significant developments. Thus, a set of general objectives in terms of common foreign policy, instruments of foreign policy such as common positions and joint actions (by unanimity), and the insertion of security issues, “including the eventual framing of a common defence policy, which might in time lead to a common defense” were all introduced. At the same time, the WEU received a new impetus by being “frequently projected as the ‘pivot’ between EU and NATO” (Deighton 2002).

EU-NATO relations.

On the other hand, an important development outside the EU context but with important future consequences was the decision taken by NATO to expand itself to the East and Central European post-communist countries. As Anne Deighton shows, during the 1990s there was a competition between NATO and the EU in the areas of membership and enlargement (2002). Although the EU did not engage with the idea of enlargement as early as NATO, one may argue that the enlargement of the EU to the East is probably the most successful story in terms of common foreign policy.

Moreover, during the first half of the 1990s an intensified cooperation between WEU-EU and NATO took place. First, the basic framework for EU-NATO cooperation has become the European Security and Defense Identity (1996). In addition, a procedural political-military framework has been built under the label of the Combined Joint Task Forces (CJTFs).

Moreover, the basic provisions encompassed within the co-called “Berlin +” agreements (1999) set up the framework for the use of the Alliance’s assets by the ESDP in possible future European autonomous operations. However, beyond the famous *three D’s* (no de-

coupling, no duplication, no discrimination) presented by the then US Secretary of State Albright the US underlined NATO’s prerogative to have a first refusal on the launching of a EU operation. A very bitter condition, which only added to the weakness and dependency status of the Europeans on US military toolbox.

Making of EDSP

The common foreign and security policy received further impetus by the Treaty of Amsterdam. Thus, policy instruments were extended by inclusion of “common strategies” next to joint actions and common positions, and the provision of enhanced cooperation and extension of QMV were added. In addition, the so-called “constructive abstention” device has been introduced allowing a state not to subscribe to a binding EU decision as well. In institutional terms, Amsterdam Treaty created the position of High Representative for CFSP as well.

Moreover, a WEU declaration in Petersberg added some flesh on the bones of the CFSP. Thus, by the insertion of the so-called Petersberg tasks within the TEU (Art 17.2), the EU gained a relatively clear framework for military actions such as “humanitarian and rescue tasks, peacekeeping tasks and tasks of combat forces in crisis management, including peacemaking”. It is relatively obvious that these types of missions were tailored with an eye on the events in former Yugoslavia, even though they were not fully used when necessary. In this regard it is also important to emphasize that the 2003 Constitutional Treaty (Art. 40.1) brings important changes in defining the military missions the EU may pursue: peacekeeping, conflict prevention and strengthening international security. In addition, the Constitutional Treaty explicitly mentions that these new missions, broadly defined, may be undertaken outside the area of the Union. Although, it still remains questionable why the Petersberg Tasks were inserted within the TEU as long as between 1992 and 1997 the Union showed to be unable to make use of this framework in former Yugoslavia for instance. Moreover, it would be more interesting to analyze further why Petersberg tasks, given their obsolescence, are still in place after September 11.

The Treaty of Nice “further strengthened” the potential of CFSP (Nugent 2003, 417). For instance the “enhanced cooperation” received clarity by signifying the decisiveness of some of the EU members to move further alone, and, in addition to advance common positions and joint actions that do not have military implications.

It should be noted that “enhanced cooperation” is actually a treaty label for what media called *the Directoire* of the big members (especially UK and France) since the St. Malo summit. The French-British summit of St. Malo in 1998 is often regarded as a path-breaking advance towards the ESDP. It is true the summit provided significant political impetus especially in terms of French-British cooperation. Meanwhile, it should be worth to notice the summit represented a common position of the only EU member states capable to interoperable act with the US forces within the full spectrum of military operations. Thus, as Deighton argues, “The St. Malo initiative was also based on consideration of the dire deficiencies in the capabilities of the EU and its members that the Bosnian war had exposed” (2002).

After St.Mallo

The St.Mallo summit explicitly called for “appropriate structures” to be established within the EU in order to acquire “the capacity for autonomous action backed up by credible military forces”. It is obvious these ambitious goals required measures to be taken at at least three levels: institutional, military, and budgetary (Howorth 2002). Thus, the Cologne European Council of June 1999 set out the institutional framework, whereas the Helsinki Council dealt with the military dimension. Unfortunately until now there is not a significant and clear cut approach for the budgetary dimension or what has been called the “capabilities-expectations gap” (Hill 1998).

The institutional machinery of the ESDP built since the Cologne summit is of “unprecedented proportions” (Howorth 2001). The legitimate question would be why so complex? Howorth argues that “The muddle which has emerged is the result of a number of incremental or parallel initiatives and a succession of trade-offs between several competing national agendas” (2001). In other words the terrible institutional complexity of ESDP reflects inter-governmentalism at work par-excellence.

Thus, after a short glance at this “monster” at least nine different institutional bodies may be identified: the General Affairs Council (GAC), the HR-CFSP, the Political and Security Committee (known universally by the French acronym COPS), the European Union Military Committee (EUMC) and the European Union Military Staff (EUMS). All of these operate under the aegis of the European Council. Additionally, the Politically Committee (emerged out from the EPC), the COREPER (an emerging institutional rival of the COPS), the Council Secretariat, and the rotating Presi-

dency complete the picture. Beyond these nine “inter-governmental” agencies we should add two supranational institutions, namely the European Commission (responsible for external relations and delivery and implementation of CFSP and ESDP) and the European Parliament which is expected to provide the necessary democratic oversight for any further military missions and generally over the ESDP process.

Moreover, it should be noted that institutional building “thirst” is far from being satisfied. In a recent paper, Antonio Missiroli and Martin Ortega - two of the most famous experts affiliated with the Institute for Security Studies in Paris, the expertise body of the Council and the HR-CFSP - call for the creation of a European Security Council based on the model of United Nations Security Council. The envisaged ESC should “operate as a steering committee between the EU Council (which will have an unwieldy 25 members after this May’s expansion) and the future European Foreign Affairs Minister envisaged by the draft constitution” (Missiroli and Ortega 2004).

In the end the complex institutional framework of the ESDP should be tested against the most fundamental requirement of defense policy: the rapid-decision making process. Ultimately beyond political will, decisiveness, and capabilities decisions regarding the use of military force in complex emergency situations as defined by Petersberg tasks (not to mention the fight against terrorism) should be first of all timely. And here probably lies the most important weakness of the institutional monster built in only five years at the EU level. As Anand Menon shows, “Quite apart from whether the EU will manage to fund ESDP, or whether its defense policies will improve or further strain relations with the United States, is the fundamental issue as to whether the Union will manage to take decisions effectively” (2003, 207). Menon identifies three major sensitive points in this regard. First comes the brake of member states’ different opinions over process, substantive issues and the goals of common defense policy. Second, the crucial issue of leadership⁴ at two different levels: lack of a hegemonic leader (such as the US within NATO) and institutional leadership in terms of weight, consistency and expertise. Finally, the issue of culture of decision-making completes the picture. It would be thus hard to imagine how new institutional bodies such as the ESC may solve the difficult issues presented above, especially when they are inspired by proverbial ineffective institutions such as the UN Security Council.

The Components of European fighting power

As it has been argued at the beginning the process of institutional building is not fundamental in understanding the ambitions regarding the creation of an as autonomous as possible European military component. As one of the toughest critiques of an autonomous European military force asserts, “the obsessive preoccupation of west Europeans with the nature of the mechanism they are creating rather than the environment in which it resides could ... render Europe incapable of dealing with those threats when they become truly menacing” (Lindley-French 2002).

It should be emphasized that in the end, the ambition and stubbornness of this process of institutional building must be tested against the less common denominator of any strategic military framework, respectively the capacity to deliver fighting power. Fighting power is not just about waging classical war but it is a mix of conceptual, material and moral elements interlinked among them. Institutional building, complex or not, like it or not, is finally fundamental to the future capacity of delivering fighting power in its conceptual, material and moral features.

The conceptual component

The most important recent development in this regard is without any doubt the document *A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy* (ESS) presented by the HR-CFSP Javier Solana to the European Council of Thessaloniki in June 2003 and approved last December. The document considers the EU as a global player. In terms of threat assessment, the document positions terrorism as the first, “growing strategic” threat to the European security, followed by the proliferation of weapons of mass destruction (“the greatest threat to our security”), regional conflicts (violent or frozen), state failure, and organised crime.

In terms of addressing the threats, especially terrorism, there is no specific military measure, especially among those currently available and related to Petersberg tasks. This is in spite of the fact the document states “In contrast to the massive visible threat in the Cold War, none of the new threats is purely military; ... each requires a mixture of instruments”. Thus, when coming to the main measures identified in addressing the terrorist threat these are all related to the Third Pillar tasks (Justice and Home Affairs): the European Arrest Warrant, an agreement on mutual legal assistance with US, and steps to attack terrorist financing. Should we then understand that regarding the main emerging threat to the European security there is no available mixture of instruments at disposal?

The issue of proliferation of weapons of mass destruction is problematic as well. On the one hand the document underlines the importance of strengthening the IAEA in the spirit of “effective multilateralism” pursued by the EU. On the other hand, the document explicitly states the EU “need to be able to act before countries around us deteriorate ... Preventive engagement can avoid more serious problems in the future (emphasis added).” In this respect an important diplomatic initiative has been undertaken last fall by the foreign ministers of UK, France and Germany relative to the Iranian secret nuclear programme. Presented as a successful instance of preventive engagement by effective multilateralism - as contrasted to the tough approach pursued by Americans by preemptive action - the initiative already seems doomed to failure, as a recent report of the IAEA director showed recently (Gordon 2004).

Another important part of the ESS is underlined by “the need to develop a strategic culture that fosters early, rapid, and when necessary, robust intervention (emphasis added)”. As it has been shown, the issue of a European strategic culture is fundamental if the ESDP is “to be anything more than hyperbole or unfulfilled commitments” (Cornish and Edwards 2001). It is though problematic whether this kind of strategic culture is already developing through a “socialization process considerably accelerated by the institutional arrangements put in place in the EU” (Cornish and Edwards 2001). The main danger here is similar with the “semantic, quasi-theological disputes on matters of post-structure and substance” that already affected the process of European construction generally (Menon 2003, 212). The debates over issues such as the European security defense identity (Aggestam and Hyde-Price 2001, Hyde-Price 2001), the European “civilian power” (Bull 1983), soft power, and European strategic culture are welcomed as long as they do not create strategic confusion that may further overshadow the material component and, more importantly, affect the moral one. As it has been argued, “European defence sits trapped between engaged and disengaged concepts of security, reflecting a profound strategic confusion within Europe over the objectives and methods of its security and defence” (Lindley-French 2002).

The material component

The material component refers mainly to the instruments of deploying, sustaining, using and extracting military forces in and from the theaters of operation. It is dealing with the operational and tactical deployment of military capabilities, but at the same time, it is

strongly connected to the conceptual, strategic component, which ultimately should remain political.

The most important development in the context of ESDP in this regard is the so-called Helsinki Headline Goal of 1999. It required that by the end of 2003, the EU should have been able to deploy - within the framework of Petersberg tasks - 60,000 troops, within 60 days and sustainable for a year. One-year sustainability means actually 180,000 troops (by taking into account a six-months cycle for rotation). In addition, the civilian assets envisaged at the Feira European Council encompass 5,000 police officers for international missions similar with Petersberg tasks and 1,000 police officers deployable in 30 days.

The Headline Goal has been supported by two important conferences on military capabilities in 2000 (Capabilities Commitment Conference) and 2001 (Capabilities Improvement Conference). A further European Capability Action Plan was also initiated. In addition, the Constitutional Treaty envisages the creation of a European Armaments Agency that should foster developments in the area of R&D and avoid duplication among the EU member states in terms of defence investments.

It should be noted that in spite of this capabilities improvement initiatives the EU military potential is largely behind that of the US and the operational quality of a future EU full operation is still questionable, especially at the higher level of Petersberg requirement which is considered similar with the operational intensity of the NATO intervention in Kosovo in 1999 (Horth 2002). As David Yost puts the argument forward, "Basic obstacles have proved difficult to surmount: a lack of political cohesion and unity in Europe, an absence of a shared vision of strategic requirements, and an unwillingness to spend more than minimal levels on military capabilities" (2003, 101). In other words, the material and conceptual components are significantly interlinked.

More recently, the European Council of December 2003 took notice of the serious delays within the framework of the Headline Goal 2003 and it advanced a new Headline Goal of 2010. A new framework has been launched by a joint British-French-German initiative. Labeled as the *Battle Groups concept*, the new initiative aims to create rapidly deployable multinational military groups (each group should have the size of a battalion, namely around 1500 soldiers) for Petersberg like and hard military operations (including special

mountain and desert troops). It is interesting to see whether in the end these battle Groups will be operationally interoperable with the new NATO Response Force for instance.

The moral component

One of the most important statements made at the St. Malo was actually an appeal to "credible military forces". Thus, beyond the tangible issues regarding the conceptual and material components of any fighting power there are significant intangible, or subjective elements that lay at the core of any military operations.

These "intangibles" refer to issues of loyalty, motivation, credibility, chain of command, "being under command" and so on. An important element in the study of the moral component of fighting power is historical, namely the use of experiences of the past. As Patrick Mileham argues,

"Our understanding of modern military motivation has almost certainly diminished since the major conflicts of the twentieth century. Our re-learning process now must be based on multidisciplinary analysis of great breadth as well as depth, discarding nothing that we can observe or even imagine" (Mileham 2001).

For instance, the most famous tragic story of a multinational army whose high quality "intangibles" remained famous in military history is the Imperial Army of Austria-Hungarian Empire during the First World War. Thus, despite the ascension of nationalist, xenophobic, and chauvinistic feelings throughout the Empire after 1848, between 1914-1918 the *KuK Armee* mobilized under its multinational flags almost eight million officers and soldiers. The number of losses in four years exceeded seven million human lives (Keegan 1999). It is still hard to imagine nowadays why did these "multinational soldiers" fight to the end in such a manner, especially when one takes into account the serious weaknesses and shortages in the conceptual and material components of the Habsburg military fighting power. It is only the moral component that may offer a credible explanation.

It is obvious how deficiencies in the material component may affect the motivation, morale, and loyalty of troops in combat or just in training. It should be also relatively clear that conceptual and strategic confusion in terms of orders, missions, chain of command and leadership may strongly undermine the moral component. In the end the dilemma relative to the troops trained under the aegis of ESDI and ESDP are similar

with those asked by Mileham: "Will they fight and will they die?" (2001). In other words, will there be a real European identity that motivate and create loyalty for the European servicemen and servicewomen to fight in combat? Failures such as those in Rwanda in 1994 or Srebrenica in the same year are still waiting for clear answers in order to avoid future catastrophes that may inflict fundamental damages on any future defence initiatives at the EU level.

Among the intangible, qualitative factors that may constitute a future agenda for ESDP the first coming to the mind is the issue of military institutionalization in terms of professional or conscript armies. For instance countries such as Germany and Greece will probably remain reluctant in changing the conscript system for the foreseeable future, whereas other countries have already moved earlier (UK) or recently (Spain, Italy) to professional forces. Second, different types of military institutions create different cultures. How will the conscript and professional military cultures interact in future EU operations? Third, the issue of military contract and the rules of engagement for the future European rapid reaction forces should be clarified. An important factor in this respect will be played by the conceptual component as well. Petersberg tasks or other future types of missions should be made as clear as possible for those that are supposed to implement them in combat.

Last, but not least is the issue of credibility of ESDP for the military personnel. By contrast, NATO has already developed a sense of loyalty by the very successful result of the Cold War and the various military operations undertaken since then. The question is on what base will the European defense identity be forged? Unfortunately, within the moral component of the fighting power the issue of duplication may not work.

Conclusions

As asserted in the Introduction, the main goal of the essay is not to bring a radical new approach in the analysis of the last twelve years developments of a common foreign security and defence policy for the European Union. Secondly, the essay did not attempt to join the significant number of voices that have criticized the EU leaders' attempt in developing an autonomous military and security component apart from NATO (Coker 2004, Menon 2003, Russell 2003, Sangiovanni 2003). The goal is rather modest, namely to analyze the ambitions of creating an ESDP as fighting power capacity along three fundamental dimensions: conceptual, material, and moral.

A critical evaluation of the last twelve years of institutional building has been provided by the insertion of major developments within the Treaties (Maastricht, Amsterdam, Nice, and the Constitutional Treaty), the European Council or bilateral summits. The answer the essay provides to these developments is that the "institutional monster" created in the last five years may affect, if not seriously amended, the conceptual, material and moral dimensions of any future European military undertaking. The uncertainties and ambiguities of the international environment required new security forums and institutions. The issue the essay underlines is the security institutions should not follow the ambiguities and uncertainties found in the security environment.

Moreover, the essay attempted to demonstrate it is not only the institutional ambiguity that may affect future European military missions. The design of interlinkages between the three components may have also serious consequences. The linkage between conceptual and material components is relatively clear because both dimensions have significant quantitative elements. In addition, from a military strategic point of view, there is a relatively stable connection between the strategic and operational/tactical levels.

On the other hand the influence of the conceptual and material dimensions on the moral one are not even taken into account up to this moment. As Mileham argues "There is, however, practically no research which assists in educating military commanders on ethos and morale. Most political leaders in Western nations have no education in such subjects at all. Military leaders are often too shy to tell them, or ignorant themselves" (2001). A careful consideration to the moral dimension is more than necessary because the consequences of a possible failure of a European autonomous military mission may be critical for the future. The EU can still afford to have delays in the material dimension or ambiguity within the conceptual one whereas a failure in the moral dimension may be devastating.

* The article is based on the research undertaken within the Chevening Scholar Program 2004 at the European Research Institute, University of Birmingham. I want to express my thanks to Professor Anand Menon for the fruitful support provided both before and after the paper has been completed.

NOTES

¹ I use the “or-or” and “and-and” logical operators to describe the almost 60 years long struggle within the member states of the EU between creating a separate or a non-duplicating defence policy from NATO and the US.

² The approach is borrowed from the current British Military Doctrine. The three components were first advanced by Field Marshal Sir Nigel Bagnall and his famous “Ginger Group” at the end of the 1980s. I chose this rather “national” framework for the simple reason it covers at a general level the most important strategic components of any fighting power. In addition, this three-level approach offers and interdependent perspective among the levels.

³ As the March 11, 2004 terrorist attacks in Spain showed, there is a significant lack of intelligence cooperation among the EU member states. Unfortunately, the discussions regarding an Euro-intelligence structure were allocated to the Third Pillar, Justice and Home Affairs, rather than the second one. The risk of a new cacophony is evident.

⁴ For an interesting account of the crucial importance of political leadership in war times see Eliot A. Cohen (2003) analysis. Not surprisingly, the book is one of the President’s George W. Bush favourites.

REFERENCES

- Aggestam, Lisbeth and A. Hyde-Price (2001) *Security and Identity in Europe. Exploring the New Agenda*. London: MacMillan.
- Aybet, Gulnur (2001) *The Dynamics of European Security Cooperation, 1945-91*. London: Palgrave, MacMillan.
- Binnedijk, Hans and Richard Kugler (2002) “Transforming European Forces” *Survival*, 44(3): Autumn, pp. 117-132.
- Bull, Hedley (1983) “Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms” in L. Tsoukalas, ed. *The European Community: Past, Present and Future*. Oxford University Press.
- Cohen, Eliott A. (2003) *Supreme Command*. New York: Free Press.
- Coker, Christopher (2004) *The ESDP: A Threat to the Transatlantic Alliance?* unpublished manuscript.
- Cornish, Paul and Geoffrey Edwards (2001) “Beyond the EU/NATO Dichotomy: the Beginnings of a European Strategic Culture.” *International Affairs*, 77(3), pp. 587-603.
- Deighton, Anne (2002) “The European Security and Defence Policy.” *Journal of Common Market Studies*, 40(4), pp. 719-41.
- Eliassen, Kjell A. ed. (1998) *Foreign and Security Policy in the European Union*. London: SAGE.
- European Council (2003) *A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy*. Brussels, 12 December.
- Gordon, Philip H. (2004) “More Sticks, Europe!” *Die Zeit*, March 18.
- Haftendorf, Elga, Robert O. Keohane, and Celeste A. Wallander eds. (1999) *Imperfect Unions. Security Institutions over Time and Space*. Oxford: Oxford University Press.
- Hill, Christopher (1998) “Closing the Capabilities-Expectations Gap” in J. Peterson and H. Sjursen, eds. *A Common Foreign Policy for Europe?* London: Routledge, pp. 18-38.
- Hoon, Jeff (2004) *Transatlantic Relations*, Munich: Speech by the Secretary for Defence at the Munich Security Conference, February.
- Howorth, Jolyon, and Anand Menon (1997) *The European Union and National Defense Policy*. London and N.Y.: Routledge.
- Howorth, Jolyon (2001) “European Defense and Changing Politics of the European Union: Hanging Together or hanging Separately?” *Journal of Common Market Studies*, 39(4) November, pp. 765-89.
- Howorth, J. (2002) “The European Security Conundrum: Prospects for ESDP after September 11, 2001” Paris: *Groupement D'études de Recherches Notre Europe*, Policy Paper No. 1, March.
- Howorth, Jolyon and John T.S. Keeler (2003) *Defending Europe. The EU, NATO and the Quest for European Autonomy*. London: Palgrave, MacMillan.
- Jopp, Mathias and Manna Ojanen, eds. (1999) *European Security Integration. Implications for Non-Alignment and Alliances*. Ulkopolitiittinen instituutti & Institut für Europäische Politik & WEU Institute for Security Studies.
- Keegan, John (1999) *The First World War*. London: Pimlico.
- Keohane, Robert O., and Joseph S. Nye (1993) “Introduction: the End of the Cold War in Europe” in R.O. Keohane, J.S. Nye, and Stanley Hoffman, eds. *After the Cold War. International Institutions and State Strategies in Europe, 1989-1991*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Lindley-French, Julian (2002) “In the Shadow of Locarno? Why European Defence is Failing.” *International Affairs*, 78(4), pp. 789-811.
- Menon, Anand (2003) “Why the ESDP is Misguided and Dangerous.” in Jolyon Howorth and John T.S. Keeler, eds. *Defending Europe. The EU, NATO and the Quest for European Autonomy*. London: Palgrave, MacMillan.
- Menon, Anand, forthcoming (2004). “The Foreign and Security Policies of the European Union” in Maria Green Cowles and Desmond Dinan, eds. *Developments in the European Union*.
- Merry, Wayne (2003) “Therapy’s End: Thinking Beyond NATO” *The National Interest*, Winter, pp.
- Mileham, Patrick (2001) “But Will They Fight and Will They Die?”, *International Affairs*, 77(3), pp. 621-9.
- Missiroli, Antonio, and Martin Ortega (2004) “Europe Needs Its Own Security Council”, available at www.syndicateproject.org
- Nugent, Neill (2003) *The Government and Politics of the European Union*. London: Palgrave, MacMillan.
- Ojanen, H. (2002) “Theories at a Loss? EU-NATO Fusion and the ‘Low Politicisation’ of Security and Defence in European Integration”. UPI Paper 35/2002. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs.
- Russell, Richard L. “NATO’s European Members.” *Naval War College Review*, LVI (1), Winter, pp. 30-40.
- Sangiovanni, Mette S. (2003) “Why a Common Security and Defence Policy is Bad for Europe.” *Survival*, 45(3): Autumn, pp. 193-206.
- Sweitzer, Yoram (2004) “Another Deadly Call for Europe”, *Tel Aviv Notes*, No. 101, March 15, Tel Aviv: Jaffee Centre for Strategic Studies.
- Stevenson, Jonathan (2003) “How Europe and America Defend Themselves”, *Foreign Affairs*, March/April.
- UK Ministry of Defence. Army (2000) *Soldiering. The Military Covenant*, vol.5, pp. 1-3.
- Wallander, Celeste A., and Robert O. Keohane (1999) “Risk, Threat and Security Institutions” in Helga Haftendorf, Robert O. Keohane and Celeste A. Wallander, eds. *Imperfect Unions. Security Institutions over Time and Space*. Oxford: Oxford University Press.
- White, Brian (2000) *Understanding European Union Foreign Policy*. London: Palgrave MacMillan.
- Yost, David (2003) “The U.S. – European Capabilities Gap and the Prospects for ESDO.” in Jolyon Howorth and John T.S. Keeler, eds. *Defending Europe. The EU, NATO and the Quest for European Autonomy*. London: Palgrave, MacMillan

SEBASTIAN HULUBAN - Master în Politici și Politici Economice ale Societăților Post-Comuniste (Universitatea Central Europeană, Budapesta), Master în Relații Internaționale (Eastern Illinois University, Charleston, SUA). A absolvit programul Cheneveng Fellowship în Studii Europene (Universitatea Birmingham) în 2004.

Capitalism cu față umană

PAUL POPARAD

Here is a brief examination of the complex relations between the concept of capitalism and its theoretical and practical instances, which leads to contradictions. The strong thesis is that nowadays capitalist acts in a paradoxically manner, showing a strong contradiction between its classic doctrine and the humanism asserted now. In order to observe that we should question the very definition of capitalism, since it is not clear anymore what is the authentic capitalism. In conclusion, we have to eradicate the causes of these contradictions in order to shift from capitalism with human face to humanist capitalism.

Termenul “capitalism” își găsește o largă utilizare, de la exercițiile de filosofie pe teme politice până la discursul uzual. Iar atunci când se face apel la el, indiferent de nivelul de înțelegere al autorului sau de context, înțelesul acestuia este considerat clar și univoc. Mai mult chiar, autorul tezei în care este subsumat conceptul trăiește nu doar convingerea că respectivul concept are un înțeles unic, bine definit, ci și aşteptarea că cel care-l ascultă va înțelege spontan la ce se referă.

Recunosc că aceeași înclinație m-a dominat și pe mine. Atât în postura de autor al unor reflecții pe tema societății capitaliste, cât și în cea de receptor al reflecțiilor altor autori pe aceeași temă, am considerat că înțeleg exact și stăpânesc cu autoritate conceptual “capitalism”. Până în momentul în care am descoperit că în sfera obiectului către care trimite conceptul respectiv există unele paradoxuri (contradicții) severe.

Mai putem spune că are existență reală o entitate – capitalismul – care prezintă aspecte contradictorii tocmai la nivelul esenței sale?

Mai putem avea garanția că înțelegem la ce se referă un autor sau mai putem purta discuții coerente, atunci când este folosit termenul “capitalism”, câtă vreme acest concept tinde să reprezinte realități contradictorii?

De pe poziile raționalismului și în virtutea preceptelor logicii răspunsul pertinent pentru ambele interogații apare a fi cel negativ. Dar odată ce am subscris acestei ordini de interpretare, legitime de a fel, intrăm într-o dilemă și mai acută: mai putem vorbi de coerență și eficiență programelor politice ce subsumează conceptul de capitalism și se raportează la obiectul real numit capitalism?

Cum și la această interogație răspunsul potrivit apare a fi cel negativ, și dată fiind gravitatea situației, am considerat că se impune o examinare critică a contextului. Nu mă voi angaja însă în întreprinderea unei cercetări plenare a condiției capitalismului și nici nu voi formula o decizie radicală cu privire la viitorul conceptului de capitalism. Tot ceea ce îmi propun este să atenționez asupra existenței unor grave contradicții la nivelul conceptualizării capitalismului și să subliniez necesitatea contracărării lor, convins fiind că, odată clarificate aceste aspecte, se va putea ajunge la o maximizare a coerentei și eficienței programelor politice ce vizează evoluția realității capitaliste.

S-au relevat, astfel, cele trei obiective, distințe dar convergente, pe care mi le-am asumat în desfășurarea prezentului studiu:

- 1) Evidențierea unor contradicții interne, semnificative, ce subzistă la nivelul ipostazierii capitalismului.
- 2) Sublinierea problemelor teoretice și practice ce decurg din existența contradicțiilor de sistem.
- 3) Prefigurarea unor soluții pentru contracararea respectivelor contradicții.

1) Capitalism – umanism

Să prospectam condiția capitalismului urmărind ca reper “umanismul” și să încercăm să identificăm dacă și în ce măsură poate fi suspectat acest sistem politic de contaminarea cu paradoxuri.

Privind retrospectiv, putem spune că, la momentul expansiunii sale, capitalismul nu doar că s-a comportat indiferent față de valorile umanismului, ci chiar a manifestat vădite înclinații anti-umaniste. De fapt, revoluția comună a urmărit, cu predilecție, contracararea tocmai a “ne-umanismului” propriu

actelor regimului capitalist – militând pentru instițuirea “umanismului socialist”. La momentul actual însă – al apogeului capitalismului – situația este atât de diferită față de cea inițială încât pretențiile de schimbare radicală a sistemului apar a fi exagerate – de aceea ele au și fost înlocuite prin mobiluri orientate și acțiuni întreprinse (doar) în vederea reformării respectivului sistem¹.

Anihilarea propriului anti-umanism nu este însă singura caracteristică a capitalismului contemporan. Mai exact spus, dacă reținem doar faptul că sistemul capitalist și-a auto-reprimat tendințele anti-umaniste imanente, nu ajungem să avem o imagine plenară și exactă asupra amplorii schimbării pe care a cunoscut-o capitalismul. Acesta este dispus, la momentul actual, nu doar să-și tempereze excesele și să facă unele concesii favorabile atenuării suferinței și diminuării privațiunilor resimțite de unii membri ai societății, ci chiar să-și asume deliberat în programe unele obiective care sunt de natură eminentamente umanistă – de genul angajării în realizarea unui standard de existență civilizată și în susținerea implementării drepturilor pozitive.

Deși pozitive în sine și dezirabile în general, aceste deziderate și demersuri ale exponentilor politici ai capitalismului contemporan sunt însă străine de autenticul spirit capitalist – cel evocat de Franklin și Weber, între alții. În doctrina capitalistă clasică, capitalistul este specificat ca fiind o persoană devotată multiplicării capitalului, un spirit rigorist, un individ pentru care câștigul material este scop în sine și nu un simplu beneficiu. Deviza kantiană (Kant, 1993, pp.52-53) subsumată într-un imperativ categoric: “omul trebuie considerat întotdeauna ca scop” – fundamentală pentru etică și definitorie pentru mentalitatea umanistă modernă – este privită de capitaliștii tradiționaliști nu doar cu reticență, ci chiar cu repulsie, câtă vreme ei văd câștigul ca scop în sine și omul doar ca mijloc. Morala capitalismului clasic, în măsura în care se poate vorbi de aşa ceva, este deci total independentă de umanism².

Sistemul capitalist actual dă însă dovada unei evoluții într-un orizont eminentamente umanist, fapt care ne sugerează că acestui sistem îl mai este, totuși, proprie o morală, ce nu transpare la suprafață și care nu este recunoscută la nivel doctrinar³, dar care afectează direct și semnificativ evoluția sistemului. Această morală, fiind de natură umanistă – cauza pentru care am fi indreptățiti să numim sistemul actual, capitalism cu “față umană” – este aşadar total opusă celei tradiționale. Iată deci ieșită la lumină contradicția pe care o anticipasem: din punct de vedere moral-politic, capitalismul actual ființează într-un mod paradoxal.

Deși flagrantă, această contradicție este treptă prea ușor cu vederea de responsabilității politici. În loc de a delibera și de a realiza un consens de natură moral-politică, care să anihileze respectiva contradicție și care să deschidă sistemului capitalist calea unei evoluții în principiu (moral), politicienii prezenterii – fie ei teoreticieni sau practicieni – se eschivează de la consemnarea realității de fapt, lăsând sistemul să-și perpetueze condiția paradoxală.

Se va accentua, în viitor, față umană a capitalismului, sau există șanse ca ea să dispară?

Iată o întrebare care, în contextul actual, este perfect legitimă, și al cărei răspuns este de interes general. Răspunsul pe care eu îl găsesc a fi potrivit, se va contura la nivelul concluziilor acestui studiu.

2) Capitalism – capitalist

Nimic nu a fost mai sigur pentru Marx decât faptul că regimul capitalist există în beneficiul capitaliștilor (mai exact, statul capitalist era considerat a fi instrumentul prin care clasa capitaliștilor își exercită dominația) și nimic nu a rămas mai pregnant în conștiința umanității decât ideea marxistă a conflictului de interes (lupta de clasa) dintre muncitori (clasa proletariatului) și capitaliști (clasa capitaliștilor). Am ținut să prefacez discuțiile aferente acestui capitol prin remarcile de mai sus pentru că ele prefigurează exact orizontul dezbaterei ce urmează: condiția capitalistului de (potențial) privilegiat al sistemului capitalist. Iar motivul alegerii acestui subiect a fost deja desconspirat în deschiderea lucrării: există suspiciunea că în relația sistem capitalist – capitalist subzistă unele aspecte parodoxale.

Deși am stabilit clar obiectivul demersului, ducerea la bun sfârșit a acestuia ne impune luarea unor precauții severe, și astă pentru că există o plurivalență debordantă de sensuri aferente conceptelor de capitalism și capitalist, sau altfel spus, există o sută necontrolată de obiecte către care trimit conceptele respective. În aceste condiții, fără o clarificare prealabilă asupra sensurilor în care vor fi invocați pe parcursul analizei termenii de capitalist și capitalism, dezbaterea ar putea să apară ca fiind incoerentă și ar fi mari șansele ca mesajul ei să nu fie receptionat cu exactitate. De aceea, pentru ca situația să fie limpede și pentru ca mesajul să fie aprehendabil în esență lui, am să precizez în continuare cele trei semnificații ale termenilor de capitalism și capitalist care au relevanță pentru subiectul nostru și cu care voi opera în continuare:

- 1) Capitalismul este un sistem social de natură economico-politică, supus dominației intereselor economice și politice ale clasei capitaliștilor – capitalistul

fiind persoana aflată într-un raport de proprietate cu capitalul și cel care dobândește venituri exclusiv în virtutea acestei relații.

2) Capitalismul este sistemul socio-economic în care agenții (capitaliștii) sunt animați de un “spirit capitalist” – asumat ca principiu de existență individuală.

3) Capitalismul este o ordine socială întemeiată pe o anumită infrastructură economică (economie liberală), capitalistul fiind individul care face parte din acest sistem – participare în sensul că se supune regulilor ce decurg din exprimarea infrastructurii respective.

Deși de notorietate, prima variantă de înțelegere – profesată și popularizată de marxism – a căzut complet în dizgrație⁴. Iar motivul este simplu: în capitalismul actual nu mai există “lupte” între clase, statul capitalist actual nu mai este “instrument de clasă” etc.

A doua ordine de teoretizare – promovată, între alții, de Franklin și Weber – are, în schimb, o mai acută relevanță contemporană și, în plus față de prima, ea vizează și un context al moralității⁵. A fi capitalist, conform acestei viziuni, nu presupune atât posesia unui statut economico-politic, cât însemnă a gândi și a acționa conform unui anumit “spirit capitalist” – o conduită asimilabilă unui comportament moral⁶. Și câtă vreme spiritul capitalist este considerat a fi propriu unor indivizi ce pot aparține oricărui clăsocie (săraci sau bogăți, profesioniști sau neprofesioniști etc.), caracteristica fundamentală a acestei variante de înțelegere este aceea că postulează existența unui capitalist ca individ în genere. Implicit, conform acestei mentalități, “clasa capitaliștilor” este o sintagmă care nu trimit către un obiect concret, deci este inoperantă, iar discuția despre o posibilă privilegiere a capitaliștilor din partea sistemului, apare a fi lipsită de sens.

Am lăsat la sfârșit, în mod special, a treia variantă, pentru că este cea dominantă la ora actuală și ea merită, deci, o atenție aparte. Dacă în primele variante de interpretare, înțelegerea raportului capitalist – capitalist pornea de la studiul condiției individului și de la identificarea unei calități speciale a acestuia, iar înțelesul de “sistem capitalist” survine ca o semnificație implicită, în această ultimă versiune înțelegerea se desfășoară într-un mod total opus: ea se originează într-o reprezentare asupra condiției sistemului – act prin care se identifică infrastructura sistemului, respectiv “economia liberală”⁷ – iar caracterul de capitalist este conferit indivizilor în virtutea simplei recunoașteri a apartenenței lor la respectivul sistem⁸.

După cum se observă, această interpretare nu doar că este structural diferită față de cea marxistă, ci mai mult, ea antrenează o viziune total opusă asupra întregului context. Astfel, dacă pentru Marx ceea ce era definiitoriu pentru capitalist era specificitatea sa, la momentul actual, “capitalist” a devenit un termen care funcționează tocmai prin generalitatea sa⁹. Dacă pentru Marx capitalismul, ca sistem, venea să slujească intereselor capitaliștilor, decelați de masa socială, în prezent problema unei privilegieri a “capitaliștilor” este lipsită de sens, câtă vreme “capitaliști” sunt considerați a fi toți membrii societății¹⁰. Înțelegerea contemporană a condiției capitalistului și, respectiv, a raportului capitalist – sistem capitalist, a abandonat deci, complet, viziunea particularizantă și politicizantă profesată de marxism, și a avansat înspre o reprezentare cu accente generalizante și socializante – demers interpretativ în care se face abstracție de posibile segregări pe clase, fricțiuni între clase, privilegieri din partea sistemului în favoarea unei clase etc.

Care dintre aceste viziuni este cea optimă, sau mai exact spus, care dintre ele ne furnizează o reprezentare autentică, neviciată de subiectivism, asupra capitalismului? Pe care dintre ele ar fi indicat să marșăm în tentativa noastră de identificare a naturii exacte a relației sistem capitalist – capitalist?

Este dincolo de orice îndoială faptul că, în perioada recentă, s-au produs modificări de substanță în condiția capitalismului, astfel că cel desemnat și criticat de marxiști a ajuns să fie doar o imagine istorică. Sistemul capitalist a rezonat la pretențiile sociale de schimbare, a urmat o evoluție într-un sens pozitiv, iar proba cea mai puternică în favoarea acestei transfigurări ne-o oferă simplul fapt al inopportunății multora din reproșurile pe care i le aduceau marxiștii. S-au produs însă, schimbări atât de radicale încât să nu mai aibă sens, chiar deloc, discuția despre clase, despre lupta de clasă sau despre privilegierea unei clase din partea sistemului? Sunt cu adevărat oportune trecerea la înțelegerea pur formală a condiției capitalistului, tratarea lui ca individ în genere și ignorarea completă a diferențelor de statut dintre indivizi?

Răspunsurile pe care eu le găsesc a fi potrivite și care-mi vor impulsiona continuarea reflecțiilor pe tema raportului capitalism-capitalist, sunt cele negative. Asta înseamnă deci, că eu mă desolidarizez de curentul de opinie contemporan. În continuare, am să încerc să-mi susțin poziția prin unele argumente.

Unul dintre obiectivele majore ale politiciei capitaliste, care a fost reiterat în forță în programele politice din ultimele decenii, este acela de a se

consolida zona de centru a spectrului economico-politic – o intenție aflată în consonanță atât cu interesele majoritații indivizilor cât și cu interesul de stabilitate al sistemului însuși. Să cercetăm acum care este autentica realitate vis-a-vis de acest deziderat politic major, consemnat în contextul politic românesc.

Ceea ce ne-a demonstrat capitalismul instaurat în România este nu doar faptul, devenit o banalitate chiar, că nu există, cu necesitate, o obiectivitate în competiția dintre capitaliști, cât mai ales faptul că însuși sistemul politic este cel care intervine și își impune preferințele, defavorizând o categorie importantă de indivizi, și anume pe capitaliștii “de centru”. Când spun asta nu am în vedere, nicidecum, existența doar a unor simple favoritisme de culise, ci mă refer la proceduri deliberate și concertate din partea sistemului cu scopul subminării activității întreprinzătorilor de talie medie (membrii clasei de mijloc): de la impedimente fiscale și birocratice, până la obstacole legislative. Pentru a nu fi suspectat de subiectivism, am să introduc în discuție remarcile unui profund cunoșător și sistematic observator al realității politice românești, Silviu Brucan (1998, p.321):

“Am asistat astfel, în acești șase ani, la o continuă hărțuire biocratic-administrativă și la o persecuție fiscală a micului comerciant și șef de atelier. Primăria capitalei refuză să prelungească contractele de închiriere ale magazinelor și spațiilor comerciale, creând patronilor acestora o stare de nesiguranță care îi distrug și le anihilează spiritul de întreprindere fără de care economia de piață nu poate lua avânt.

Rămânenem uluiți de ușurința cu care unele bănci au acordat credite de miliarde, în timp ce antreprenorul care vrea să lanseze o mică unitate productivă obține cu greu credite ieftine și ceea ce în Occident se numește *venture capital*”.

Pentru a nu lăsa loc nici reproșului că mi-am ales neinspirat referință¹¹, am să mă raportez în cele ce urmează și la un alt context, aferent unui capitalism nu doar matur și stabil, ci și performant: cel american.

Consolidarea clasei de mijloc este un proiect politic deja tradițional în S.U.A. – de fapt, acum două decenii se anticipă că sistemul american va fi primul care va putea realiza o astfel de clasă puternică și stabilă – iar dintre cei care au reiterat în forță acest program politic ar fi de menționat cazul actualilor “noi democrați” americani¹². Nimic nu a reieșit însă mai cert și mai flagrant la finalul mandatului Clinton decât faptul că respectiva inițiativă a eşuat¹³.

Cel care parurge aceste rânduri și ia act de această crudă realitate, nu mai poate crede în unitatea sistemului capitalist. Ba mai mult, el devine perfect conșcient de existența segregării pe clase și de manifestarea preferanțială a sistemului în defavoarea unei întregi categorii economico-politice (clasa de mijloc)¹⁴. Concluzia care se impune este aceea că, pentru înțelegerea exactă și plenară a contextului capitalismului, mai este totuși utilă apelarea la unele instrumente teoretice de genul “clasă” și “luptă de clasă” – cu alte cuvinte se pare că am desconsiderat prea tare și am renunțat prea prispit la unele învățăminte ale marxismului¹⁵.

Odată consemnat acest fapt, ne descoperim imediat în fața celui de-al doilea aspect paradoxal pe care îl anticipasem: prin intervențiile sale discriminatorii la adresa centrului politic, sistemul capitalist se comportă total absurd, pentru că el îi persecută pe cei pe care ar trebui, de fapt, să-i susțină. Caracteristicile fundamentale ale economiei capitaliste (de piață) de la creșterea economică susținută și progresul informațional până la apetitul pentru modernizare, sunt factori socio-economiți întreținuți și realizați tocmai de spiritul și, respectiv, de activitățile capitaliștilor din zona de centru. În opozиie, capitaliștii de formăție de dreapta sunt ostili inițiativei și inovației, sunt interesați de conservare și de temperare etc. Procedând la subminarea activității capitaliștilor de centru, sistemul capitalist se înstrăinează de sine și ajunge să evolueze în derivă.

Care este, în acest caz, autenticul capitalism? Mai putem vorbi despre o realitate unitară a sistemului capitalist? Mai este corectă, din punct de vedere conceptual, utilizarea unui singur termen – capitalism – pentru desmnarea unui obiect ce prezintă paradoxuri chiar la nivelul esenței sale?

Nu-mi propun să răspund. Eu am vrut doar să scot în evidență existența contradicțiilor ce alimenteză aceste dileme și să subliniez necesitatea unor clarificări. La nivelul concluziilor se vor prefigura, totuși, unele soluții pentru depășirea situației.

Concluzii

În ultima perioadă, în principal sub impactul programelor politice social-democrate, s-a produs o “remaniere” a capitalismului, în sensul că antagonismele sociale s-au atenuat iar extremele s-au diminuat. Datorită extensiunii diviziunii muncii sociale, clasele sociale tradiționale au interferat, ajungându-se astfel, în prezent, la situația de a nu se mai putea stabili o linie de demarcație între ele: există capitaliști care depun, propriu-zis, o activitate lucrativă, cum există și muncitori care sunt acționari și care se

preocupă de speculații în vederea maximizării câștigurilor bănesti. În plus, datorită instituirii cvasi-generale a valorilor democratice, sistemul capitalist apare a nu mai fi capabil de manifestări părtitoare în raport de clase sau indivizi.

Toți acești factori, de fapt și de drept, au încurajat formarea convingerii, devenită dominantă, că eventualele contradicții ce încă mai persistă ar trebui să fie tolerate, tratate cu indiferență, pentru că, odată cu trecerea timpului, ele vor sublima de la sine.

Mă îndoiesc însă că ar putea fi calificată drept responsabilă din punct de vedere politic, o atitudine care tratează cu indiferență contradicțiile de esență, acele contradicții care afectează profund înseși tendințele fundamentale de evoluție ale sistemului. Caracteristic prezenței unei astfel de contradicții este faptul că sistemul poate trece, spontan, de la o direcție de evoluție la alta aflată la 180 de grade față de prima, iar acest proces nu poate decât să genereze grave disfuncționalități socio-economice. Spre exemplu, sistemul capitalist actual poate foarte ușor deraia în “ne-umanism”, sau în cel mai bun caz într-o indiferență fată de umanism, și asta printr-o simplă impulsionare a unei tendințe care este proprie sistemului. Refuz deci, în mod categoric, să subscriu atitudinii de toleranță față de existența unor astfel de contradictii. Iar prin prezentul studiu am încercat să scot în evidență două contradicții fundamentale ce macină, încă, sistemul capitalist contemporan, în ideea că, odată identificate, ele vor fi mai ușor de anihilat.

Dar dacă am fi animați de intoleranță față de contradicțiile existențiale și am fi interesați de întărire stabilității și de accesarea sistemului capitalist spre umanism, care ar putea fi soluția pentru anihilarea contradicțiilor respective?

Răspunsul este simplu: sistemul poate dobândi stabilitate și coerentă prin eradicarea acelor cauze care favorizează apariția fenomenelor paradoxale.

Cunoscând acest răspuns și avansând în ordinea acestui raționament, ajungem la o altă întrebare, care urmează în mod firesc: cum am putea să identificăm cauzele care alimentează manifestarea paradoxală a sistemului capitalist în raport de cele două referințe fundamentale analizate anterior, “umanismul” și “capitalistul de centru”?

Theoretic, s-ar deduce că ar trebui să căutăm două cauze distincte, fapt care ar suscita eforturi teoretice de anvergură. Practic însă, se pare că situația nu este atât de complicată pe căt pare la prima vedere, iar sugestia “salvatoare” ne-o oferă J. Gray (1998, pp. 166 și 135):

1) “Mai exact, politicile neoliberale [conservatoare, n.n.] au acționat pentru extinderea la nivelul clasei

de mijloc a insecurității și riscurilor care au afectat întotdeauna viața clasei muncitoare. Probabil că, prin construirea politicilor lor pe baza unei ideologii iluministe de îmbunătățire mondială, prin acțiunea piețelor globale lipsite de orice constrângere, conservatorii occidentali au oferit acelor *rentiera* un nou avânt, dar au determinat și cutansia vechii clase de mijloc.”

2) “...un conservator poate fi agnostic, chiar ateu..., însă niciodată un umanist.”

Iată deci că era vorba despre o singură cauză care paradoxează evoluția sistemului în ambele direcții, “umanismul” și “clasa de mijloc”: acțiunea dreptei politice. Ducând o politică specifică, dar și intervenind în mod agresiv și sistematic în vederea anihilării centrului politic, dreapta politică subminează simultan, atât condiția clasei de mijloc cât și şansele umanismului de a se impune ca morală de sistem.

După ce am descoperit cauza reală și concretă, suntem acum în măsură să prefigurăm și soluția pentru remedierea situației, respectiv pentru anihilarea celor două contradicții fundamentale ce subminează, din interior, stabilitatea și aspirațiile societății capitaliste: sporirea vigilenței și întărirea responsabilității politice față de zona de centru a spectrului economico-social, o zona crucială, dar extrem de vulnerabilă. În opinia mea, dacă centrul politic va reuși să surmonteze ostilitățile și să se exprime pe sine, atunci, este de așteptat că vom ajunge să avem, nu doar un capitalism cu față umană – pentru existența căruia social-democrația merită toate elogiile – ci chiar unul eminentemente umanist.

NOTE

¹ Merită subliniat faptul că ideologia social-democrată actuală își desfășoară activitatea în spiritul și este mai mult îndatorată concepției lui E.Berstein – sustinătorul reformismului și al perfectibilității capitalismului – decât concepției lui Marx – adept al mișcării politice revoluționare și susținător al tezei finalității catastrofice a capitalismului.

² Sugestivă în acest sens este remarcă lui A.Giddens (2001, p.152): “Piețele nu crează și nici nu susțin valori etice”.

³ Referindu-se la natura ideologică a socialismului incipient, M. Dreyfus apreciază că acesta a fost “concepță ca un fel de umanism” (în “Europa socialistilor”, Ed. Institutul European, Iași, 2000, p.34)

⁴ A rămas totuși consemnată în dicționare: “...capitalismul este regimul economic condus de capitaliști...” (Larousse: *Dicționar de sociologie*, Ed.Univers Enciclopedic, București, 1996, p.40)

⁵ Precizările lui Benjamin Franklin privitoare la “spiritul capitalist” îl determină pe Weber (1993, p.36) să declare că: “...aici se predică nu o tehnica de viață pur și simplu, ci o ‘etică’ sui-generis...”.

⁶ Weber a identificat o analogie între spiritul capitalist (autentic) și etica protestantă.

⁷ De exemplu, Weber 1993, p.12) vorbește de capitalism în sensul de “organizare rațional-capitalistă a muncii (formal) libere.”

⁸ Ca o dovadă a existenței și a puterii de penetrare în conștiința contemporaneității a acestei mentalități, ar putea fi menționat faptul că, în perioada războiului rece, est-europeanii îi numeau pe vestici “capitaliști”, în timp ce ultimii, la rândul lor, îi numeau pe primii “comuniști”.

⁹ Adam Smith consideră că indivizi sunt animați de mobilul “Dăm ceea ce doresc eu și vei căpăta ceea ce dorești tu.” (în *Limitele Puterii*, Iliescu și Solcan, ed., 1994, p.38).

¹⁰ Distincția dintre capitalist și muncitor, ce se perpetuează încă în sfera teoriei politice și în discursul ușual, nu mai este un instrument doctrinar, ci doar unul metodologic.

¹¹ Ar putea să mi se reproșeze referirea la capitalismul românesc, care este unul de tranziție, supus unor forțe occulte, și deci nu este reprezentativ pentru adevarata realitate capitalistică.

¹² Detalii despre “Noii democrați” americani și despre “Noul progresism” invocat în programul lor – curenț de gândire ce deschide orizontul politic și pentru “A treia cale” europeană – pot fi găsite în Giddens (2001, pp.11-12).

¹³ Edificator în acest sens este articolul semnat de Bernie Sanders, membru al Camerei Reprezentanților a S.U.A., sugestiv intitulat: “*Colapsul clasei de mijloc*” – articol apărut pe internet, adresa: www.buzzflash.com/contributors/03/09/04_sanders.html

¹⁴ O defavorizare care, implicit, se repercuzează într-un mod negativ și asupra stângii politice, pentru că îi este anihilată referința (centrul) spre care ea tinde în mod firesc. Acest fapt este trecut prea ușor cu vederea de gânditorii politici de factură social-democrată.

¹⁵ Pe de alta parte, ieșe la lumină un aspect crucial de important: tocmai marxismul trebuie să îi se impună faptul că ne-a încurajat să credem că există doar două clase și că supremacia politică se dispută doar între ele – făcându-ne astfel să scăpăm din vedere disputa capitaliști de dreapta – capitaliști de centru.

BIBLIOGRAFIE

- Aron, R., *Lupta de clasă*, Ed. Polirom, 1999
Ball, T. și Dagger R., *Ideologii politice și idealul democrației*, Ed. Polirom, 2000
Brucan, S., *De la capitalism la socialism și return*, Ed. Nemira, 1998
Giddens, A., *A treia cale și criticii ei*, Ed. Polirom, 2001
Gray, J., *Dincolo de liberalism și conservatorism*, Ed. All, 1998
Iliescu, A.-P. și Solcan M.-R. (ed.), *Limitele puterii*, Ed. All, 1994
Kant, I., *Bazele metafizicii moravurilor*, Ed. Antet, București, 1993
Lallement, M., *Istoria ideilor sociologice*, Ed. Antet, 1998

PAUL POPARAD - Absolvent al Institutului Politehnic București, 1988, absolvent al Facultății de Filosofie București, 2002, Masterat în Filosofie 2003. Profesor de filosofie, Liceul Teoretic Ion Barbu, București.

SEMNAL

Romano Guardini

Sfârșitul modernității

Editura: Humanitas

Anul aparitiei: 2004

Traducere de Ioan Milea

Sfârșitul modernității. O încercare de orientare a rezultat din prelucrarea unor prelegeri de introducere la un curs despre gândirea lui Pascal, susținute la Tubingen, în 1947-1948, și la München în 1949. Pentru Guardini, Pascal este un filozof al existenței creștine care trăiește și gândește modernitatea fără a se lăsa absorbit de ea, distanțându-se critic față de tendințele ei dominante și depășindu-i astfel limitările. De aceea, el socotește potrivit să trateze, în introducerea acestui curs, problema însăși a modernității, cu atât mai mult cu cât, spune el, ne aflăm întrucâtva la capătul ei și îi percepem, prin urmare, mai acut trăsăturile de ansamblu. El propune o „schită” a modernității, a imaginii ei despre lume și despre om (cu evocarea precedentelor antice și medievale), un tablou provizoriu, dat fiind că ne aflăm în cursul, încă fluid, al modernității târzii, căreia îi putem totuși percepe marile mutații spre o altă vârstă. ■

Cătălin Zamfir

O analiză critică a tranziției

Editura: Polirom

Anul aparitiei: 2004

Tranziția ca schimbare proiectată • Evaluarea globală a tranziției: economia și standardul de viață • Rezultatele tranziției: sistemul politic și instituțiile publice • Câteva condiții epistemologice ale construirii unei teorii științifice a societăților în tranziție • Comunalitatea strategiilor tranziției: actorii externi • Actorii interni: procesul politic în societatea românească de tranziție • Explicarea dificultăților tranziției datează de actorii sociali • Spre o teorie explicativă a tranziției

Când se va încheia tranziția? Mergem în direcția bună? Ce va fi „după”? Iată câteva dintre întrebările la care răspunde profesorul Cătălin Zamfir în lucrarea sa. Autorul explorează realizările, dar mai ales dificultățile și eșecurile procesului de tranziție. Este analizată pe larg configurația politică externă și internă care a contribuit la modelarea opțiunilor strategice ale schimbării. Atenție specială este acordată modului în care actorii sociali încearcă să explice complexele probleme ale tranziției. ■

Valter Roman

Între 30 noiembrie și 6 decembrie 1961, s-a desfășurat la București o plenară CC al PCR, deosebită de altele. Nikita Hrușciov, la congresul al XXII-lea PCUS de la Moscova, din toamna aceluia an, reluase demolarea cultului personalității lui Stalin. Primul asalt îl dăduse în 1956. Atunci Gheorghiu Dej se văzuse amenințat să piardă puterea. În 1957, în iunie, eliminase din Biroul Politic pe Iosif Chișinevski și Miron Constantinescu, care îndrăzniseră să îl critique, și profitând de noul climat, să îl ia locul. Lideri sovietici erau amestecați în poveste. În 1961 Dej se grăbește să reacționeze ca să nu se mai vadă amenințat. În fața activiștilor din CC al PMR, el manevrează în aşa fel încât să impună versiunea sa asupra celor întâmpilate în anii 1948-1953. O versiune care spunea că efectele negative ale stalinismului se datorau nu lui Gheorghiu Dej, ci Anei Pauker, lui Vasile Luca, și lui Teohari Georgescu, eliminați în primăvara 1952, când încă Stalin trăea! Ghigă Ionescu consideră această plenară o "diversiune de mari proporții". Reproducem aici, pentru început, discursul lui Valter Roman.

STELIAN TĂNASE

Tov. Valter Roman:

Tovarăși,

Înainte de toate vreau să mulțumesc conducerii partidului pentru faptul că m-a invitat la această plenară. Vreau să exprim adeziunea mea la raportul delegației partidului nostru la Congresul al XXII-lea, în mod deosebit în ceea ce privește partea privind aprecierea și rolul Congresului al XXII-lea, programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și analiza situației internaționale la care eu cer îngăduință să nu mă mai refer în continuare. Aici sunt alte probleme care vreau să le ating.

Plenara are fără îndoială, cum a spus chiar acumă tov. Moghioroș, o importanță cu totul deosebită, în istoria partidului nostru. Este pentru prima dată când ne dăm seama în toată amploarea sa de marele pericol în care se găsea partidul nostru și țara noastră.

Cu toții am ascultat cu sufletul la gură cele relevante de tovarășul Dej în legătură cu unele aspecte ale trecutului partidului nostru. Revelațiile din raport m-au zguduit profund și m-am gândit tot timpul cât ascultam raportul, ce noroc a avut partidul nostru și poporul nostru că s-au găsit oameni care să apere cu fermitate, și după cum vedem acumă, cu riscul vieții lor, onoarea și demnitatea partidului nostru, ce fericeire am avut eu alături de mulți alții tovarăși că am rămas în viață.

Vă rog să-mi îngăduiți să mă refer numai la 2 grupuri de probleme, amândouă privind trecutul. Mă voi referi la trecut, nu pentru a căuta cenușă și praful, deși în cazul de față se vede că e nevoie și de aceasta,

ci pentru a căuta lumina și focul. Cercetarea trecutului ne permite să vedem și mai clar viitorul. Mă voi referi mai întâi la politica, la activitatea lui Ana Pauker la Moscova, și în al doilea rând la politica de represiuni arbitrale spre care împingea în mod criminal Ana Pauker împreună cu ceilalți, partidul nostru.

Consider că toți ceilalți, care au luat cuvântul aicea, că trebuie să ducem demascarea acestui grup criminal până la capăt. Caracteristica esențială a lui Ana Pauker constă din ceea ce rezultă, din tot ceea ce cunoaștem și s-a spus, din aceia că a fost ruptă de țară și popor. Ea nu a avut încredere în forța partidului nostru, în forțele revoluționare ale clasei muncitoare, ale poporului nostru. Cred că cele spuse aici de tovarășul Ceaușescu sunt juste și, în lumina a tot ceea ce a spus aici trebuie să văzut în acest grup o agentură a lui Beria. Aici s-a vorbit de Barbu că el n-a avut nici o legătură cu poporul, din grupul lui fraționist ca și Luximin. Cred că acest aspect se referă în același măsură și la Ana Pauker și Luca, care, după cum se vede, n-au fost altceva decât niște excroci politici.

Tovarăși, eu aş vrea să mă refer la câteva momente, cele mai caracteristice din activitatea lui Ana Pauker la Moscova. Tovarășul Gheorghiu – Dej a atacat în raportul său problema atitudinii lui Ana Pauker și Luca în legătură cu acția salvatoră de la 23 August, insurecția armată. Noi care lucrăm cu Ana Pauker la Moscova, am putut să ne dăm seama, deși trebuie să spun, tovarăși, că noi ăstia care am venit, după ce am măncat bătaie la siguranță, după ce

am lucrat în ilegalitate, după ce am luptat în Spania și după ce asistasem la acea mare propagandă în jurul numelui ei, noi toți vedeam în Ana Pauker pe cineva. Dar munca de zi cu zi cu această Ana Pauker, încetul cu încetul ne-a arătat că nu avem de-a face cu Ana Pauker, cea de care se vorbea în toate materialele de partid, și în special în materialele internaționale. Și aici trebuie să văd că ea a devenit mare eroină nu datorită faptului că poporul nostru, clasa noastră muncitoare, partidul nostru a făcut-o eroină, ci pentru că alții au avut interes și trebuie să văd, cercetând acest lucru, să o presupunere, o bănuială, trebuie să văd, eu sunt de acord cu tovarășul Ceaușescu, trebuie să văd și legăturile cu Beria.

Cu 23 August unii tovarăși cunosc, majoritatea nu cunoaște acest lucru. Aici este o plenară istorică și este bine ca Comitetul Central să cunoască aceste lucruri. Postul "România Liberă" funcționa pe teritoriul Uniunii Sovietice. Acest post avea menirea ca să ajute partidul nostru în țară. Pentru a putea ajuta în lupta sa partidul nostru, trebuie să cunoască realitățile din țară, trebuie să aibă neapărat legătură cu partidul nostru. Ori acest lucru în tot timpul războiului, nu a existat. Trebuie să spus că Ana Pauker nu a făcut nici pe departe ceea ce trebuie să facă pentru ca această legătură să se restabilească. Au fost tovarăși care din prima zi a războiului s-au înscris voluntar în armata sovietică și au făcut totul pentru a accelera plecarea unui număr de tovarăși din Moscova ca să vină în țară. Ori, ea în această privință nu a făcut aproape nimic. Iar în legătură cu insurecția armată s-a întâmplat următorul lucru.

În ajun de 23 August la ora 10 seara, precum vă este foarte bine cunoscut, s-a transmis la postul de radio București, mesajul Regelui. Acest mesaj, având noi la Comintern serviciul nostru de ascultare, a fost imediat recepționat și a ajuns în clipa aceea în mâinile mele. Eram atunci șef redactor al acestui post de radio. Mi-am dat seama imediat că este vorba de ceea ceva extraordinar, iar din text mi-am dat seama că un rege n-a putut să întocmească un asemenea text. Da tovarăși, noi am fost completamente rupti de țară, noi n-am știut ce se petrece în țară, dar era clar, pentru mine era clar că vorba aia, regele nu-i în stare să întocmească un asemenea document, și imediat am chemat pe Ana, m-am dus la ea, am spus că este ceea ceva cu totul excepțional, uite ce s-a întâmplat, să vedem ce facem. I-am citit mesajul. Ce credeți că a spus Ana Pauker? M-am dus la ea, pentru că era clar că noi trebuie de acolo imediat să luăm o poziție. Trebuie acest post de radio România Liberă să spună ceea. E bine, e rău, dați înainte, trebuie să spus ceea.

Tov. Gheorghe Apostol

Ea ce funcție îndeplinea?

Tov. Ceaușescu Nicolae

Ea a fost reprezentanta partidului nostru.

Tov. Valter Roman

Ea a fost oficial reprezentantul partidului nostru la Comintern și conducea munca...

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej

Dar cine a pus-o acolo?

Tov. Gheorghe Stoica

N-a pus-o nimeni, ea s-a pus singură.

Tov. Valter Roman

Deci trebuie imediat să-mi spui mic, e bine, nu-i bine, să iau o poziție. Și ea, aşa într-un halat umblă pe acolo, se ocupă de cu totul alte societăți, îmi spunea, păi fă și tu ceva acolo, și cu asta s-a terminat întreaga apreciere a lui 23 August. Fă și tu ceva. Sigur, am făcut, cât m-a ajutat pe mine capul, acum personal am curiozitatea extraordinară să văd ce-am scris eu atunci, în seara aceea. Fără îndoială însă că mi-am dat seama că s-a întâmplat ceva foarte serios și că acest foarte serios nu este străin de partidul nostru.

Dar tovarăși, s-a întâmplat un lucru și mai interesant. În dimineață lui 24 august la ora 6 dimineață, am fost scutat din pat, au venit niște tovarăși și am fost luat pe sus și dus la Molotov, nu personal la Molotov, dar la Ministerul de Externe. S-a întâmplat dintr-o dată și am fost întrebăt: "Ce s-a întâmplat în România?"

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej

Nu știam nimic.

Tov. Valter Roman

Și atunci eu am spus, tovarăși este aici Ana Pauker, întrebați-o pe ea. Și a spus nu, noi te-am chemat pe dumneata, te rog să răspunzi dumneata. Ce crezi dumneata despre ceea ce s-a petrecut la 23 August, adică în seara precedentă? Era clar, din discuții a rezultat foarte clar, că tovarășii sovietici, au fost informați desigur prin Ana Pauker și nici ei nu știau ce se petrece în țară și asta a fost secretul. Și i-a surprins extraordinar, cum dintr-o dată România asta, dă jos pe Antonescu, întoarce armele, întoarce frontul, deschide larg drumurile spre Budapesta, spre Berlin. Tovarășii sovietici n-au înțeles pentru că au fost informați în mod greșit, acest lucru rezulta foarte clar. Iată activitatea lui Ana Pauker, care mergea tocmai pe această linie a lipsei totale de încredere în forțele partidului nostru și ceea ce este așa de bine caracterizat în raportul tovarășului Gheorghiu-Dej. Vreau să spun că faptele confirmă pe deplin justețea celor afirmate de tovarășul Dej. În raportul său.

Document

În septembrie sosește Pătrășcanu la Moscova și are loc ceva cu totul uluitor.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej

El a sosit în cadrul delegației care să încheie, să semneze un armistițiu..

Tov. Valter Roman

Acuma nu mai vreau să spun că participarea lui, trebuie și asta văzut, de ce a participat el într-o asemenea comisie, în sfârșit cred că n-avea nici un rost acolo să ne asumăm noi răspunderea pentru ce a făcut Antonescu. În sfârșit, este o altă problemă. Fapt este tovarăși, acest Pătrășcanu a convocat o mare conferință de presă. și interesant, că în mod deosebit pe toți acreditații presei burgheze din America și din Anglia și aşa mai departe, Italia, la Moscova. Pe ăștia i-a chemat. și ce-a spus acest Pătrășcanu? Ce-a spus el? Esența interviului dat de el a fost: "Actul de la 23 August se datorește curajului și bărbătiei regelui Mihai." Asta a spus Pătrășcanu la Moscova. Noi am fost revoltăți atunci. Noi n-am știut exact atunci, acolo, cum și ce, dar era clar că nu putea să fie totuși regele organizatorul insurecției armate. și am protestat și am atras atenția lui Ana Pauker, care la rândul ei nu a făcut nimic.

Vreau să spun 2 cuvinte despre Boris Stefanov. Când noi am sosit din Spania la Moscova îl știam pe Boris Stefanov, să mă scuzați că reproduc și acest lucru, în special din vorbele lui Donecea. Donecea în Spania ne spunea aşa; la toate discursurile, și obișnuia să țină multe, ne spunea aşa: "Și atunci când am venit de unde am venit (adică n-a vrut el să zică că vine din Uniunea Sovietică), și atâtă timp ca să apară el cineva, aşa, mare conducător al poporului nostru și se uita la portretul lui Boris Stefanov, ne-a spus în sfârșit nu știu ce..."

Și când l-am cunoscut pe acest "mare" Boris Stefanov, am avut o mare dezamăgire. Noi nu cunoșteam multe lucruri, el apărea în fața noastră ca un tip ascet, rupt de viață. Noi eram tineri toți, ne spunea să nu fumăm, să nu facem curte, să nu facem cutare, să nu facem cutare, dar nu spunea niciodată ce să facem, spunea numai ce nu trebuie să facem.

Tov. Borilă Petre

Vreau să spun câteva cuvinte și eu despre Boris Stefanov. Ieri când am vorbit, am scăpat. În timpul cât s-a încheiat înțelegerea între Uniunea Sovietică și Germania, atunci Boris Stefanov spunea: "Să vedeți cum Germania hitleristă o să treacă acum la construirea socialismului. Nu degeaba le spune lor naționaliști." A spus odată, am ascultat, a discutat și cu Pauker, a doua oară a spus-o pe urmă am început să-l luăm mai în serios, ce el nu-și dă seama. Zice: "ai să vezi cât de departe sunteți voi de

a vedea acest lucru". și ce au făcut ai noștri, sau de ce a făcut el cu noi lucrul acesta. Azi, mâine el a început teoria acesta s-o sucească, tot mai mult s-o dezvolte și într-o ședință la Comintern am pus eu problema și peste câteva zile l-a scos de acolo. Au fost și alte câteva chestiuni. Uite conducătorul partidului nostru cu ce teorie umbla.

Tov. Valter Roman

Mi-am adus pe loc acu aminte de un mic detaliu care caracterizează pe omul Boris Stefanov. Eu eram la Calinin, cu tovarășul Stoica, lucram acolo. și într-o bună zi primesc un pachet din partea lui Boris Stefanov cu un dicționar rusu-român. Am spus, foarte frumos, aveam nevoie, pentru ca a doua zi tovarăși să sosescă o chitanță ca să plătesc 7 ruble pentru acest cadou trimis. Așa era marele conducător.

Situația cu Foriș. Cu Foriș m-am întâlnit, dacă nu mă înșel, în septembrie 1936 la Bruxelles, la Congresul Mondial al Păcii unde eu am fost trimis de la Paris ca delegat al emigrației și el venea din țară. Trebuie să vă spun în primul rând că ulterior mi-am dat seama, sigur că atunci nu puteam să știu, dar un detaliu. Aghiotantul lui Foriș cu care a descălecătat la Bruxelles a fost Vâlceanu. Ulterior trimis în Spania, dar nu de partidul nostru ci de către siguranță, și demascat de noi în Spania ca agent de siguranță.

Un tov. din sală

S-a întors în țară și a intrat în pușcărie tot ca provocator.

Tov. Valter Roman

La o mare conferință la Bruxelles unde s-au adunat delegații din toate țările, Foriș a semnat în condiția oficială următorul: Foriș Ștefan, secretarul general al Partidului Comunist din România. În acele condiții tovarăși, când nu s-a știut în 1936, când nu s-a știut în 1936 cine-i secretar general, aceasta a fost fără îndoială un act de provocare...

Summary

2. Editorial

Romulus Brâncoveanu “Romanian Democracy” – Theory and Method

5. Internal Politics

Alexandru Radu

The Parties as Political Organizations.
The Overthrown Leader Test

9.

Viorel Zaicu

Politics’ Ethics, Political Analysis’ Ethics

12.

Claudiu Herțeliu

An Attempt of Assessing the “Religion”
Domain of National Economy

19. Political Analysis

Vlad Flonta

Principal Political Parties in Federal
Germany

27. International Politics

Petru Dumitriu

United Nations’ Geopolitics and Financial
Independency

38.

Octavian Manea

The Neoconservative Revolution

47.

Sebastain Huluban

The European Security and Defence
Policy from the Strategic Theory
Perspective

55. Essay

Paul Poparad

Capitalism with Human Face

61. Document

Stelian Tănase

Valter Roman

“Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul scris al redacției.

SFERA POLITICII

Vă invită să propuneți spre publicare texte originale care vizează domeniul politicii. Textele pot fi scrise în română sau engleză și este preferabil să abordeze subiecte de actualitate.

Sunt preferați autorii care au absolvit studii postuniversitare în domeniul științelor sociale sau sunt în curs de absolvire a unor astfel de cursuri, dar primul criteriu de selecție rămâne valoarea lucrării, care va fi estimată de referenți.

Lucrările trimise înainte de data de 15 a fiecărei luni vor fi luate în considerare pentru o eventuală publicare în numărul imediat următor.

Articolele sau alte lucrări vor fi citate în interiorul textului după modelul (Popescu, 2004, p. 67). Eventualele note ale autorului textului, vor fi trecute la sfârșitul acestuia. Articolele și volumele care fac parte din bibliografie vor fi menționate astfel:

POPESCU, Ion (2004) "Titlu articol", în *Sfera politicii*, anul XII, nr. 112, pp. 65-71

POPESCU, Ion (2004) "Titlu articol", în Ionescu, Ion (Ed.) *Titlu volum*, București: Editura X, pp. 100-121

POPESCU, Ion (2004) *Titlu volum*, București: Editura X

Fișierul trebuie să conțină, după bibliografie, o scurtă prezentare a autorului (nume, studii efectuate sau în curs, lucrări importante publicate).

Lucrările trebuie să aibă o lungime cuprinsă între 10.000 și 20.000 de semne (5-10 pagini), în fișier „.doc” sau „.rtf”, Times New Roman, 12 pt., la 1,5 rânduri.

Condițiile de redactare și cele pentru formatul fișierului – ca și diacriticile pentru textele în română – sunt obligatorii pentru luarea în considerare a lucrării spre publicare.

Materialele vor fi trimise pe adresa de e-mail:

sferapoliticii@rdslink.ro sau **redactia@sferapoliticii.ro**.

Pentru a vă putea forma o idee mai clară despre profilul revistei, accesați pagina de web: **www.sferapoliticii.ro**.

În următoarele numere, **Sfera Politicii** va cuprinde câte un grupaj de articole tematice, astfel:

Decembrie 2004 nr. 114 - *Democrația românească: ce ne prisosește și ce ne mai lipsește*

Ianuarie 2005 nr. 115 - *Alegeri 2004: cine a învins, ce am câștigat*

Februarie 2005 nr. 116 - *Cultura politică românească între Orient și Occident*

Martie 2005 nr. 117 - *Noua burghezie: noile grupuri sociale din România*

Aprilie 2005 nr. 118 - *Știință politică, teorie politică, filosofie politică, teologie politică: starea cercetării politicului în România*

Mai 2005 nr. 119 - *Starea naționii, starea culturii*

